

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tjaša Leskovič Vendramin

Mentorica: doc.dr. Maja Bučar

**NAFTA KOT SREDSTVO ZUNANJE POLITIKE
DRŽAV BLIŽNJEGA VZHODA**

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2004

Tatu v spomin.

***Na Bližnjem vzhodu ljudje vedo, da svet ne bo večno trajal,
zato mora sonce vsak dan zasijati nad novim idealizmom.
(Al Joundi, 1972)***

KAZALO

1. UVOD.....	1
2. OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV	4
2.1. Opredelitev Bližnjega vzhoda.....	4
2.2. Opredelitev pojma zunanja politika.....	5
2.3. Arabski svet in pojem zunanje politike.....	6
2.4. Ekonomsko-strateški pomen nafte v mednarodnih odnosih.....	8
2.5. Svetovni naftni trg do 1960.....	11
3. NAČINI UPORABE NAFTE KOT POLITIČNO-EKONOMSKO SREDSTVO ZUNANJE POLITIKE.....	13
3.1. Prepoved izvoza oz. embargo.....	15
3.2. Omejena ponudba nafte, namenjene izvozu.....	15
3.3. Zmanjševanje proizvodnje nafte.....	16
3.4. Povečanje cen nafte.....	16
4. RAZVOJ SKUPNE ZUNANJE POLITIKE ARABSKIH DRŽAV V OKVIRU ARABSKE LIGE, OPEC TER OAEPEC	17
4.1. Arabska liga kot prvi dejavnik skupne arabske politike.....	17
4.2. Organizacija držav izvoznic nafte.....	20
4.2.1. Ustanovitev OPEC-a.....	20
4.2.2. Delovanje OPEC-a do leta 1973.....	22
4.2.3. OPEC po naftnih krizah	25
4.3. Organizacija arabskih držav izvoznic nafte	26
5. ZUNANJEPOLITIČNI CILJI ARABSKIH DRŽAV BLIŽNJEGA VZHODA.....	27
5.1. Trenja med tujimi naftnimi družbami in arabskimi proizvajalkami nafte.....	28
5.2. Vzroki arabsko-izraelskega konflikta.....	30
6. PRIMERI UPORABE NAFTE KOT SREDSTVA ZUNANJE POLITIKE DRŽAV BLIŽNJEGA VZHODA.....	34
6.1. Sueška kriza 1956.....	35
6.2. Šestdnevna vojna 1967.....	38
6.3. Naftni krizi v sedemdesetih letih.....	42
6.3.1. Vojna jom-kipur 1973 in embargo arabskih držav proizvajalk nafte ter prva naftna kriza 1973/74.....	42

6.3.2. Posledice naftne krize 1973.....	48
6.3.3. Druga naftna kriza 1979/80 kot posledica iranske revolucije.....	49
6.4. Zalivska kriza leta 1990/91.....	51
6.5. Program “Nafta za hrano”.....	54
7. (NE)USPEŠNOST ZUNANJEPOLITIČNIH ODLOČITEV ARABSKIH DRŽAV BLIŽNJEGA VZHODA.....	57
8. ZAKLJUČEK.....	71
9. SEZNAM LITERATURE.....	73
10. PRILOGE.....	78

SEZNAM KRATIC

AL	Arabska liga
DN	Društvo narodov
DVR	Države v razvoju
GS OZN	Generalna skupščina Organizacije združenih narodov
IEA	International Energy Agency - <i>Mednarodna agencija za energijo</i>
IPC	Iraq Petroleum Company - <i>Iraška naftna družba</i>
MNP	multinacionalno podjetje
Ms/d	milijon sodov na dan
OAPEC	Organization of Arab petroleum exporting countries - <i>Organizacija arabski držav izvoznic nafte</i>
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development - <i>Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj</i>
OPEC	Organization of petroleum exporting countries - <i>Organizacija držav izvoznic nafte</i>
OZN	Organizacija združenih narodov
PLO	Palestine Liberation Organization - <i>Palestinska osvobodilna organizacija</i>
Sod nafte	42 ameriških galon ali 158,98 litra
VS OZN	Varnostni svet Organizacije združenih narodov
UL ZN	Ustanovna listina Združenih narodov
ZAE	Združeni arabski emirati
ZDA	Združene države Amerike
ZN	Združeni narodi

SEZNAM GRAFOV IN TABEL

Graf 4.1.: Gibanje cene nafte od leta 1970-2002.....	24
Graf 6.1.: Pomankanje oskrbe z nafto v krizah od leta 1954-1991.....	34
Graf 6.2.: Odstotek proizvodnje nafte v državah OPEC ter Perzijskega zaliva, 1972-1997.....	49
Graf 6.3.: Iraška proizvodnja nafte, 1971-2001.....	55
Graf 7.1.: Gibanje svetovne porabe primarnih energetske virov, 1971-2001.....	61
Graf 7.2.: Gibanje svetovne proizvodnje nafte, 1973-2003.....	68
Graf 7.3.: Svetovne rezerve nafte po regijah leta 2000.....	69
Graf 7.4.: Delež svetovne porabe primarnih energetske virov v letu 2001.....	70
Tabela 4.1.: Proizvodne kvote nafte držav članic OPEC določene 1.4.2004.....	21
Tabela 4.2.: Dokazane rezerve nafte v državah članicah OPEC, 1982-2002.....	22
Tabela 6.1.: Zmanjšanje proizvodnje nafte držav članic OAPEC oktobra 1973.....	44
Tabela 6.2.: Rast cen surove nafte arabskih proizvajalk nafte v začetku sedemdesetih let.....	46
Tabela 6.3.: Program ZN »Nafta za hrano« december 1996 - marec 2003.....	56

1. UVOD

Prvi koraki v 21. stoletje so nam ponovno ponudili »stare vzorce« mednarodnih odnosov. Bližnji vzhod je po ameriškem napadu na Irak, stopnjevanju nasilja med Izraelom in Palestinci ter ponovno rekordnih cenah nafte spet v središču mednarodnega dogajanja. Nemirni Bližnji vzhod je regija, kjer je povezava med nafto, politiko in gospodarstvom tesna. Prav zadnji dogodki pa so nam nazorno pokazali, da ostaja nafta še vedno strateška dobrina s posebno težo v mednarodnih odnosih.

Nafta je bila v 20. stoletju temeljna dobrina, ki je v veliki meri poganjala svetovni gospodarski razvoj in ostaja tudi danes najpomembnejši energetski vir. Krize, s katerimi se je soočil svet v sedemdesetih in začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja kot posledica naftnih šokov, so bile očiten dokaz odvisnosti. Prav v tem obdobju se je moral predvsem zahodni svet sprijazniti z dejstvom, da je zlate dobe poceni nafte konec. Prva naftna kriza leta 1973, ki je nastala kot posledica naftnega embarga arabskih držav ter enostranske podražitve nafte Organizacije držav izvoznic nafte (OPEC) je svet pahnila v gospodarsko in politično krizo, dolgoročno pa prizadela predvsem države v razvoju, ki se primeža dolžniške krize še do danes niso rešile. Arabske države pa so po drugi strani zaradi naftnega potenciala, ki se »skriva pod njihovim peskom«, pridobile moč vplivati na celotno svetovno gospodarstvo in posledično tudi na mednarodne odnose. Namen diplomskega dela je prikazati skozi pregled razvoja zunanjepolitičnega dogajanja na Bližnjem vzhodu ter na primeru političnih kriz v regiji uporabo nafte kot sredstvo zunanje politike držav Bližnjega vzhoda.

Zlasti po drugi svetovni vojni se zaradi povečanega povpraševanja po tej dobrini nafta začne izrabljati za doseg zunanjepolitičnih ciljev držav proizvajalk, torej kot ekonomsko-politično sredstvo zunanje politike. Kar daje nafti še posebno veliko moč, je prav dejstvo, da z njo razpolaga zelo malo število držav, večina le-teh pa se nahaja prav na politično izredno nestabilnem Bližnjem vzhodu, kjer je skoncentriranih več kot 70 odstotkov vseh svetovnih zalog nafte. Zato na tem mestu lahko postavimo hipotezi iz katerih bomo izhajali v diplomskem delu, in sicer:

1. nafta ima zaradi velikega pomena v gospodarstvu in razvoju modernih družb posebno ekonomsko ter politično-strateško vlogo v mednarodnih odnosih, čemur sledi, da je nafta lahko tudi zunanjepolitično sredstvo posameznih držav ali skupine držav;

2. države Bližnjega vzhoda so z izrabo nafte v politične namene skušale predvsem vplivati na izid arabsko-izraelskega konflikta, zmanjšati vpliv zahodnih držav in njihovih naftnih družb v regiji ter povečati svoj vpliv v mednarodni skupnosti.

Področje obravnavanja diplomske naloge, torej nafte kot sredstva zunanje politike, je zelo široko in prav zaradi tega je bilo posvečeno tej tematiki veliko literature. Predvsem na medmrežju se nahaja obsežno število virov, vendar je za preučevanje in pisanje diplomskega dela potrebno uporabiti verodostojne podatke. Prav iz podatkov, objavljenih na medmrežju, lahko vidimo, da je naftna panoga zelo občutljivo področje, na katero v veliki meri vplivajo ekonomske špekulacije ter politično dogajanje. Zato smo se omejili na vire poglavitnih institucij ter organizacij, ki se posredno ali neposredno ukvarjajo z naftno panogo in sicer OPEC, Mednarodno agencijo za energijo, ameriško ministrstvo za energetiko ter Organizacijo združenih narodov (OZN). Pričujoče delo sloni predvsem na zgodovinski in primerjalni analizi ter študiji primerov z ekstenzivno zastavljenim raziskovanjem, ki temelji na sekundarnih virih in uradnih statistikah. Poleg tega smo uporabili tudi primarne vire (resolucije, dokumente, statute) predvsem pri preučevanju zunanjepolitičnega dogajanja v okviru izbranih mednarodnih organizacij.

V diplomski nalogi bomo najprej obravnavali temeljne pojme, kjer opredelimo bližnjevzhodno regijo ter pojem zunanje politike, ekonomsko-strateški pomen nafte v mednarodnih odnosih ter svetovni naftni trg do nastanka OPEC-a. Nato predstavimo možne načine uporabe nafte kot sredstva zunanje politike in tako zaključimo nekoliko bolj teoretičen del naloge.

V četrtem poglavju diplomskega dela razložimo razvoj in krepitev zunanjepolitične organiziranosti arabskih držav v okviru treh mednarodnih (regionalnih) organizacij in sicer Arabske lige (AL), OPEC ter Organizacije arabskih držav izvoznic nafte (OAPEC), v katerih se države skušajo organizirati v skupnem zunanjepolitičnem delovanju predvsem v boju proti Izraelu in osamosvojitvi v naftni panogi ter posledično izrabi nafte kot sredstva zunanje politike, kar je kljub splošni oznaki Arabcev kot enotnega naroda težko uskladiti. Slednja dva problema se pojavita kot poglavitna cilja, arabski svet pa se začne zavedati, da lahko skupaj doseže več. Prav zaradi lažjega razumevanja zunajepolitičnih odločitev oba problema predstavimo v petem poglavju. Države Bližnjega vzhoda so v posameznih obdobjih združile moči ter skušale v krizah izrabi največje naravno bogastvo, ki jim predstavlja poglavitni vir

prihodka, od katerega je bil odvisen celoten gospodarski razvoj 20. stoletja. Za uspeh postavljenih zunanjepolitičnih ciljev arabskih držav je bilo potrebno predvsem soglasje, zato skozi posamezne krizne situacije (pri tem obravnavamo poglavitne spopade arabskih držav z Izraelom ter Zalivsko krizo), ki so se odvijale v regiji, skušamo prikazati potek dogodkov ter poizkus bolj ali manj uspešnega zunanjepolitičnega delovanja. Kajti pri uporabi nafte kot sredstva zunanje politike gre za pritisk, ki lahko poteka v dveh smereh in sicer, lahko ga izvajajo države proizvajalke na države uvoznice nafte kot v primeru arabsko-izraelskih vojn ali pa države uvoznice na države proizvajalke kot v primeru zalivske krize.

Primer sueške krize smo izbrali zato, ker gre sicer za drugi spopad med Izraelom in Arabci, vendar so vojno vodile predvsem Velika Britanija in Francija za zaščito svojih interesov v regiji, arabski svet pa je že nakazal težnje po uporabi nafte v politične namene, vendar še ni imel zadostne moči in teže na svetovnem naftnem trgu. V primeru t.i. šestdnevne vojne gre za prvi poizkus embarga arabskih držav proizvajalk nafte v okviru OPEC, vojna jom-kipur leta 1973 pa predstavlja do danes najuspešnejši primer skupne arabske zunanje politike ter korenito spremembo vrednotenja nafte v mednarodnih (ekonomskih) odnosih. Zalivska kriza predstavlja prvo večjo krizo po koncu hladne vojne na Bližnjem vzhodu, kjer ne moremo več govoriti o uporabi nafte kot sredstva skupne zunanje politike arabskih držav za reševanje postavljenih problemov, ampak gre za poizkus aneksije sosednje države – bogate z nafto ter odgovor mednarodne skupnosti. V sedmem poglavju diplomskega dela poizkušamo analizirati uspešnost oz. neuspešnost uporabe nafte kot sredstva zunanje politike arabskih držav, ki se odraža v posledicah sprejetih odločitev ter predstaviti vlogo arabskih proizvajalk nafte v prihodnosti, temu pa sledi zaključek.

2. OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV

2.1. Opredelitev Bližnjega vzhoda

Bližnji vzhod leži na stičišču Evrope, Afrike in Azije in je kot glavno križišče poti med tremi celinami že skozi zgodovino imel pomemben strateški geopolitičen položaj. Po odkritju obsežnih naftnih nahajališč ter s propadom svetovnega kolonialnega sistema po drugi svetovni vojni se je Bližnji vzhod kot glavni proizvajalec nafte spremenil v nevarno krizno žarišče, kjer so se velesile potegovala za prevlado v tem delu sveta (Šobajić, 1982: 14-15). Položaj na Bližnjem vzhodu se je nato še dodatno zaostрил z energetske krizo v sedemdesetih letih in je tako hkrati z izraelsko-arabskim sporom dobil velik strateški in gospodarsko politični pomen v mednarodnih odnosih.

Izraz Bližnji vzhod¹ je leta 1902 prvi uporabil ameriški zgodovinar Alfred Thayer Mahan in z njim opredelil področje med Arabskim polotokom in Indijo, ki ima za center - iz vidika strategije plovbe - Perzijski zaliv. To novo geografsko pojmovanje je nato prvič povzel londonski Times in kasneje britanska vlada. Gre za izraz, ki je nekakšen ostanek obdobja, ko se je smatralo zahodno Evropo za center in ostale predele za njeno periferijo. Vendar kljub vsemu se je izraz ohranil in postal splošno prepoznaven. Izraz se je nato začel uporabljati za širšo regijo, ki zaobsega področje med Črnim morjem, ekvatorialno Afriko in severozahodno mejo Indije (Lewis, 1994: 5).

Geografski leksikon (2001: 31) v političnogeografskem smislu opredeljuje Bližnji vzhod kot območje zunaj evropskih dežel ob obalah vzhodnega Sredozemlja. Izvorno je izraz označeval območje nekdanjega Otomanskega ali Turškega cesarstva, zdaj pa se največkrat uporablja za arabske države Prednje (Z in JZ) Azije in Izrael. Neredko se vanj uvrščajo tudi azijski del Turčije (sicer bolj znan pod imenom Mala Azija), Iran, Egipt, v skrajnem primeru pa še Libija, Sudan, Etiopija, Somalija in Džibuti. Enciklopedija Britannica (2003:1222) opredeljuje Bližnji vzhod kot regijo, ki zajema države zahodne Azije in severne Afrike, sicer pa navaja, da je termin neuraden in netočen, ki se zdaj splošno uporablja za področje, ki obsega južno in

---

¹ V preteklosti je bilo to območje imenovano zgolj Vzhod-Orient, brez karšnega koli razlikovanja. Potreba po natančnejši opredelitvi pojma Vzhod se je pojavila v drugi polovici devetnajstega stoletja, kjer pride do ločitve pojma na Bližnji vzhod in Srednji Vzhod in Daljni Vzhod.

vzhodno obalo Sredozemskega morja, natančneje Libijo, Egipt, Jordanijo, Izrael, Libanon, Sirijo ter za Iran, Irak in države Arabskega polotoka.

Ko govorimo o Bližnjem vzhodu, bomo v regijo zaobjeli naslednje države: Sirijo, Izrael, Libanon, Jordanijo, Egipt, Libijo, Iran², Irak, Savdsko Arabijo, Kuvajt, Združene arabske emirate (ZAE), Katar, Oman, Bahrajn ter Jemen.³

2.2. Opredelitev pojma zunanja politika

»Zunanja politika je predmet mednarodnih odnosov« (Russett in Starr, 1996: 278), vendar ne moremo enačiti mednarodnih odnosov z zunanjo politiko ali s študijo te politike, obstaja pa tesna povezanost med njima (Benko, 1997: 35). Če želimo obravnavati nafto kot zunanjepolitično sredstvo držav Bližnjega vzhoda, je potrebna vsaj osnovna opredelitev samega pojma zunanje politike. V ta namen bodo predstavljene različne definicije. Poleg tega bomo naredili kratek zgodovinski oris srečanja arabskega sveta s pojmom zunanje politike.

Benko (1997: 221) opredeljuje fenomen zunanje politike »kot institucionaliziran proces dejavnosti – akcij, ki jih določena, v državi organizirana družba opravlja, nasproti širšemu in ožjemu mednarodnemu okolju z namenom uresničevati svoje materialne in nematerialne interese ter tako vplivati nanj, bodisi da realnosti v mednarodni skupnosti spreminja, bodisi se jim prilagaja«. Okolje mednarodne skupnosti pa vpliva na zunanjo politiko sleherne države kot neke vrste popravek za določanje ciljev zunanje politike (Benko, 1997: 222).

Russett in Starr (1996: 279) razumeta zunanjo politiko, »kot proces in kot izraz (aktivnosti), predstavlja povezavo med dejavnostmi znotraj države in svetovnim okoljem zunaj nje. Vzpostavlja komunikacijo med katero koli državo in zunanjim svetom«. Petrič (1996: 878) pa strne temeljne sestavine zunanje politike, ki so med teoretiki mednarodnih odnosov nesporne ter definira zunanjo politiko »kot dejavnost države oz. njenih organov, s katero skuša v odnosih z drugimi subjekti (predvsem državami) v mednarodnem življenju ta država uresničiti lastne vrednote in konkretne cilje s sredstvi in metodami, ki jih ima na razpolago«.

---

² Iran sicer spada v bližnjevzhodno regijo, vendar ni del t.i.arabskega sveta.

³ Glej prilogo 1.

Za uresničevanje svojih zunanjepolitičnih ciljev vse države uporabljajo sredstva zunanje politike (Petrič, 1996: 887). Svoje zunanjepolitične cilje oblikujejo glede na notranje družbenoekonomske in politične odnose, materialne in nematerialne elemente, ki določajo njihov položaj v mednarodni skupnosti oziroma značilnosti določenega mednarodnega sistema. Ob upoštevanju tega gradijo svojo zunanjepolitično strategijo za uresničevanje splošnih in dolgoročnih ciljev, strategiji pa je podrejena taktika, to je različnim razmeram v mednarodnih odnosih se prilagajajoča uporaba sredstev, ki pa mora prav tako upoštevati spremembe v relativni pomembnosti elementov, ki določajo položaj neke države v mednarodnih odnosih (Benko, 1997: 239-240). Teorija zunanje politike izpostavlja predvsem sestavine, ki so lastne zunanji politiki vseh držav, vendar pa zunanjo politiko katere koli države poleg splošnih, skupnih sestavin karakterizirajo hkrati tudi specifične značilnosti zunanje politike posamezne države. Te posebne značilnosti zunanje politike neke države odražajo naravo, moč, geopolitični in zgodovinski položaj prav te države (Petrič, 1996: 877).

2.3. Arabski svet in pojem zunanje politike

Zunanja politika je evropski pojem, rojena v svetu suverenih držav, ki med seboj sodelujejo, za arabski svet pa je to bila novost (Lewis, 1994: 155). Za zgodovinski oris razvoja zunanje politike v arabskem svetu bomo v nadaljevanju izhajali iz Lewisovih del *The Arabs in History* (1993) in *The shaping of the Modern Middle East* (1994), saj je avtor študiji Bližnjega vzhoda posvetil obsežen izbor literature.

Arabci so z Zahodno Evropo imeli skozi zgodovino stike že od prvih osvajanj Španije, Portugalske ter Sicilije, vendar se ti odnosi niso razvili ter imeli večjega vpliva na arabsko kulturo (Lewis, 1993: 175). Do 16. stoletja se tako arabski svet ni ukvarjal z zunanjo politiko. Preobrat nastopi leta 1529, ko se otomanska vojska po neuspešni zasedbi Dunaja umakne na območje Madžarske. V Istanbulu pa se posledično začnejo dolga pogajanja med diplomatskimi predstavniki takratnih evropskih velesil in sultanom za pridobitev najugodnejših ekonomskih in političnih položajev, ki jih nato sklenejo leta 1535 z prijateljsko pogodbo med sultanom in Francijo. V tem stoletju se v uradih »velikega vezirja« (glavnega sultanovega svetovalca) v Istambulu pojavi »reis efendi«, funkcionar drugega ranga, ki je bil poleg ostalih nalog zadolžen tudi za zunanje zadeve. Njegov rang napreduje skozi 17. in 18. stoletje, takrat mu je tudi dodeljen pomočnik (uradni prevajalec v turškem cesarstvu), ki je bil kristjan evropskega porekla, sredi 17. stoletja pa to mesto postane »monopol« grških

aristokratskih družin iz mestne četrti Fanar v Istanbulu. Kot že rečeno, 17. stoletje prinese v otomanski imperij⁴ drugačen pristop do zunanje politike, prvič uporabijo tudi diplomatska pogajanja in dobre usluge nevtralnih držav. Vendar pa kljub novim spremembam pojma zunanja politika in mednarodni odnosi ostaneta še vedno tuja otomanskemu imperiju, na kar kaže prav dejstvo, da so vodenje zunanje politike prepustili grški krščanski manjšini. Že od 16. stoletja dalje so različne evropske države imele v Istanbulu stalne konzule in ambasadorje, medtem pa so Otomani zgolj občasno pošiljali posebne misije v Evropo, kjer pa niso ustanovljale stalnih predstavništev. Prvo ambasado tako ustanovijo leta 1793 v Londonu.

V obdobju napoleonovih vojn je bil Bližnji vzhod prvič vpleten v igro prevlade in moči evropskih držav. V tistem obdobju je bila na področju Bližnjega vzhoda samo še Perzija samostojna država, ki pa je bila od Evrope nekoliko bolj oddaljena kot otomanski imperij in tudi sicer manj seznanjena z neposrednim evropskimi dogajanjem. Vendar pa je bila tudi Perzija ogrožena predvsem iz severa, kjer je Rusija priključila več provinc. V otomanskem imperiju, je bila zunanja politika predvsem usmerjena v iskanje garancij in podpore na Zahodu, v perzijskem primeru pa za zadrževanje ruskih interesov. V 18. stoletju se je tako v večjem delu otomanskega imperija notranjo politiko delno prepustilo lokalnim dinastijam, to velja predvsem za arabski svet⁵, zunanje zadeve pa je še vedno vodil Istanbul (Lewis, 1994: 156-166).

V 19. stoletju se pojavi tretja bližnjevzhodna sila, Egipt, ki sicer še ni bil samostojna država, vendar pa je že imel določeno mero avtonomije ter lastno zunanjo politiko, predvsem v odnosih s sosednjimi državami. V obdobju vladavine Mohameda Alija je bila zunanja politika Egipta povsem neodvisna. Njegovi nasledniki so bili manj uspešni, posrkali so jih zapleteni odnosi najprej z otomanskim imperijem nato z mandatno silo Veliko Britanijo. Prvi neodvisni izziv egipščanski zunanji politiki je bilo posredovanje v palestinskem vprašanju leta 1948. V otomanskem imperiju pa so bile poleg Egipta še druge province, ki so bile sposobne vzdrževati določeno stopnjo avtonomije ter vzpostaviti trgovinske ali pa celo diplomatske stike s tujino, npr. Libanon (Lewis, 2003: 167-178). Pravi razvoj arabske zunanje politike tako

---

⁴ Otomanski imperij je trajal od leta 1453, ko Otomani (Osmani) zasedejo Konstantinopol (Istanbul), povežejo svoja ozemlja v Aziji in Evropi, pa do konca prve svetovne vojne 1918, ko cesarstvo dokončno razpade.

⁵ Pojem arabski svet temelji na dejstvu o skupni zgodovini, jeziku, veri ter tesni kulturni povezanosti arabskih držav ter na dejstvu, da je bil skoraj celoten arabski svet vključen v Otomanski imperij, razen del Arabije, Sudana ter Maroka (Hourani, 1998: 209).

nastopi šele v 20. stoletju, natančneje šele po drugi svetovni vojni z osamosvajanjem novih držav, kjer nastopi postopoma tudi uporaba nafte kot sredstvo zunanjepolitičnega vpliva.

2.4. Ekonomsko-strateški pomen nafte v mednarodnih odnosih

Vsaka nacionalna država deluje znotraj konteksta, ki ga oblikujejo številne druge države in drugi mednarodni dejavniki. Nekatere od teh enot so velike, nekatere majhne; nekatere imajo velike vojaške in gospodarske zmogljivosti, druge ne; nekatere razpolagajo s pomembnimi naravnimi viri in druge so revne (Russett in Starr, 1996:149).

Od nastanka prvih držav pa vse do danes so elementi nacionalne moči⁶ neke države v odnosu do drugih držav izrednega pomena. Nadzor nad surovinami vpliva na nacionalno moč in na premike v distribuciji moči. Skozi 20. stoletje je nadzor nad surovinami postal še toliko bolj pomemben, saj je vplival na hiter gospodarski razcvet, na mednarodne ekonomske odnose, na dogajanje v mednarodni skupnosti, na same izide vojn. S tem, ko se je po drugi svetovni vojni začel proces dekolonizacije držav tretjega sveta in uresničitev njihovih teženj po nacionalni samoodločbi, s podporo OZN, pa je bilo še vedno moč govoriti o prisotnosti ekonomskega imperializma, »kot diskretne, posredne, a dokaj učinkovite metode pridobivanja in ohranjanja dominacije nad drugimi nacijami« (Morgenthau, 1995: 151).

Morgenthau (1995: 151) tako trdi, da je skupna značilnost politik, ki jih imenujemo ekonomski imperializem, po eni strani njihova težnja po rušenju »statusa quo« s spremembo odnosov moči med imperialistično in drugimi nacijami, po drugi strani pa odločitev, da to dosežejo z ekonomskim nadzorom in ne z osvojitvijo ozemlja. Vendar pa je dejanska osnova obeh oblik dominacije prav trenje za nadzor nad nacionalnimi naravnimi bogastvi.

Že pred drugo svetovno vojno, vendar še posebej po njej, zasede nafta najpomembnejše mesto kot energetski vir in nepogrešljiv dejavnik gospodarskega razvoja industrializiranih držav, »zato so dežele, ki razpolagajo z bogatimi naftnimi nahajališči, dobile v mednarodnih zadevah

---

⁶ Morgenthau (1995: 207) tako razlikuje med dvema skupinama faktorjev nacionalne moči, tistimi, ki so razmeroma stabilni in tistimi, ki se stalno spreminjajo. Geografski položaj države smatra za najbolj stabilen faktor od katerega je odvisna moč države. V preteklosti je ta faktor sicer imel večjo težo kot danes, ki se je zmanjšal zaradi tehnološkega razvoja transporta, komunikacij, vendar še vedno ni zanemarljiv. Naravna bogastva so drugi faktor, ki je razmeroma stabilen in ki pomembno vpliva na moč države v odnosu do drugih držav. Med naravna bogastva uvršča hrano ter surovine, med katerimi posveča posebno pozornost nafti. Poleg naštetih elementov nacionalne moči omenja še industrijsko zmogljivost, vojaško pripravljenost, prebivalstvo, nacionalni značaj, nacionalno moralo in kvaliteto vlade.

težo, ki jo je v nekaterih primerih mogoče pripisati predvsem, če ne izključno, prav razpolaganju z nafto» (Morgenthau, 1995: 213). Gospodarski razvoj in poraba energije sta bila v celotni zgodovini človeštva in sta še vedno tesno medsebojno povezana. Izredno povečanje energetske potrošnje v 20. stoletju in še posebno po drugi svetovni vojni ter razlogov zakaj je nafta postala prevladujoč energetski vir, je več. Vendar stopata v ospredje vsaj dva, in sicer, njena nizka cena v primerjavi s premogom ter njen boljši izkoristek. Skozi zgodovino je nafta tako postala najpomembnejši vir, ki je zaradi svojega hitrega in vsestranskega vpliva v svetovni energetske tranziciji pridobila edinstveno moč (Attiga, 1988: 53).

Povečana energetska soodvisnost med posameznimi regijami sveta je nastala v obdobju kolonializma. Vendar je kljub različnim oblikam neokolonializma s politično osamosvojitvijo kolonij dobila energetska soodvisnost povsem nove razsežnosti: razvite države so postale strateško odvisne od energetskih virov v novih državah. Tako je postala nafta eno osrednjih vprašanj mednarodnih ekonomskih in političnih odnosov zlasti po letu 1973 (Mrak, 1981: 10).

Pojav nafte kot nujno potrebne surovine je povzročil premik v relativni moči politično vodilnih nacij. Vendar pa nafta ni bila več le ena od mnogih surovin, pomembnih za merjenje nacionalne moči, ampak je postala tisti materialni faktor, katerega posedovanje je postavilo na glavo stoletja stare vzorce mednarodne politike. Med politično, vojaško in ekonomsko močjo je tradicionalno obstojal funkcionalni odnos, raba nafte kot političnega orožja pa je te odnose porušila. Mnoge države proizvajalke nafte imajo od naravnih bogastev le nafto in ravno nafta je iz teh držav preko noči ustvarila pomembne dejavnike svetovne politike (Morgenthau, 1995: 214-215).

Mrak (1981: 31) meni, da osnovni faktor politizacije odnosov v zvezi z nafto leži v dejstvu, da je zemljepisna razmestitev ekonomsko izkoristljivih nahajališč nafte v neskladju z zemljepisno razmestitvijo največjih naftnih potrošnikov. Z naraščanjem potrošnje v razvitih državah se povečuje medsebojna odvisnost proizvajalcev in potrošnikov nafte, kar večja potencialno nevarnost mednarodnih ekonomskih, političnih in celo vojaških trenj. Nevarnost trenj izhaja predvsem iz dejstva, da v razmerah velike medsebojne odvisnosti gospodarska dejavnost ene države skoraj obvezno postane omejujoči dejavnik gospodarskega razvoja druge države.

Ekonomsko strateški položaj nafte v mednarodnih odnosih izhaja predvsem iz dejanske odvisnosti Zahoda od (bližnjevzhodne) nafte (Kapstein, 1990: 22). Prav v štiridesetih in petdesetih letih 20. stoletja pride do občutljive ekonomske soodvisnosti med državami, bogatimi z nafto in zahodnim svetom. Po drugi svetovni vojni se je izkazalo, da so naftna nahajališča na Bližnjem vzhodu med najpomembnejšimi na svetu. Leta 1960 so te države proizvajale 25 odstotkov svetovne nafte in kot skupina držav so že postale največji svetovni izvoznik. Največji proizvajalec je bil Iran, sledile so Irak, Kuvajt in Savdska Arabija, nafto pa so proizvajale še druge manjše države Perzijskega zaliva, konec petdestetih pa so nafto odkrili še v Libiji in Alžiriji. Kazalo je, da bo bližnjevzhodna nafta usodno vplivala na svetovni naftni trg; saj so že leta 1960 predvidevali, da znašajo zaloge nafte na Bližnjem vzhodu okrog 60 odstotkov vseh priznanih svetovnih zalog. V vseh državah so bile koncesije za iskanje, črpanje in izvoz nafte v rokah tujih naftnih družb, katerih kapital je predstavljal največji delež tujih naložb v tem obdobju na Bližnjem vzhodu. Sredi šestdesetih let se je položaj začel spreminjati, delitev dobička od proizvodnje nafte se je spremenila, predvsem zaradi enotnega nastopa držav proizvajalk nafte združenih v OPEC, »zavezništvo« z ciljem stopiti skupaj v pogajanja z velikimi naftnimi mednarodnimi družbami (Hourani, 1998: 376-377).

Po drugi svetovni vojni so si ZDA prizadevale zagotoviti ustrezno energetske oskrbo za zahodno Evropo kot osnovo za uspešno gospodarsko obnovo in politično stabilnost. Marshallov plan⁷ je močno vplival tudi na evropsko energetske preobrazbo in prav v tem obdobju je Evropa začela energetske »tranzicijo« s premoga na nafto iz Bližnjega vzhoda. Premestitev od premoga k nafti pa je za seboj potegnila vrsto varnostno-strateških vprašanj, ki so začele skrbeti tako ZDA kot zahodno Evropo. Že v začetku petdesetih let so se zahodne države zavedale možnosti prekinitev pri oskrbi z bližnjevzhodno nafto, predvsem zaradi regionalnih konfliktov ter vse ostrejšo politično situacijo v Palestini, ki je služila tudi kot končna postaja številnim bližnjevzhodnim naftovodom (Kapstein, 1990: 60-76). Povečana nestabilnost v oskrbi z nafto v razvitih industrijskih državah, ki je nastopila v sedemdesetih letih, se je odražala v ekonomskih in političnih krizah. Vzroke je potrebno iskati predvsem v nacionalizaciji naftnih družb in posledično večjemu nadzorstvu držav v razvoju (DVR) izvoznice nafte nad celotno proizvodnjo ter povečani institucionalizirani organiziranosti DVR izvoznice nafte. Prav tako je pomembna večja politizacija mednarodne oskrbe z nafto, ki je nastala kot posledica tesne medsebojne odvisnosti proizvajalcev in potrošnikov nafte ter

---

⁷ V obdobju med leti 1948-1951 so ZDA zagotovile državam, ki so bile vključene v načrt, pomoč v višini ene milijarde dolarjev za dobavo nafte in 400 milijonov dolarjev za premogovniško industrijo (Kapstein, 1990: 60).

uporaba nafte kot sredstva ekonomskega in političnega pritiska z uvedbo embarga 1973. O pomenu nafte za razvoj mednarodnih ekonomskih in političnih odnosov priča tudi že več kot pol stoletja trajajoča kriza na Bližnjem vzhodu, kjer se stalno prepletata in medsebojno vplivata nerešeno vprašanje Palestincev in vprašanje oskrbe z nafto predvsem razvitih držav zahoda. Iz odnosa posameznih držav do enega od teh vprašanj običajno izhaja tudi odnos do drugega (Mrak, 1981: 32-33).

2.5. Svetovni naftni trg do 1960

Ekonomska zgodovina naftnega sektorja do sredine petdesetih let 20. stoletja je sinonim za ekonomsko zgodovino naftnih multinacionalnih podjetij (MNP). Te so večji del prejšnjega stoletja nadzirale vso svetovno proizvodnjo, predelavo in prodajo nafte. Z dominacijo na svetovnem naftnem trgu so si zagotavljale neposreden vpliv na gospodarski razvoj in s tem na celotno dogajanje ne samo razvitih kapitalističnih držav ampak tudi DVR (Mrak, 1981: 40).

Komercialno izkoriščanje nafte se je začelo sredi 19. stoletja v ZDA. Tu je že v zgodnjem obdobju prišlo do popolne monopolizacije črpanja in predelave nafte, kjer je imel glavno nadzorstvo nad celotnim svetovnim naftnim trgom ameriški Standard Oil Trust. Ker so se začele na trgu pojavljati nove naftne družbe, je ameriška naftna MNP kmalu spoznala, da bo na tujih trgih lahko ohranila monopol le, če pridobi nadzorstvo nad bogatejšimi nahajališči nafte na Bližnjem vzhodu. Tako se je konkurenčni boj med naftnimi družbami za prodajo samih naftnih derivatov prenesel v boj za pridobitev novih nahajališč nafte. Začetek 20. stoletja pa vse do tridesetih let je tudi obdobje cenovnih vojn med največjimi svetovnimi naftnimi MNP, kar je pripeljalo do sprejetja različnih sporazumov⁸ (Mrak, 1981: 43). Mednarodni naftni trg je tako do leta 1973 obvladoval proizvodni kartel⁹, ki ga je sestavljal oligopol mednarodnih naftnih družb, t.i. «Sedem sester»¹⁰. Kartel petih ameriških (Standard Oil of New Jersey, danes Exxon; Standard Oil of California, danes Chevron; Gulf; Mobil; Texaco), ene angleške (British Petroleum-BP) in mešane angleško-nizozemske družbe (Royal

---

⁸ Leta 1928 so Royal Dutch/Shell, Standard Oil in Anglo-Persian podpisale sporazum "treh velikih" imenovan sporazum AS-IS, kjer so MNP določile delitev trga, enotne politike cen in s tem preprečile delovanje drugim naftnim družbam na svetovnem trgu. Tako so držale v svojih rokah celotno svetovno oskrbo z nafto. Drugi pomemben sporazum je bil sporazum "Red line", prav tako podpisan leta 1928. Z njim so družbe določile, da bodo na ozemljih Savdske Arabije, Iraka, Turčije, Jordanije in Sirije sodelovale pri raziskovanju nafte kot partnerji. Ta sporazum je omogočil prihod ameriških naftnih družb na Bližnji vzhod.

⁹ Kartel je skupina proizvajalcev, v tem primeru nafte, ki hočejo s skupnim nastopom na trgu izboljšati svoj položaj ter doseči višje cene.

¹⁰ Oznako "Sedem sester" se je domislil Enrico Mattei, direktor italijanske naftne družbe ENI.

Dutch-Shell) je najprej pridobil nadzor nad domačo naftno industrijo - to pomeni, da so družbe nadzorovale vse zaloge, oskrbo, transport, predelavo, trženje ter raziskovalno in predelovalno tehnologijo (Spero in Hart, 1997: 276). Skozi celotno obdobje prevlade je omenjenih sedem največjih svetovnih naftnih MNP praktično onemogočalo vstop novim naftnim družbam na trg. Izredno pomembna prvina prevlade naftnih MNP na svetovnem naftnem trgu je bila tudi njihova tesna povezanost s političnimi in ekonomskimi interesi države, v kateri so imele naftne MNP svoj sedež (Mrak, 1981: 43).

Kot rečeno, so se že konec 19. stoletja naftne družbe začele širiti v tujino in tam prevzemati nadzor nad tujimi zalogami pod zelo ugodnimi pogoji. Tako so bile sposobne deliti trge, določati svetovne cene in se obnašati diskriminatorno do ostalih novih družb. Politična dominacija Severa nad naftnimi regijami, kot so Bližnji vzhod, Indonezija, Latinska Amerika, je še olajševala dejavnost naftnih družb. V pogajanjih z naftnimi družbami so bile nerazvite države soočene z naftnim oligopolom, ki so ga podpirale države s Severa, zato ni presenetljivo, da je kartel »Sedem sester« dobil koncesijske sporazume, s katerimi so prevzeli nadzor nad črpanjem in prodajo večine svetovne nafte v zameno za plačilo nizko določenih koncesijskih dajatev državam gostiteljicam (Spero in Hart, 1997: 277).

V petdesetih letih 20. stoletja je poceni uvožena nafta postala glavni energetski vir za razviti svet. Tako so države Zahodne Evrope in Japonska postale pomembne uvoznice nafte, leta 1950 pa začnejo nafto uvažati tudi ZDA, ki so bile do takrat največji proizvajalec nafte na svetu. V državah gostiteljicah se je z rastočim nacionalizmom, ki so ga spremljala še nova velika odkritja nafte, vse bolj kopičilo nezadovoljstvo z koncesijskimi pogodbami. Prav v teh letih so države proizvajalke imele prve uspehe pri spreminjanju koncesijskih dogovorov sklenjenimi pred vojno. Vzpostavile so tudi za tisti čas revolucionarno načelo: nove koncesijske pogodbe so vodile v t.i. »petdeset-petdeset« delitev dobička med MNP in državami proizvajalkami. Posledično so se dobički v državah proizvajalkah občutno povečali, vendar je oligopol »Sedmih sester« še vedno dominiral na trgu. Oligopolistična struktura mednarodne naftne industrije se je oslabila z vstopom novih družb na trg, ker so nove družbe, ki pred tem niso bile mednarodno aktivne, dobile in uspešno razvile koncesije v že obstoječih in novih državah proizvajalkah kot so Alžirija in Libija (Spero in Hart, 1997: 276-278). Poleg teh sprememb so na zmanjšanje moči kartela »Sedmih sester« vplivale tudi nove razmere v produkcijskih državah, predvsem ustanovitev OPEC-a.

3. NAČINI UPORABE NAFTE KOT POLITIČNO-EKONOMSKO SREDSTVO ZUNANJE POLITIKE

V sodobnih mednarodnih odnosih se v primerjavi s predhodnimi povečuje vloga ekonomskih sredstev, kar je razumeti predvsem kot razlikovanje med »klasično« mednarodno trgovino in mednarodno trgovino, ki je v funkciji politike. Z ekonomskimi sredstvi tako razumemo katere koli ekonomske zmogljivosti, institucije, tehnike ali pa politike, ki jih uporabljajo države za to, da uresničujejo cilje v svoji zunanji politiki ali pa imajo pomembne mednarodne posledice. Zato cilji politike, katere ozadje so uporabe ekonomskih sredstev, niso nujno ekonomski, ekonomska so v prvi vrsti sredstva (Benko, 1997: 262-263).

Benko (1997: 263-264) dalje navaja, da lahko glede na ekonomska sredstva, ki jih uporabljajo države za to, da bi dosegle neekonomske, torej politične cilje, razlikujemo carine, kvote, posebne administrativne predpise za uvoz blaga, embargo ter bojkot blaga neke države oz. blokada ali zamrzovanje imetja »sovražne« dežele.

Russett in Starr (1996: 265-266) govorita o vplivu, ki temelji na gospodarskih virih, kajti države so druga od druge odvisne od virov in dobrin, ki jim omogočajo, da razvijajo in vzdržujejo svoje gospodarstvo. Tisti, ki premorejo gospodarske vire, lahko z njimi razpolagajo tako, da vplivajo na druge, ki jih ne premorejo. To pomeni, da države, ki imajo presežek ali monopol virov, lahko dosežejo večji gospodarski vpliv, kot tiste, ki jim primanjkuje virov in surovin, ki jih potrebujejo in so zato ranljivejše za gospodarski vpliv. V primerjavi z diplomacijo lahko štejemo gospodarska sredstva vplivanja za posredna, kjer ni cilj neposredno gospodarsko ravnanje, temveč vplivanje na enega od vidikov družbe. Manipuliranje z gospodarskimi viri ima tako več oblik, kjer države lahko izkoristijo trgovino, denarno politiko ali mednarodne organizacije, da pridobijo več gospodarskih virov ali pa jih odvzamejo svojim nasprotnikom. Glavni namen gospodarskih metod za mednarodno vplivanje je tako izkoriščanje ranljivosti drugih držav.

Uporaba nafte kot zunanjepolitično sredstvo je način ekonomsko-gospodarskega pritiska, ki ima korenine v začetku 20. stoletja, vendar lahko konkretnije govorimo o tem šele po drugi svetovni vojni. Ločimo več vrst gospodarskega pritiska, ki se po obliki in vsebini med seboj razlikujejo, njihovo uporabo pa je pogosto težko razlikovati. Dejstvo je, da se gospodarski pritisk največkrat ne uporablja samostojno, temveč se običajno dopolnjuje in prepleta z

drugimi oblikami zunanjepolitične dejavnosti, npr. z diplomacijo, propagando, vojno. Države, ki se odločijo za izvajanje gospodarskega pritiska, prvenstveno želijo vplivati na zunanjepolitično obnašanje določene države. Vendar pa se zunanjepolitično delovanje držav, ki uporabljajo gospodarski pritisk nekoliko razlikuje od mednarodnih ekonomskih sankcij (Vekarić, 1977: 17-18). Ekonomske sankcije predvideva tudi 41. člen (VII.poglavje) Ustanovne listine OZN (UL OZN), ki Varnostnemu svetu (VS) daje pooblastila, da sme določiti, katere ukrepe je treba izvajati v primeru, ko neka država ogroža ali krši mir ali pa v primeru agresivnega dejanja. Med te ukrepe sodijo tudi ekonomske sankcije.

V nadaljevanju bomo predstavili štiri načine uporabe nafte kot politično-ekonomsko sredstvo zunanje politike in sicer embargo, omejevanje ponudbe, zmanjšanje proizvodnje in povečanje cene.

3.1. Prepoved izvoza oz. embargo

Embargo spada v sklop izvoznih omejitvenih ukrepov, s katerim se ustavi promet za posamezne vrste blaga. Tako neka država skuša z embargom onemogočiti drugi državi, da bi si pridobila za njeno gospodarstvo potrebno blago (Benko, 1997: 265). Vsebino embarga sestavlja zaviranje izvoza določenega blaga v države uvoznice, ki se jih želi prizadeti z gospodarskim pritiskom. Namen prepovedi izvoza nafte je določeni državi povzročiti pomankanje te surovine in s tem ovirati tudi gospodarski razvoj. Trajanje embarga je lahko vnaprej omejeno ali pa pogojeno z ustvarjanjem željenih sprememb v državi, na katero se izvaja pritisk. Arabske države so se v dosedanji praksi poslužile embarga v dveh primerih. Prvi poskus je bil sprejet leta 1967 med t.i. šestdnevno vojno, drugič pa so arabske države odločitev za embargo sprejele 17. oktobra 1973 v okviru OAPEC med jom-kipursko vojno 1973 (Vekarić, 1977: 82-83).

3.2. Omejena ponudba nafte, namenjene izvozu

Postopek omejevanja ponudbe nafte oz. kontingentiranja sestavlja določanje maksimalne količine blaga, ki se ga lahko izvozi v državo, na katero se izvaja gospodarski pritisk. Kontingentiranje predstavlja v osnovi »podobliko« embarga, ker se tudi s tem postopkom delno prepoveduje določene količine blaga. S postopkom kontingentiranja se prav tako državi, na katero se izvaja pritisk, ogroža preskrba s potrebnim blagom, ker se ji tako dejansko

zmanjšuje ponudba določenega blaga. Za razliko od embarga prizadete države vseeno niso popolnoma brez potrebnega blaga. Svojevrstno obliko kontingentiranja nafte, namenjene izvozu, so sprejele arabske proizvajalke nafte med jom-kipursko vojno 1973 proti državam, ki so bile razvrščene v skupino nevtralnih držav v arabsko-izraelski vojni ter nekaterim članicam Evropske gospodarske skupnosti in Japonski. Arabske države so sklenile, da se v te države lahko izvozi samo določena količina nafte, ki je v sorazmerju z odstotkom zmanjševanja proizvodnje nafte v arabskih državah. Ta postopek je bil v veljavi kratko obdobje (Vekarić 1977: 83-84).

3.3. Zmanjšanje proizvodnje nafte

Ta postopek sestavlja zmanjševanje dejanskega obsega proizvodnje nafte v državah, ki izvajajo pritisk. Namen znižanja obsega proizvodnje nafte je večstranski. Po eni strani se s tem postopkom zmanjšuje razpoložljiva količina nafte, namenjene izvozu v države, na katere se izvaja pritisk, istočasno pa se tudi zmanjšujejo njihove možnosti nakupa nafte, ki jo potrebujejo, ker se zmanjša obseg nafte, ki kroži na svetovnem naftnem trgu. Povečano povpraševanje po nafti ob zmanjšani ponudbi povzroča podražitve, ki posledično prav tako otežujejo oskrbo z nafto. Zmanjševanje proizvodnje nafte pa ima lahko posledice tudi za države izvoznice, saj so nafto, ki je bila prej namenjena izvozu prisiljene ali uskladiščiti ali pa prodati tretjim državam. Zmanjšanje črpanja nafte se pojavlja tudi kot svojevrsten način ohranjanja nacionalnih rezerv v državah proizvajalkah ter način za povečanje povpraševanja po nafti in ustvarjanja pogojev za dvigovanje cen nafte. Tudi postopek zmanjševanja proizvodnje nafte so arabske države uporabile oktobra 1973 za pritisk na zahodne države, naj opustijo podporo Izraelu (Vekarić, 1977: 84).

3.4. Povečanje cen nafte

Pod določenimi pogoji je povečanje izvoznih cen nafte lahko vrsta gospodarskega pritiska. Pri takem postopku je možno, da nosilci povečanja cen želijo izzvati gospodarske težave določenim državam uvoznicam, na katere želijo vplivati. Ali je to gospodarski pritisk ali navadna težnja države izvoznice, da s povečanjem cene okrepi svoj gospodarski in finančni položaj, lahko ugotovimo le ob spremljanju obnašanja držav, ki to izvajajo. Leta 1973 so arabske države v dogovoru z ostalimi državami članicami OPEC-a večkrat občutno revidirale obstoječe cene nafte (Vekarić, 1977: 86).

4. RAZVOJ SKUPNE ZUNANJE POLITIKE ARABSKIH DRŽAV V OKVIRU ARABSKE LIGE, OPEC TER OAPEC

4.1. Arabska liga kot prvi dejavnik skupne arabske politike

Arabska liga (AL) predstavlja najstarejšo institucionalizirano obliko arabske meddržavne povezanosti, ki je bila od ustanovitve pa do danes soočena s številnimi krizami. Če je ob njenem nastanku kazalo, da bo organizacija težko zaživela, pa je le-ta svoje dejavnosti okrepila že v prvi arabsko-izraelski vojni leta 1948.

AL¹¹ je bila ustanovljena 22. marca 1945 z podpisom Pakta Arabske lige (Pakt AL) iz strani sedmih arabskih držav, in sicer Egipta, Iraka, Libanona, Sirije, Transjordanije¹² in Savdske Arabije (www.arableagueonline.org/arableague/english, 17.12.2003). Osnova Pakta AL je bil 7. oktobra 1944 sprejeti Aleksandrijski protokol, ki ga je sestavil pripravljalni odbor Splošnega arabskega kongresa, ki so se ga udeležili delegati Sirije, Egipta, Iraka, Transjordanije in Libanona. Protokol je nakazal težnje arabskih držav po tesnejšem sodelovanju (www.faculty.winthrop.edu/haynese/mlas/alexp.html 15.1.2004). Pakt AL že v 1. členu navaja, da organizacijo sestavljajo samo arabske države, vendar pa danes njeno članstvo ni povsem skladno z Paktom, saj je članica npr. tudi Palestinska osvobodilna organizacija (PLO - Palestine Liberation Organization), ki ni država, kar predstavlja izjemo. Cilji AL so usmerjeni predvsem v krepitev odnosov med državami članicami, usklajevanje njihovih aktivnosti in sodelovanja, v zaščito njihove neodvisnosti in suverenosti ter splošno skrb za vprašanja, ki se nanašajo na arabske države in njihove interese (člen 2. Pakta AL). Danes ima organizacija 22 članic.¹³

Od leta 1948 je skupna sovražnost do Izraela zagotavljala močan motivacijski dejavnik za skupne akcije, vendar so združeno akcijo organizacije proti Izraelu zavirala predvsem nasprotja med članicami, zato se je Liga razdelila na dve frakciji, in sicer radikalno in konservativno (Bennett, 1998: 245-246). Sicer pa je AL skozi vsa leta delovanja obsojala izraelsko politiko in dolga leta podpirala bojkot arabskih držav do Izraela. Prav v njenih

---

¹¹ Arabska liga je opredeljena kot mednarodna vladna organizacija. Po VIII.poglavju UL OZN jo lahko uvrščamo tudi v skupino regionalnih organizacij.

¹² Transjordanija se je preimenovala v Jordanijo decembra 1949.

¹³ Članice AL so: Egipt, Irak, Jemen, Jordanija, Libanon, Savdska Arabija, Sirija (ustanovne članice), Libija, Sudan, Maroko, Tunizija, Kuvajt, Alžirija, Bahrajn, Katar, Oman, ZAE, Mavretanija, Somalija, Palestina (PLO), Džibuti in Komori.

okvirih so prišle prve pobude za uporabo nafte kot političnega orožja za reševanje arabsko-izraelskega konflikta.

Tako se je delovanje AL v podporo državam članicam za uporabo nafte kot politično orožje v arabsko-izraelskem konfliktu odražalo na več področjih. Države članice AL so že leta 1946 sprejele vrsto resolucij¹⁴, v katerih so zahtevale, naj se nafta uporabi kot politično orožje proti zahodnim državam, ki podpirajo ustanovitev Izraela na mandatnem ozemlju Palestine. Neuspeh je bil neizogiben, kajti arabski protest je ovirala predvsem slaba organiziranost političnega sodelovanja arabskih držav, takrat še skromna odvisnost industrializiranih držav od nafte ter popolna arabska odvisnost od nafte kot edinega vira prihodka. Upoštevati pa je treba tudi dejstvo, da je bila v tistem obdobju celotna naftna industrija v upravljanju tujih naftnih družb. Dve leti kasneje tako arabskim državam kljub pritisku na zahodne države ni uspelo preprečiti ustanovitve židovske države (Al-Sowayegh, 1984: 84-85).

Vendar pa je imela AL, predvsem v začetnem obdobju, pomembno vlogo povezovanja in sodelovanja med naftnimi politikami držav članic, ko sta bili OPEC in OAPEC še v povojih. Pritožbe AL so tako bile usmerjene v nizko udeležbo držav članic pri soodločanju v naftni industriji, kajti v tistem obdobju države proizvajalke niso imele nobenega nadzora nad proizvodnjo, nad cenami in trženjem. Na srečanju Političnega odbora (Political Committee) AL leta 1951 so sprejeli odločitev o ustanovitvi Arabskega naftnega odbora (Arab Oil Exports Committee-AOEC), ki je začel delovati še istega leta. AOEC je tako postal glavno telo AL za oblikovanje skupne naftne politike arabskih držav, ki je v letih po ustanovitvi sprejel številna priporočila; predlagal je ustanovitev arabskih nacionalnih naftnih družb ter podporo že obstoječim, podpiral je ustanovitev skupne arabske družbe za naftovode, ustanovitev skupnih rafinerij, omogočil je izmenjavo informacij in pridobljenih znanj v naftnem sektorju. AOEC je leta 1952 prvi predlagal popoln embargo za Izrael, zaradi izraelske kršitve resolucij OZN. Leta 1954 so v okviru Političnega odbora AL ustanovili stalno Pisarno za naftne zadeve (Petroleum Office), ki se je leta 1959 preoblikovala v Oddelek za naftne zadeve (Department of Petroleum Affairs), le-ta pa je pripomogel k ustanovitvi Arabskega naftnega kongresa (Arab Petroleum Congress). Skupaj z Oddelkom za naftne zadeve je Arabski naftni kongres težil k večji promociji naftnega znanja med arabskimi proizvajalkami, saj so le-te bile v večini odvisne od tujih MNP ter k usklajevanju naftnih politik arabskih držav (Al-Sowayegh, 1984: 86-87).

---

¹⁴ Najbolj znana resolucija je bila t.i. Bludan resolucija sprejeta junija 1946 (Al-Sowayegh, 1984: 84).

Ko so države Bližnjega vzhoda v povojnem času dosegle politično neodvisnost, so nekatere med njimi zahtevale nacionalizacijo tujih naftnih družb, druge pa so raje sodelovale z MNP ter zahtevale udeležbo in možnost sprejemanja odločitev v okviru koncesijskih dogovorov. Arabski naftni kongres je podpiral ustanovitev nacionalnih naftnih družb, ki naj bi v prihodnosti predstavljale jedro arabske naftne industrije ter predlagal tudi ustanovitev arabske naftne organizacije, arabskega naftnega raziskovalnega inštituta in arabske naftne družbe, ki bi delovala v okviru AL. Glavna naloga vseh teles naj bi bila skupna naftna politika, sodelovanje arabskih raziskovalcev za potrebe naftnega sektorja, predvsem pa ekonomski razvoj držav članic. Čeprav so bili cilji arabskih naftnih kongresov predvsem ekonomski, pa so se vedno prepletali tudi z arabsko-izraelskim sporom. Prav zaradi tega problema so nekateri arabski voditelji podpirali idejo, da bi vodenje nafte politike prešlo pod okrilje AL (Al-Sowayegh, 1984: 88-89).

Pomen AL je predvsem v njeni vlogi povezovanja in združevanja zunanjepolitičnih ciljev novonastalih arabskih držav po drugi svetovni vojni ter prispevanje k njihovi politični osamosvojitvi. K obstoju in razvoju same organizacije je veliko prispeval arabsko-izraelski spor, ki je igral pomemben člen krepitve arabske enotnosti, saj so prav nasprotja med arabskimi državami največkrat ogrozila obstoj organizacije. Moč nafte in vprašanje rešitve palestinskega vprašanja so se okrepili prav v okviru AL, ki je predstavljala pomemben korak pri vzpostavljanju stikov med arabskimi državami za bodoče ustanavljanje ustreznih organizacij. Vendar pa je zaradi nesoglasij med državami članicami bila Liga v svojem delovanju večkrat neuspešna na področju političnega in ekonomskega sodelovanja, kar je vodilo tudi v neuspešno reševanje palestinskega vprašanja. Njen prispevek k skupni arabski politiki v okviru OZN in delovanju v mednarodni skupnosti, predvsem leta 1973, ko je nafta bila uporabljena kot politično orožje, je pozitiven. Vendar leta 1979 nastopi največja kriza znotraj organizacije, ko Egipt podpiše t.i. Campdavidski mirovni sporazum z Izraelom in vzpostavi meddržavne odnose z njim (Izraelsko veleposlaništvo v Kairu), zaradi katerega Egiptu tudi suspendirajo članstvo v organizaciji vse do leta 1989.

4.2. Organizacija držav izvoznic nafte

4.2.1. Ustanovitev OPEC-a

Ustanovitev OPEC-a je predstavljala največji preobrat v odnosu med državami proizvajalkami na eni strani ter naftnimi družbami in državami porabnicami na drugi.

Enostranske pocenitve nafte tujih naftnih družb leta 1959 in 1960 so bile neposreden »krivec« za ustanovitev OPEC-a (Al-Sowayegh, 1984: 32).

Prvi koraki, ki so vodili k ustanovitvi Organizacije držav izvoznic nafte, so bili storjeni že leta 1949, ko je Venezuela predlagala Iranu, Iraku, Kuvajtu in Savdski Arabiji skupen pristop v dogovarjanju z tujimi MNP. Potreba po tesnejšem sodelovanju se je jasneje pokazala, ko so leta 1959 naftne družbe enostransko znižale postavljene cene venezuelske surove nafte za 25 centov ter 18 centov za sod nafte z Bližnjega vzhoda. Kot posledica tega je bil še istega leta sklican prvi Arabski naftni kongres v Kairu, kjer so sprejeli resolucijo, s katero so zahtevali, naj se naftne družbe posvetujejo z vladami držav proizvajalk nafte predno enostransko sprejemajo katero koli odločitev glede naftnih cen ter o sestavi splošnega sporazuma o ustanovitvi »Naftne posvetovalne komisije«. Avgusta, leta 1960 so naftne družbe ponovno znižale postavljene cene bližnjevzhodne nafte za 14 centov za sod. Zato so se septembra 1960 na povabilo iraške vlade zbrali v Bagdadu vladni predstavniki Irana, Kuvajta, Savdske Arabije in Venezuele, da bi razpravljali o cenah nafte. Rezultat konference je bila ustanovitev OPEC, stalne medvladne organizacije (OPEC, 2002a: 5).

OPEC-u je tako zaupana naloga usklajevanja in poenotenja proizvodnje in prodaje nafte na svetovnem naftnem trgu, stabilizacija cen nafte z dogovorjenimi kvotami¹⁵ in tako zagotavljanje stalnih prihodkov od nafte državam proizvajalkam ter redno zagotavljanje oskrbe z nafto državam uvoznicam. OPEC tako koordinira naftne politike držav članic. Poleg varovanja lastnih interesov pa OPEC zagovarja tudi mednarodni dialog, ki naj bi zmanjšal razlike med bogatimi in revnimi državami ter poudarja racionalizacijo porabe energije ter neločljivo povezavo vprašanja energije in okolja (www.opec.org/FAQs/AnswersAboutOPEC.htm, 8.8.2003). V svojem delovanju je OPEC vedno zagovarjal tudi načela OZN ter poudarjal, da mir in razvoj temeljita na spoštovanju suverenosti in enakosti vseh držav mednarodne skupnosti (OPEC, 2002a: 14). Najvišjo avtoriteto ima Konferenca OPEC-a, ki jo sestavljajo naftni ministri držav članic, ki se redno sestaja dvakrat letno ter na izrednih zasedanjih, kadar je to potrebno.

---

¹⁵ Proizvodne kvote so količine načrpane surove nafte, ki jih določa OPEC vsaki članici. Sistem kvot so uvedli marca 1983 s čimer so želeli vplivati na razmerja med ponudbo in povpraševanjem po nafti in tako uravnoteženo oblikovati cene (Burkeljca, 2001: 52).

V statutu OPEC je zapisano, da lahko vsaka država z znatnim izvozom surove nafte, ki ima hkrati tudi podobne interese z državami članicami OPEC, postane polnopravna članica organizacije. Statut razlikuje tri vrste članic in sicer ustanovne članice (sodelovale so na prvi ustanovni konferenci leta 1960), polnopravne članice ter pridružene članice (OPEC, 2002a: 12). Danes je v OPEC vključenih enajst držav članic¹⁶, in sicer:

Tabela 4.1.: Proizvodne kvote nafte držav članic OPEC določene 1.4.2004
(milijon sodov na dan)

DRŽAVA ČLANICA (leto včlanitve)	PRODUKCIJSKE KVOTE ms/d
ALŽIRIJA (1969)	750.000
INDONEZIJA (1962)	1.218.000
IRAN (1960) ustanovna članica	3.450.000
IRAK (1960)* ustanovna članica	
KUVAJT (1960) ustanovna članica	1.886.000
LIBIJA (1962)	1.258.000
NIGERIJA (1971)	1.936.000
KATAR (1961)	609.000
S. ARABIJA (1960) ustanovna članica	7.638.000
Z.A.EMIRATI (1967)	2.051.000
VENEZUELA (1960) ustanovna članica	2.704.000
SKUPAJ	23. 500.000

* Zaradi posebnega položaja v Iraku glej poglavje 6.5.

Vir: www.opec.org/NewsInfo/Quotas, 10.4.2004.

¹⁶ Ekvador je postal član OPEC-a leta 1973, vendar je prostovoljno izstopil leta 1992, prav tako tudi Gabon, ki se je leta 1975 pridružil organizaciji ter leta 1995 izstopil.

Tabela 4.2.: Dokazane rezerve nafte v državah članicah OPEC, 1982-2002
(milijon sodov)

DRŽAVA ČLANICA OPEC	1982	1985	1990	1995	2000	2002
ALŽIRIJA	9.440	8.820	9.200	9.979	11.314	11.314
INDONEZIJA	10.534	9.180	5.415	4.980	5.123	4.722
IRAN	56.148	59.000	92.850	93.700	99.530	99.080
IRAK	59.000	65.000	100.000	100.000	112.500	115.000
KUVAJT	67.150	92.464	97.025	96.500	96.500	96.500
LIBIJA	22.186	21.300	22.800	29.500	36.000	36.000
NIGERIJA	16.750	16.600	17.100	20.828	29.000	31.506
KATAR	3.425	4.500	2.993	3.700	13.157	15.207
S. ARABIJA	165.484	171.490	260.342	261.450	262.766	262.790
Z.A.EMIRATI	32.354	32.990	98.100	98.100	97.800	97.800
VENEZUELA	24.900	54.454	60.054	66.329	76.848	77.800

Vir: OPEC Annual Statistical Buletin (2002: 9).

4.2.2. Delovanje OPEC-a do leta 1973

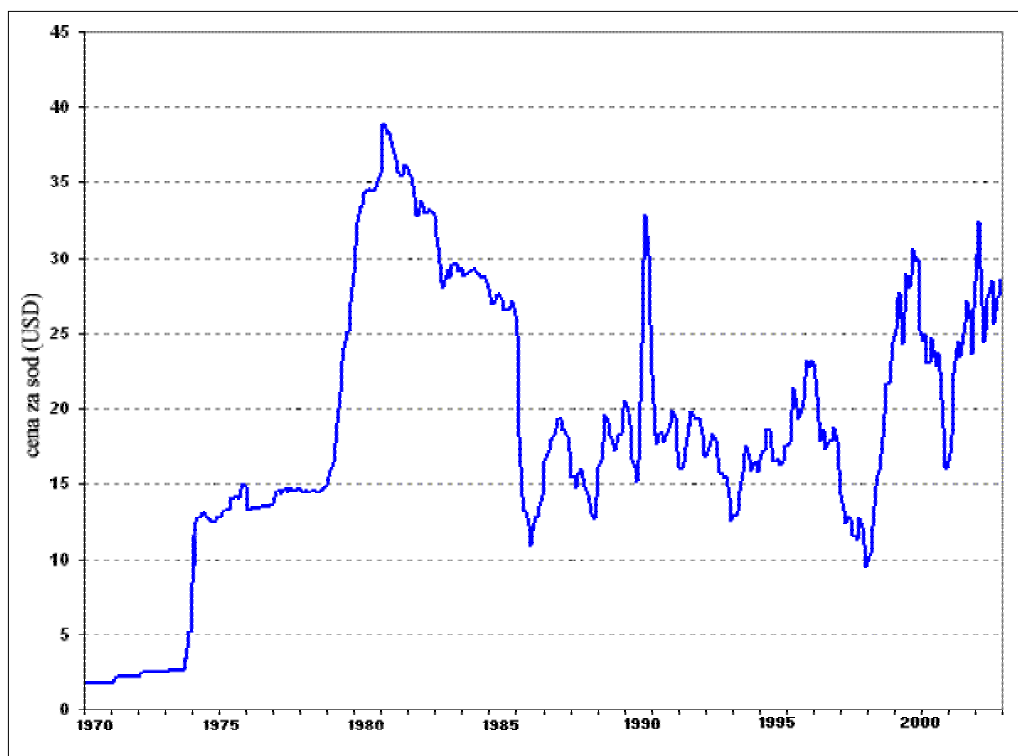
Kot rečeno, so bile prav nizke cene nafte glavni vzrok za nastanek OPEC-a, zato so si države članice za prvo nalogo zadale uravnoteženje naftnih cen. Vendar je organizacija šele pričela s svojim delovanjem in članice OPEC-a so se kmalu zavedale premajhne moči, da bi lahko povišale cene nafte, zato so svoje dejavnosti usmerile v doseganje večjih deležev koncesijskih pogodb, ki so predstavljali največji vir prihodka za države proizvajalke. Pogajanja za delež držav proizvajalk pri koncesijskih pogodbah in nenehno spreminjanje le-teh v prid DVR izvoznice nafte je bilo izraz krepitve položaja OPEC držav v odnosih do naftnih MNP, ki so bile vse bolj pripravljene na povečanje deleža pri profitu (Mrak, 1981: 56). Povečani deleži naftnih dohodkov držav članic OPEC so bili odraz uspešnih pogajanj z naftnimi MNP. Istočasno pa so se te države tudi začele zavedati vprašanja naftnih rezerv, ki so se zaradi pospešenega črpanja zniževale. Zato je OPEC že v šestdesetih letih sprejel deklaracije, kjer so izražali nujnost ohranjanja naftnih virov (Attiga, 1988: 15).

Začetek korenitih sprememb v državah članicah OPEC-a je pomenila zahteva nove libijske vlade po zvišanju postavljenih cen januarja 1970. Libiji se je takrat posrečilo izkoristiti prednosti svojega geostrateškega položaja, trenutno pomankanje nafte na svetovnem trgu za pritisk na naftne MNP. Prvič v zgodovini so cene nafte postale predmet dogovarjanja DVR in

naftnih MNP. Uspehi Libije pri doseganju novih pogojev so povzročili podražitev nafte tudi v drugih državah članicah OPEC. Spoznanje, da je uspeh tudi plod skupne akcije oziroma solidarnosti vseh članic OPEC-a, je odločilno vplivalo na njihov nadaljnji skupni pogajalni položaj, hkrati pa so se zavedale svoje moči. Novi položaj se je jasno pokazal tudi na 21. konferenci OPEC (Caracas 9-13. september 1970), ko so članice odločno zahtevale splošno zvišanje postavljenih cen in povečanje deleža pri delitvi dobička z naftnimi MNP na najmanj 55 odstotkov. V tem obdobju, torej leta 1971, sta bila podpisana tudi dva sporazuma, ki sta sprejela takojšnje povečanje postavljenih cen. Prvi, Teheranski sporazum, podpisan 14. februarja 1971 je povišal postavljene cene za 35 centov pri sodu nafte, do leta 1975 pa naj bi se postavljena cena nafte postopoma povečevala po letni stopnji 2,5 odstotka. Poleg tega je bilo sklenjeno, da znaša najmanjši delež OPEC držav pri delitvi profita z naftnimi MNP 55 odstotkov. Kmalu za tem, 2. aprila 1971 je Libija podpisala sporazum v Tripoliju, s katerim je povečala postavljeno ceno svoje nafte na 3,30 dolarja za sod (Mrak, 1981: 59-60).

Oktobra, leta 1973 je nepripravljenost naftnih MNP, da bi spremenile Teheranski sporazum, tedanje razmere na svetovnem naftnem trgu in potem še izbruh arabsko-izraelske vojne OPEC državam omogočilo, da so prvič v zgodovini izvedle enostransko podražitev nafte. Na sestanku OPEC držav, 16. oktobra leta 1973 v Kuvajtu je bilo sklenjeno, da se postavljena cena nafte poveča s 3 (to ceno je določil Teheranski sporazum) na 5,12 dolarjev za sod oziroma za 70 odstotkov, kar je bil bistveno višji odstotek povečanja kot kdaj koli prej (Sampson, 1977: 275). Uvedba embarga na izvoz nafte s strani arabskih držav proizvajalk nafte in zmanjšanje proizvodnje za 5 odstotkov ter ostale spremembe so povzročile pravo zmedo na svetovnem naftnem trgu, ki jo je še poglobila druga velika podražitev nafte konec leta 1973. Cene nafte so tako bile 1. januarja 1974 v povprečju 400 odstotkov višje kot junija 1973 (Mrak, 1981: 61). Tako sta kombinacija političnih dogajanj in ekonomske realnosti skupaj prispevala h krepitvi moči držav izvoznic nafte z ozirom na postavljanje cene in določanje proizvodnje njihovih naftnih virov (Attiga, 1988: 16).

Graf 4.1.: Gibanje cene nafte od leta 1970-2002 (cena za sod v ameriških dolarjih)

Vir: www.eia.doe.gov/emeu/cabs/chron.html, 13.2.2004.

Od leta 1960 do leta 1973 je delež OPEC proizvodnje na svetovnem naftnem trgu vsako leto nenehno naraščal. Leta 1960 je znašala proizvodnja 8,7 milijonov sodov nafte na dan, leta 1973 pa že 31 milijonov sodov na dan. K povečani proizvodnji OPEC držav je pripomogla nizka cena bližnjevzhodne nafte, ki so jo takrat še določali koncesijski dogovori MNP. Ker države OPEC-a niso imele moči za povečanje cene, so takrat tudi same spodbujale obsežno črpanje tako, da bi si zagotovile čim večji dobiček. To se je drastično spremenilo po letu 1973, ko so države OPEC same prevzele v svoje roke določanje cen in stopnjo proizvodnje. Leta 1975 je znašala proizvodnja 27,2 milijona sodov na dan, leta 1977 31,25 milijonov sodov na dan ter se leta 1979 ustavila na isti stopnji kot leta 1973. Po drugem naftnem šoku leta 1979/80 je začel delež OPEC nafte na svetovnih trgih padati, tako, da je leta 1984 znašal le še 16 milijonov sodov na dan (Attiga, 1988: 79-80).

4.2.3. OPEC po naftnih krizah

Naftne krize so pripeljale do številnih sprememb v mednarodnih ekonomskih odnosih, privedle so do t.i.ponudbenega šoka ter ob rasti inflacije znižanje gospodarske dejavnosti in zaposlenosti. Reševanje krize je v razvitem-zahodnem svetu temeljito spremenila gospodarsko strukturo, pri tem pa se je dolgoročno močno zmanjšala povezava med gospodarsko rastjo in porabo nafte, elastičnost povpraševanja po tej dobrini se je povečala, kar je vodilo v upadanje cen nafte na svetovnem trgu v osemdesetih letih (Križanič, 2000: 8). Delež OPEC v svetovni proizvodnji nafte je tako od leta 1973, ko je znašal 57,65 odstotkov padel na slabih 29 odstotkov leta 1985 (Attiga, 1988: 79).

Po drugi naftni krizi, ko so se cene nafte povzdignile na rekordnih 38 dolarjev za sod, so nato postopoma začele padati.¹⁷ OPEC se je vse bolj zavedal, da mora uskladiti proizvodno politiko ter je tako marca 1983 sprejel sistem kvot, s katerim so za vsako državo članico določili splošno raven proizvodnje, s čimer so hoteli vplivati na razmerja med ponudbo in povpraševanjem po nafti ter na uravnoteženo oblikovanje cen (www.opec.org/FAQs/AnsweraboutOPEC.htm, 8.8.2003). Proizvodne kvote so določena količina surove nafte, ki jo lahko načrpa država članica OPEC-a, vendar pa ostaja nadzor nad proizvodnjo še vedno v domeni samih držav članic. Določanje proizvodnih kvot nafte je med države članice vneslo nenehna trenja, saj so te iz različnih vzrokov kršile postavljene količine (Burkeljca, 2001: 52). Največkrat je to storila prav Savdska Arabija, kar je leta 1986 pripeljalo tudi do zloma cene nafte, vendar pa tudi druge države niso zaostajale.

Leta 1985 so sicer v OPEC-u za kratek čas opustili sistem kvot prav zaradi številnih nesoglasij med članicami ter uvedli nov sistem določanja ravni proizvodnih cen, ki ga je urejala vrsta pogodb t.i.«netback contract», s katerimi so hotele države članice tudi povečati tržni delež OPEC-a. Po neuspelem poskusu ter znatnem znižanju cene nafte so ponovno vzpostavili sistem kvot leta 1986 (Burkeljca, 2001: 43).

OPEC se je nato v devetdesetih letih hotel znebiti oznake, češ, da je predvsem politična organizacija in ne ekonomski kartel. Kajti pri pravem kartelu naj bi šlo za sporazum med podjetji o monopolnem določanju cen, OPEC pa ni kartel te vrste, kajti ne gre za sporazum med podjetji, temveč med vladami, ki upoštevajo tudi politične cilje in je zato ekonomski

---

¹⁷ Glej prilogo 2.

interes OPEC-a pogosto podrejen političnim vprašanjem, cena pa je tako odraz tudi političnih odnosov (Pavlič, 1979: 1714).

4.3. Organizacija arabskih držav izvoznic nafte

Tretja organizacija, v okviru katere so arabske države poizkušale uresničevati svoje zunanje politične cilje, je OAPEC. Čeprav je bila organizacija vedno v senci OPEC-a, je vseeno odigrala pomembno vlogo v usklajevanju zunanje političnih ciljev arabskih držav.

Leta 1967 je Savdska Arabija predstavila predlog Kuvajtu in Libiji za ustanovitev Arabske organizacije držav izvoznic nafte. Po nadaljnjih srečanjih so se nato tri arabske države srečale v Bejrutu, 9. Januarja 1968 ter sklenile sporazum o ustanovitvi organizacije. Sedež te je v Kuvajtu. ZAE, Alžirija, Bahrajn in Katar so se pridružili organizaciji leta 1970, ostale države članice Egipt, Sirija in Irak pa so pristopile leta 1972. Tako Irak kot Sirija so postale polnopravne članice še istega leta, Egipt pa leto kasneje, torej leta 1973. Omenjenih deset držav tudi danes predstavlja jedro organizacije (www.saudinf.com/main/d61.htm, 22.7.2003).

Prvo zasedanje držav članic OAPEC je bilo v Kuvajtu od 9.-11.septembra 1968, kjer so tri ustanovne članice (Savdska Arabija, Kuvajt in Libija) sprejele določila o pristopu novih članic ter objavile cilje organizacije. OAPEC je takrat navedel, da to ni politična organizacija ter, da so cilji skladni z cilji OPEC, vendar pa je bil pomen ustanovitve OAPEC-a imeti ločeno arabsko organizacijo, preko katere bi lažje usklajevali delovanje ter doseganje arabskih teženj in ciljev. OPEC se je takrat pretežno ukvarjal z usklajevanjem naftne politike članic in izključno z izvozom nafte, OAPEC pa si je kot poglobitni cilj postavil združevanje nacionalnih gospodarstev članic v enotno regionalno gospodarstvo (Al-Sowayegh, 1984: 100-101). Cilje organizacije lahko strnemo v tri poglobitne cilje, in sicer:

- organizacija si prizadeva izvajati skupne projekte, ki bi vodili v razpršene ekonomske naložbe držav članic ter tako zmanjšati odvisnost od nafte kot edinega vira prihodkov;
- zagotavljati primerne pogoje za oskrbo z nafto držav uvoznic nafte;
- razvijati in spodbujati mednarodno naftno industrijo tako, da se zagotavlja ustrezne okoliščine za tuje naložbe v državah članicah (www.saudinf.com/main/d61, 22.7.2003).

Po revoluciji v Libiji leta 1969 je OAPEC razširil svoje članstvo še na ostale arabske proizvajalke nafte, tudi na tiste, ki niso bile članice OPEC-a, kot sta Egipt in Sirija. Prav z

širitvijo OAPEC-a je ta postala povsem politično obarvana organizacija, ki je v sedemdesetih letih odigrala poglobitno vlogo v naftnem embargu oktobra 1973. Danes OAPEC veliko sodeluje z Arabsko Ligo, s katero pripravlja številne konference za razvoj naftne panoge ter povezovanje arabskih držav članic ter ostalih proizvajalk nafte. V ta namen sta organizaciji leta 1977 skupaj ustanovili tudi Arabsko konferenco za energijo (Arab Energy Conference), v kateri sodelujejo vse arabske države, kjer glavna tema še vedno ostaja povezava med energijo in razvojem (www.oapecorg.org/About.htm, 16.2.2004).

5. ZUNANJEPOLITIČNI CILJI ARABSKIH DRŽAV BLIŽNJEGA VZHODA

K povezovanju arabskih držav Bližnjega vzhoda in oblikovanju njihove skupne zunanje politike sta pripomogla prav ustanovitev Izraela in nerešeno palestinsko vprašanje. Izraelsko-arabski konflikt ter gospodarski interes - nafte na Bližnjem vzhodu sta tesno prepletena. V prejšnjem poglavju smo predstavili institucionalni razvoj arabskega sveta, v okviru katerega so se postopoma izoblikovali tudi skupni zunanjepolitični cilji arabskih držav, ki so bili usmerjeni predvsem v reševanje najbolj perečih problemov. V ospredje sta vedno stopala predvsem dva, ki sta arabski svet združila v enotnem boju, in sicer:

1. arabsko-izraelski konflikt ter
2. trenje med tujimi naftnimi družbami in arabskimi proizvajalkami nafte za nadzor nad naftno panogo, ki tem državam še vedno predstavlja poglobitni vir dohodka.

Za lažje razumevanje zunanjepolitičnih odločitev arabskih držav Bližnjega vzhoda bomo v nadaljevanju predstavili oba problema, ki se sicer nista istočasno pojavila na bližnjevzhodni »šahovnici«, vendar pa sta se pri reševanju dopolnjevala ter tako postala sinonim arabskega upora proti Zahodu.

5.1. Tuje naftne družbe in arabske proizvajalke nafte

V odnosih med državami proizvajalkami nafte in naftnimi MNP je v zgodovini neprestano prihajalo do medsebojnih trenj. Zunanji izraz teh trenj se je v posameznih obdobjih sicer spreminjal, vendar pa je bila dejanska osnova vseh sporov dominacija tujega kapitala nad domačimi naravnimi bogastvi (Mrak, 1981:40).

Prva koncesijska pogodba za izkoriščanje nafte na Bližnjem vzhodu je bila podpisana leta 1901 med Britancem Williamom d'Arcyjem in perzijsko vlado. Ta pogodba je postala vzorec za vse nadaljne pogodbe med naftnimi MNP in državami proizvajalkami nafte na Bližnjem vzhodu pred drugo svetovno vojno. Prve (evropske) naftne družbe, ki so začele raziskovati na Bližnjem vzhodu, so prišle z uveljavitvijo mandatnega sistema na arabskih ozemljih po prvi svetovni vojni. Ameriške družbe so se pridružile nekoliko kasneje, ko je vlada ZDA zahtevala t.i. »politiko odprtih vrat« za naftna raziskovanja. Prav to je omogočilo vstop ameriških družb na območje Bližnjega vzhoda, tako so Exxon, Texaco, Socal in Mobil ustanovile ameriški konzorcij ARAMCO¹⁸ (Arabian-American Oil Company) za naftno raziskovanje in črpanje v Savdski Arabiji (Attiga, 1988: 55-56). Za vse koncesijske pogodbe¹⁹ te vrste je bilo značilno, da so bili pogoji zelo ugodni za naftne MNP, ki so si tako zagotovile ekskluzivno pravico raziskovanja in črpanja nafte na celotnem ozemlju, za katerega je bila sklenjena pogodba ter popolno svobodo glede ravni proizvodnje ter določanja cen.

Težnje novonastalih arabskih držav so bile predvsem usmerjene v končanje povojnega neokolonializma, ki je še vedno grobo posegal v arabski svet (Cleveland, 1999: 440). Tako je po drugi svetovni vojni tudi v naftnem sektorju prišlo do korenitih sprememb v odnosih med državami proizvajalkami in naftnimi MNP. Kljub temu, da je že pred vojno prihajalo do manjših trenj med obema stranema, pa so večji spori sprva zaradi zahtev povečevanja deleža DVR izvoznice nafte pri koncesijski pogodbah, kasneje pa še na področju povečanega nadzora na sam proces črpanja in predelave, nastajali po vojni. Vendar so tudi v povojnem času bile države proizvajalke primorane nadaljevati odnose z naftnimi MNP, saj je bil vstop na svetovno naftno tržišče novih nacionalnih naftnih družb DVR izredno težaven (Mrak, 1981: 48-50).

Končno se je prevlada »Sedmih sester« na naftnem trgu pretrgala prav s političnim posredovanjem. V petdesetih letih so bili odnosi med naftnimi MNP in DVR proizvajalkami nafte opredeljeni z omenjenimi pogodbami na podlagi delitve profita v razmerju petdeset-petdeset. Na tej osnovi so postale »postavljene cene« prvič podlaga za obračunavanje dobička DVR izvoznice nafte pri celotnem izkupičku od prodaje nafte. Ostali pogoji koncesijskih

---

¹⁸ ARAMCO je bila ustanovljena leta 1944, njena predhodnica je bila Californian Arabian Standard Oil Company, ki je bila ustanovljena leta 1933, vendar je to ista naftna družba, ki se je zgolj preimenovala. Informacije o ARAMCO dostopne na www.saudinf.com.

¹⁹ Družbe so običajno plačale le določen fiksni znesek ob sklenitvi pogodbe in določen odstotek doseženega profita. Pogodbe so bile časovno opredeljene za obdobje od 60 do 75 let.

pogodb, kot so raven proizvodnje in cene, časovna omejenost pogodb ter področje raziskovanja, so ostali nespremenjeni. Koncesijske pogodbe o delitvi profita so bile še vedno zelo neugodne za DVR izvoznice nafte, vendar so jih le-te sprejele, saj so bile samo tuje naftne družbe sposobne prevzemati velika finančna tveganja za nadaljna raziskovanja novih nahajališč nafte (Spero in Hart, 1997: 278). Na območjih, kjer je nafta že bila odkrita in je bilo tveganje nadaljnjih raziskav manjše, so države proizvajalke zahtevale spremembo koncesijskih pogojev, predvsem, da bi si zagotovile dolgoročno stalen vir finančnih sredstev ter uvedbo nadzora nad samim procesom črpanja. Tako so si DVR izvoznice nafte prvič v zgodovini zagotovile neposreden vpliv na proizvodnjo nafte s koncesijskimi pogodbami o skupnem vlaganju z naftnimi MNP. S temi pogodbami so se na svetovnem naftnem trgu uveljavile nacionalne naftne družbe DVR izvoznice nafte, ki so sprva prevzele samo trženje naftnih derivatov na domačem trgu, kasneje pa še samo črpanje nafte. Sčasoma so tudi nacionalne naftne družbe s svojo proizvodnjo in predelavo nafte presegle domače potrebe, to jih je sililo v iskanje načinov za prodajo presežkov v tujino, kar pa je bilo zaradi konkurence naftnih MNP težavno. To so reševale z ustanavljanjem mešanih podjetij z tujimi naftnimi družbami (tudi največjimi) ter tako, da so si že v koncesijskih pogodbah zagotovile prodajo svoje surove nafte preko naftnih MNP. S tem se je položaj DVR izvoznice nafte začel krepiti v razmerju do največjih naftnih MNP. K temu pa je pripomogla tudi vse večja vloga bližnjevzhodnih naftnih nahajališč, povečano svetovno povpraševanje po nafti, zavedanje vrednosti naftnih dohodkov ter nafte kot naravnega bogastva, proces vse večje ekonomske, tehnološke in politične strokovnosti v teh državah, povečana konkurenca med starimi in novimi naftnimi MNP razvitih držav za pridobitev koncesij. To je omogočilo DVR izvoznicom nafte boljši položaj pri sklepanju koncesijskih pogodb (Mrak, 1981 : 50-53).

DVR proizvajalke nafte so svojo vlogo na mednarodnem naftnem trgu okrepile z ustanovitvijo OPEC-a leta 1960. Kasneje so arabske proizvajalke svoja pogajalska izhodišča še dodatno strnile z ustanovitvijo OAPEC leta 1968, tako, da je postalo samo še vprašanje časa, kdaj bodo začele uveljavljati svoje interese tudi pri (enostranskem) določanju cene nafte. V okviru OPEC ter OAPEC so se tako izoblikovali tudi skupni zunanjepolitični cilji arabskih držav, ki so zaradi posebnega položaja nafte v mednarodnih odnosih postali predvsem politično obarvani in dosegli višek v naftnih krizah v sedemdesetih.

5.2. Vzroki arabsko - izraelskega konflikta

Glede na obsežnost in poglobljenost arabsko-izraelskega spora bomo v nadaljevanju zgolj na kratko predstavili začetek in bistvo spora. To pa je nujno potrebno zaradi lažjega razumevanja zunanjepolitične odločitve arabskih držav, da uporabijo nafto v politične namene in tako vplivajo na reševanje konflikta.

Bližnjevzhodni problem se je na svetovni politični sceni pojavil kot spopad med sosednjimi arabskimi državami in novo nastalo državo Izrael. Spopad je bil v začetku opredeljen kot regionalni spopad med Arabci in Izraelci. Kriza, ki traja že več kot petdeset let, dokazuje, da vsebina celotnega konflikta že dolgo ni več samo vojna med Izraelom in Arabci, temveč so to globoka nasprotovanja v strateški in pragmatični politiki samih arabskih držav, ki onemogočajo reševanje spora. V spor so od samega začetka bile vpletene velesile, ki so pomoč nudile obema stranema, vendar pa so možnosti za samo vmešavanje velesil ustvarili tudi Arabci in Izraelci, ki so zahtevali finančno, vojaško in politično pomoč (Simoniti, 1984: 1281).

Korenine spora med Židi in Arabci segajo v zadnje desetletje 19.stoletja. Takrat sta se hkrati, vendar povsem neodvisno, pojavila kot organizirani politični gibanji moderni arabski in židovski nacionalizem (Simoniti, 1984: 1282). Arabski narodi so do leta 1918 predstavljali znaten del otomanskega cesarstva, ki je ob začetku 20.stoletja kazalo očitne znake propadanja. To je bila za sioniste ugodna prilika, da začno pripravljati ustanovitev izraelske države v Palestini, politično odvisni Arabci pa niso imeli priložnosti, da jim ta načrt preprečijo (Al Joundi, 1972: 48). Objava Balfourjeve deklaracije²⁰ leta 1917, ki je Židom obljubljala podporo pri ustanavljanju židovske nacionalne »domovine« v Palestini pod britanskim mandatom, pa je to še pospešila.

Med prvo svetovno vojno so se zaostрили odnosi med Francijo in Veliko Britanijo predvsem zaradi rivalstva glede bodoče razdelitve ozemelj razpadajočega turškega imperija²¹, ki pa so se

---

²⁰ Balfourjeva deklaracija je bila podpisana 2. novembra 1917. Deklaracija je izzvala val ogorčenja po vsem arabskem svetu, vendar je Velika Britanija zagotavljala, da bo povsem spoštovala politične interese arabskega ljudstva (Šobajić, 1981: 201)

²¹ Tajna pogajanja o razdelitvi turških ozemelj na Bližnjem vzhodu in S Afriki so se začela že leta 1915 in končala leta 1916, doseženi sporazumi znani kot "Sykes-Picotovi sporazumi" pa se v glavnem nanašajo na razdelitev turških posesti na Bližnjem vzhodu med Veliko Britanijo in Francijo ter na trojno (anglo-francosko-rusko) razdelitev Palestine. Z izbruhom oktobrske revolucije v Rusiji leta 1917, le-ta odstopi od sporazuma.

nadeljevali tudi po koncu vojne. Končno je bila po dveletnih trenjih med državama glede Sirije in Palestine julija 1920 podpisana v San Remu mirovna pogodba s Turčijo. Nekdanja turška posestva na Bližnjem vzhodu so bila razdeljena med Veliko Britanijo (Irak, Transjordanija, Palestina) in Francijo (Sirija, Libanon). Po prvi svetovni vojni so morale kolonialne sile ozemlja, ki so jih na novo osvojile, postaviti v na novo vzpostavljen mandatni sistem v okviru Društva narodov (DN). Mandatnih ozemelj tako niso postavile pod svojo izključno suverenost in z njimi upravljale kot s svojim teritorijem, kot je bilo skozi zgodovino kolonializma v praksi. Kljub temu pa je vprašanje suverenosti mandatnih ozemelj²² v okviru DN ostalo nerešeno. Na vsem prostoru širšega Bližnjega vzhoda sta bili priznani za formalno neodvisni državi samo Savdska Arabija in Jemen. Ob koncu prve svetovne vojne so bile na ta način grobo izigrane večstoletne težnje arabskih množic po neodvisnosti (Šobajić, 1981: 204). V obdobju britanskega mandata (od leta 1922 do 1947) je bilo židovsko priseljevanje v Palestino množično, predvsem zaradi preganjanja v Evropi, kar je povzročilo izbruh nasilja med Arabci in židovsko manjšino, ki se je iz leta v leto samo stopnjevalo. Zato je bila britanska vlada prisiljena uvesti tudi omejitve priseljevanja (t.i. Bela Knjiga). V tem obdobju pa je židovska skupnost v Palestini že začela graditi temelje nove države z odpiranjem šol, vzpostavitvijo političnih strank in sindikatov.

Velika Britanija je leta 1945 ocenila, da postaja položaj v Palestini neobvladljiv ter je razmišljala o tem, da bi se obrnila na pravkar ustanovljene ZN. Vendar je zaradi želje po monopolnem položaju na Bližnjem vzhodu še dve leti odlašala s to odločitvijo. Problem Palestine je Velika Britanija nato predstavila na izrednem zasedanju Generalne Skupščine OZN (GS OZN) aprila 1947 (United Nations, 2003: 9). Arabske države so na začetku izrednega zasedanja OZN o palestinskem vprašanju zahtevale, da se razglasi na osnovi resolucije Arabske lige neodvisnost Palestine. Arabska stran je bila mnenja, da ni potrebe po »ad hoc« ustanavljanju odbora ZN za palestinsko vprašanje. Arabski predlog je bil z veliko večino glasov zavrnjen, GS OZN pa je sprejela odstop Velike Britanije kot mandatne sile v

---

²² Za Veliko Britanijo in Francijo je bil nadzor nad arabskimi ozemlji velikega pomena, ne samo zaradi strateških interesov v regiji (nadzor nad naftnimi vrelci, finančne naložbe v industriji, nadzor nad Sueškim prekopom, ki je bi vitalnega pomena za dostop do Indije) ampak predvsem, ker je to krepilo njihov položaj v svetu (Hourani, 1998: 320). Ameriški pogled do problema razdelitve Palestine pa je treba gledati predvsem v luči ameriškega regionalnega izolacionizma po prvi svetovni vojni, kjer ZDA zavrnejo članstvo v DN in s tem tudi možnost mandatnih ozemelj ter zagovarjajo idejo, da je potrebno pri reševanju vprašanja odvisnih narodov na teritoriju premaganih dežel upoštevati voljo narodov (Šobajić, 1981: 221). Vendar so ZDA vseeno bile prisotne na področju Bližnjega vzhoda, in se v času po prvi svetovni vojni hotele uveljaviti kot novi partner arabskega sveta.

Palestini ter ustanovila odbor ZN - UNSCOP (United Nations Special Committee on Palestine)²³ za obravnavanje in dokončno rešitev palestinskega spora (Šobajić, 1981: 241).

Po številnih predlogih je GS OZN 29. novembra 1947 sprejela resolucijo 181(II), ki vsebuje načrt o razdelitvi Palestine. Delitveni načrt je predvideval²⁴: ustanovitev arabske in židovske države najkasneje do 1. oktobra 1948, internacionalizacijo mesta Jeruzalem, ki bo pod okriljem Skrbniškega sveta OZN ter postopen umik britanskih čet in dokončno prenehanje mandata. Židovska agencija je sprejela resolucijo kljub številnim pripombam, palestinski Arabci ter vpletene arabske države pa so načrt zavrnil²⁵, ker naj bi kršil osnovna načela Ustanovne listine OZN, ki predvideva pravico do samoodločbe narodov (United Nations, 2003:11). Delitveni načrt Palestine sploh ne omenja, na kakšni osnovi so Židje dobili pravico do lastne države v Palestini. To potrjuje dejstvo, da je večino držav članic ZN takrat vodilo predvsem človekoljubje in skrb ter moralna odgovornost za preživele žrtve nacizma (Šobajić, 1981: 243).

Sprejetje delitvenega načrta je bilo v Palestini pospremljeno z valom nasilja med etničnima skupinama. Ker se je situacija vse bolj zaostrovala je VS OZN na izrednem zasedanju zahteval prekinitev spopadov ter poslal v Palestino posebnega odposlanca (United Nations, 2003: 12). Nemiri so bili toliko večji, ker je Velika Britanija zavračala delitveni načrt in je enostransko sprejela odločitev, da bo umaknila svoje sile že 15. maja 1948, namesto 1. avgusta 1948 (Cleveland, 1999: 259). Velika Britanija je prekinila svoj mandat v Palestini 14. maja 1948. Prav na dan odhoda britanskih čet je Židovska agencija razglasila državo Izrael na ozemlju, dodeljenem v okviru delitvenega načrta OZN (United Nations, 2003: 12). Sklep o razglasitvi države se je opiral na velike simpatije mednarodnih faktorjev, to dokazuje tudi takojšnje priznanje Izraela s strani vseh velesil razen Velike Britanije (Šobajić, 1981: 244).

---

²³ UNSCOP je bil že 19. delovno telo ZN, ki se je na določen način ukvarjalo s palestinsko problematiko. Njegova naloga je bila raziskati problematiko Palestine na samem kraju ter do 31. avgusta 1947 predložiti GS OZN dokončno rešitev tega problema. Predstavniki Židovske agencije so pred odborom poudarjali pravice do Palestine ter se sklicevali na Balfourjevo deklaracijo in britanske mandatne obveznosti. Predstavniki Visokega arabskega komiteja pa so svoja stališča utemeljevali z dejstvom, da sta dve tretjini palestinskih prebivalcev arabski (Šobajić, 1981: 241).

²⁴ Glej prilogo 3.

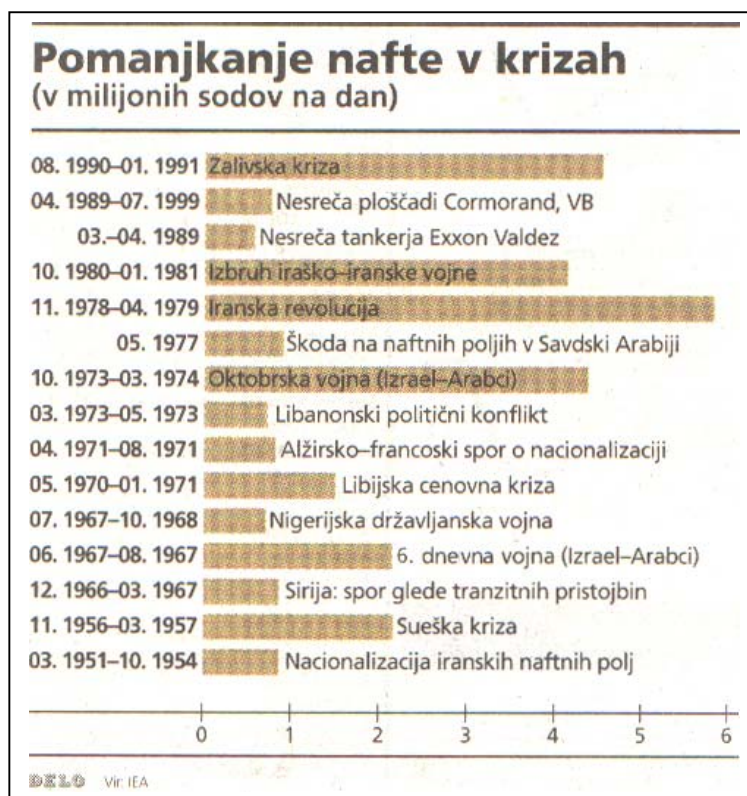
²⁵ Protestu se je pridružila tudi AL, ki je že leta 1945 trdila, da bo Palestina v rokah Židov, središče vseh sporov, mednarodnih intrig in verskih bojev (Nešković, 1991:3).

Dan po razglasitvi židovske države je pet arabskih držav Egipt, Sirija, Transjordanija, Libanon in Irak vdrlo na ozemlje Palestine, da bi zaščitile palestinske Arabce ter napadlo Izrael (United Nations, 2003: 12). Vojna 1948 se je končala s posredovanjem OZN in arabskim porazom. Izrael je zasedel nova ozemlja, ki so bila dodeljena palestinskemu narodu, prav tako tudi Egipt (območje mesta Gaza) in Jordanija (Zahodni breg), večina Palestincev (okrog 750 000) pa se je zatekla v sosednje države. Tam so se namestili v begunskih taboriščih, od koder so pozneje vsa leta delovali proti Izraelu, ki pa je to izkoriščal tudi za napade na te države in prilaščanje njihovih ozemelj (Nešković, 1991: 3). Izrael je tako že v prvi vojni razširil svoje ozemlje za kar 77 odstotkov ter zasedel velik del Jeruzalema (www.un.org/Depts/dpa/ngo/history.html, 20.1.2004). Kriza v Palestini je tako onemogočila uskladitev spornih vprašanj, kar je v letih, ki so sledila, povzročilo globoka nasprotja med Arabci ter Izraelom in zahodnimi velesilami (Hourani, 1998: 358).

Trenja med novo nastalo državo Izrael in arabskimi državami so se po letu 1948 samo stopnjevala, kar se je odražalo v številnih vojaških spopadih na Bližnjem vzhodu. Spor, ki mu tudi danes ni videti rešitve, je šel skozi številna diplomatska pogajanja in poskuse sklenitve mirovnih sporazumov in medsebojnih priznanj. V reševanje konflikta so bile vpletene velesile, predvsem ZDA, ki so vedno igrale vlogo glavnega posrednika za sklenitev trajnega mirovnega sporazuma in s tem rešitev tako arabsko-izraelskega konflikta kot palestinskega vprašanja. Delitveni načrt, ki je predvideval ustanovitev obeh držav, tudi arabske Palestine, ni bil nikoli izpeljan do konca. Zato so arabske države skozi vsa ta leta skušale »popraviti krivico«, ki je bila storjena ter v boj vključile tudi politično orožje – nafto. Arabsko-izraelski spor, pa je tako postal povod za večino dogajanj na Bližnjem vzhodu ter je neposredno še vedno problem mednarodnih razsežnosti.

6. PRIMERI UPORABE NAFTE KOT SREDSTVA ZUNANJE POLITIKE DRŽAV BLIŽNJEGA VZHODA

Graf 6.1.: Pomankanje oskrbe z nafto v krizah od leta 1954-1991(ms/d)

Vir: Viršek (2003: 11)

Po drugi svetovni vojni so se arabske države začele zavedati moči nafte in njene strateške vloge v mednarodnih odnosih. Prvi poskusi uporabe nafte kot sredstvo političnega pritiska so se pojavili že ob prvi arabsko-izraelski vojni leta 1948, kasneje ob sueški krizi ter med vojno leta 1967, vendar brez večjih uspehov predvsem zaradi takrat še majhnega vpliva arabskih držav na svetovni naftni trg. Čeprav v tem obdobju ne moremo govoriti o popolni enotnosti arabskih držav, pa so te stopile skupaj in leta 1968 ustanovile poleg OPEC, še OAPEC. Prva večja ter najuspešnejša zunanjepolitična poteza držav proizvajalk nafte je tako bila sprejeta leta 1973, kar je pripeljalo tudi do prve naftne krize. Nafta pa je bila v prejšnjem stoletju tudi povod za številne vojaške konflikte. V nekaterih je bila neposreden vzrok za vojno, v drugih pa le sredstvo za doseg ugodnega izida vojne ali pa uresničitev zunanjepolitičnih ciljev držav. Bližnji vzhod je tako postal po koncu druge svetovne vojne žarišče stalnih napetosti, v katerem se je vedno vključevala nafta kot močan dejavnik in je kot najpomembnejši energetski vir

vpletla interese velesil. Te so vedno posredovale v regionalnih trenjih za zaščito lastnih gospodarskih interesov in strateških pozicij. V nadaljevanju bomo predstavili štiri poglavitne bližnjevzhodne krize, katerih skupni dejavnik je bila prav nafta ter poizkus arabskih držav uporabiti njeno moč za doseganje postavljenih zunanje političnih ciljev.

6.1. Sueška kriza 1956

Bližnjevzhodna kriza petdesetih let se je začela razvijati v znamenju pospešenega procesa razpadanja kolonialnega sistema. Začetek hladne vojne je tudi širše območje Bližnjega vzhoda začel spreminjati v žarišče bojov velesil za prevlado v tem delu sveta. Težnje arabskega sveta za nacionalno neodvisnost so bile navzkriž z interesi nekdanjih kolonialnih sil, ki so takšnemu razvoju dogodkov nasprotovale. Po propadu egiptovske monarhije 1952. leta in z odločnimi njihovimi naporih za prekinitev polkolonialne odvisnosti, so se Izraelci še tesneje povezali z zahodnimi silami, ki so se zaradi sprememb v Egiptu počutile ogrožene. Izrael si je s pomočjo Zahoda uspel zagotoviti vojaško premoč nad arabskimi sosedi, kar je pripeljalo do sprememb v odnosu sil na Bližnjem vzhodu (Šobajić, 1982: 279-280).

Sueški prekop, ki je združil Rdeče morje in Sredozemlje je bil odprt 17. novembra 1869. Kljub temu, da se je prekop nahajal pod egiptovsko teritorialno suverenostjo, je bil v lasti in v upravi Suez Canal Company, zasebne družbe v večinski lasti Velike Britanije in Francije. Družbi se je plačevalo pristojbine za prehod skozi prekop, le-ta pa je delila del dobička z Egiptom (Kapstein, 1990:103). Sporazum med Veliko Britanijo in Egiptom je določal, da družba preide v egiptovsko last leta 1968. Za Veliko Britanijo je bil prekop izrednega pomena, saj je zagotavljal hitrejši dostop do Indije, ko pa je slednja dosegla neodvisnost leta 1947, je Egipt predstavljal najpomembnejšo preostalo vez z britanskim imperializmom. Kljub temu, da je bila Velika Britanija po koncu druge svetovne vojne oslABLJENA, je še vedno ostajala prevladujoča sila na Bližnjem vzhodu. Njena prevlada je temeljila na prisotnosti v Egiptu, kjer so bile od leta 1936 nameščene vojaške enote ter Iranu, ki je zagotavljal nafto preko skupne angleško-iranske družbe (Kissinger, 1994: 523). Politični in ekonomski interesi ZDA na Bližnjem vzhodu so se razlikovali od evropskih. ZDA so bile odvisne od nafte, ki je dnevno prešla skozi prekop samo za 300.000 sodov nafte ter so bile brez lastniškega deleža v družbi, ki je upravljala prekop (Kapstein, 1990: 105-106). Francoski pogled na krizo pa se je osredotočal predvsem na dejstvo, da Egipt vojaško podpira alžirske upornike, ki so se borili

proti francoski oblasti. Občutno pa je Francija nudila Izraelu predvsem vojaško podporo (Calvocoressi, 2001: 396).

V 20. stoletju je Sueški prekop postal najpomembnejša »žila« za dostavo nafte v Zahodno Evropo (Kissinger, 1994: 523). Nafta z Bližnjega vzhoda je prihajala v Evropo preko treh poti: skozi Sueški prekop ter preko dveh naftovodov z izhodom na vzhodni obali Sredozemskega morja. Skozi Sueški prekop so prevažali 70 odstotkov bližnjevzhodne nafte, kar je znašalo okrog 65 milijonov ton nafte letno. Že leta 1950 je bila evropska odvisnost od bližnjevzhodne nafte velika, kar 90 odstotkov celotne oskrbe je prihajalo iz te regije (Kapstein, 1990: 103).

Leta 1956 prevzame oblast v Egiptu Gamal Abdel Nasser s svojo revolucionarno vlado, ki se je hotela popolnoma osvoboditi britanskega nadzora v državi, zato je najavila nacionalizacijo Sueškega prekopa. Delničarjem je Egipt obljubil nadomestila za bodočo nacionalizacijo ter hkrati zagotavljal varno, neprekinjeno plovbo skozi prekop, kajti država je potrebovala zaslužene pristojbine za financiranje gradnje Asuanskega jezusa ter za ekonomske razvojne programe. Vendar je bila kljub temu Velika Britanija zaskrbljena zaradi možne zapore prekopa in s tem prekinitve evropske oskrbe z nafto. Egipt je tako 26. junija 1956 nacionaliziral²⁶ Sueško družbo, ki je upravljala prekop (Kapstein, 1990: 106). Napetost v regiji pa se je stopnjevala, ker so se na izraelsko-jordanski meji od septembra 1956 vrstili incidenti, vendar je Izraelu predstavljalo večjo nevarnost kopičenje orožja in povečana prisotnost egiptovskih sil na območju Sinaja (Doruselle, 1998: 540). Izrael je zato 29. oktobra 1956 začel napad na Egipt in z namenom prekinitve pomorske blokade zasedel Sinaj, vzhodno obalo Sueza ter obalo Akabskega zaliva. Velika Britanija in Francija sta že 30. oktobra postavili Egiptu in Izraelu ultimat, naj takoj prenehata s spopadi in se umakneta 10 milj od prekopa. Izrael je sprejel ultimat, Egipt pa se ni strinjal z umikom z lastnega ozemlja, zato sta Velika Britanija in Francija 1. novembra izvedli napad na območje Sueškega prekopa. Trojno invazijo na Egipt je obsodila vsa svetovna javnost (Šobajić, 1982: 283). Kriza na Bližnjem vzhodu se je še poglobila, ko je 2. novembra Egipt zaprl prekop in s tem blokiral ves pomorski promet, Sirija pa je uničila del IPC (Iraq Petroleum Company) naftovoda, ki je šel

---

²⁶ Sporno dejanje Egipta je temeljilo tudi na dejstvu, da sta leta 1956 za Sueški prekop še vedno veljala dva dogovora in sicer, že omenjeni koncesijski sporazum ter mednarodna pogodba, to je konvencija podpisana leta 1888 med devetimi državami, vključno z otomanskim imperijem, pod katerega je spadal tudi Egipt. Konvencija je temeljila na dogovoru, da bodo države podpisnice zagotavljale prosto plovbo skozi prekop, tako v času miru kot vojne (Calvocoressi, 2001: 398).

čez njeno ozemlje. Evropa se je soočila z velikim naftnim pomanjkanjem, ZDA²⁷ pa so jasno nakazale, da niso pripravljene pomagati, dokler se britanske in francoske sile ne umaknejo. Prav pomanjkanje nafte je Veliko Britanijo in Francijo prisililo v sklenitev premirja, šele konec novembra pa so se odločile za umik iz Egipta (Kapstein, 1990 :117).

Zaradi zapore prekopa in uničenjem dela IPC naftovoda se je Evropa soočila z pomanjkanjem dveh milijonov sodov nafte dnevno. K pomanjkanju je prispevala tudi prekinitev prodaje savdske nafte Franciji in Veliki Britaniji. Rešitev krize je zagotovila povečana proizvodnja v ostalih državah proizvajalkah nafte ter preusmeritev prevoza nafte preko Rta dobrega upanja, kar pa je povečalo stroške. Sueška kriza je povzročila preusmeritev tudi v evropski oskrbi z nafto. Tako so ZDA postale dobavitelj nafte za nujne primere. Maja 1957 se je naftna kriza končala z ponovnim odprtjem prekopa in IPC naftovoda, vendar je Evropa vseeno zabeležila višje izdatke za uvoz nafte (Kapstein, 1990: 118).

6.2. Šestdnevna vojna leta 1967

Leta 1966 so države OECD (Organization for Economic Co-operation and Development - Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj)²⁸ porabile že 1106 milijonov ton nafte. V zahodni Evropi in na Japonskem je znašal uvoz nafte 95 odstotkov; obe regiji sta več kot 80 odstotkov nafte uvozili z Bližnjega vzhoda in Severne Afrike. Tudi ZDA so tega leta že uvažale okrog 21 odstotkov nafte. Odvisnost zahodne Evrope od uvožene nafte je bila dramatična. Vendar se je Evropa tokrat bolje pripravila na možno energetske krizo, kakor v sueškem primeru, tudi z ustanovitvijo OECD, ki je sprejela različne ukrepe, da bi zagotovila energetske varnost (Kapstein, 1990: 141-142) .

Po končani drugi arabsko-izraelski vojni leta 1956 so območje razmejitve med Egiptom in Izraelom nadzirali ZN, natančneje mirovna misija UNEF (United Nations Emergency

---

²⁷ ZDA so imele izdelan načrt, po katerem naj bi v krizni situaciji evropskim zaveznikom pošiljale ameriško nafto. Vendar je ameriški predsednik Eisenhower ostro nasprotoval napadu na Egipt, predvsem zaradi zaščite ameriških interesov v arabskem svetu. ZDA na začetku vojne niso dostavljale nafte Veliki Britaniji in Franciji, ki jima je tako grozilo pomanjkanje.

²⁸ OECD je bila ustanovljena s pariškim sporazumom 1960, kot naslednica OEEC (Organizacije za gospodarsko sodelovanje).

Force)²⁹. Izraelske ladje so imele popolno prepoved prehoda skozi Sueški prekop, vendar kljub vsemu jim je bil, prav zaradi prisotnosti ZN omogočen dostop do Rdečega morja skozi pristanišče Eliat na koncu Akabskega zaliva, ki ga je nadziral Egipt (Duroselle, 1998: 658). V času od leta 1957 do leta 1967 je na izraelsko-egiptovski meji vladalo popolno zatišje, medtem ko je bilo na mejah s Sirijo in Jordanijo čutiti nenehno napetost zaradi pogostih vojaških provokacij ter izraelskih povračilnih ukrepov. Vendar pa je bil ta mir zgolj navidezen in začasen. Očitno je bilo, da sta se tako Izrael kot Egipt pripravljala na nov vojaški spopad (Šobajić, 1982: 288). Mednarodna skupnost je bila zaskrbljena, da bo prišlo do izraelske zasedbe Sirije, vendar se je vojna začela na drugi fronti.

Z blokado Tiranske morske ožine, premeščanjem novih divizij na Sinajski polotok ter umikom mirovnih sil ZN s Sinaja na zahtevo Egipta se je težišče napetosti preusmerilo proti Egiptu (Šobajić, 1982: 289-290). Egipt je 22. maja 1967, kljub diplomatskim protestom ZDA, razglasil, da je Akabski zaliv del egiptovskih teritorialnih voda, skozi katere izraelske ladje nimajo prehoda (Kapstein, 1990: 143). Blokada Akabskega zaliva je za Izrael pomenila poleg izgube prostega dostopa na Rdeče morje tudi veliko ekonomsko izgubo, kajti prepoved je veljala tudi za ladje, ki so v Izrael dovažale nafto (Duroselle, 1998: 658).

Izrael se je počutil ogroženega zaradi sklenitve arabske vojaške zveze (Egipt-Sirija-Jordanija) in samo vprašanje časa je še bilo do izbruha nove vojne (Šobajić, 1982: 292). Izrael je napadel Egipt 5. junija 1967 in že v prvih urah vojne uničil večino egiptovskih letalskih oporišč ter tako dobil popoln nadzor nad zračnim prostorom. Istega dne pa sta Izrael napadli Sirija in Jordanija, kljub zagotovitvi, da jih Izrael ne bo napadel, zato je izraelska vojska še istega dne zasedla stari del Jeruzalema in Zahodni breg, ozemlje pod jordansko suverenostjo (Di Nolfo, 2000: 1095). Izraelske sile so nato uničile še večji del egiptovskih kopenskih sil, ki so bile nameščene na Sinajskem polotoku. S tem je bila Izraelu »odprta pot« za zasedbo celotnega Sinaja, vse do Sueškega prekopa, kar so mu leta 1956 preprečile francosko-britanske sile. 6. junija so izraelske sile zasedle območje mesta Gaza, naslednji dan pa so že nadzorovale tudi Akabski zaliv (Duroselle, 1998: 659).

---

²⁹ UNEF je bila prva mirovna misija ZN. UNEF I je trajal od leta 1956 do maja 1967, ko se na zahtevo Egipta umakne. Leta 1973 ustanovijo prav na zahtevo Egipta UNEF II, ki je nadziral umik sil po končani oktobrski vojni 1973.

Na sirsko-izraelski meji je med vojno vladalo skoraj popolno zatišje, to je omogočilo Izraelu, da je z lahkoto zasedel Golansko planoto. Sirija se je zaradi občutne premoči obrnila na ZN ter zahtevala prekinitev ognja, kar je Izrael tudi sprejel, kajti zavedal se je, da je dosegel več od pričakovanega (Šobajić, 1982: 293). Vojna se je končala v šestih dneh, izraelska zmaga je bila popolna, kar gre pripisati predvsem hitremu posredovanju izraelskih enot na vseh frontah. Šestdnevna vojna je podvojila ozemlje Izraela, ki je tako zasedel Sinajski polotok, arabski (jordanski) del Jerzualema, ki ga je 28. junija 1967 izraelski parlament³⁰ kljub nasprotovanju ZN tudi priključil, Zahodni breg in Golansko planoto (Di Nolfo, 2000: 1095).³¹ Konec vojne je še bolj poglobil prepad med Izraelom in arabskim svetom ter odprl rane, ki se še danes celijo.

Že drugi dan vojne, 6. junija, so se v Bagdadu zbrale največje arabske proizvajalke nafte in zahtevale takojšnjo ustavitev celotnega izvoza nafte. Zaradi vojne je bil zaprt Sueški prekop, države proizvajalke pa so zaprle tudi oba glavna naftovoda v Evropo in sicer naftovod iraške naftne družbe in TAPLINE (Trans Arabian Pipeline - transarabski naftovod). Te naftne »žile« so dnevno oskrbovale države članice OECD s približno petimi milijoni sodi nafte, kar je znašalo 65 odstotkov celotne preskrbe z nafto (Kapstein, 1990: 143-144).

Med šestdnevno vojno so arabske proizvajalke prvič poskušale izrabiti nafto za vpliv na potek vojne. Arabske države so 6. junija 1967 uvedle embargo na izvoz nafte proti ZDA, Veliki Britaniji, Zahodni Nemčiji, ker so podpirale izraelsko agresijo proti arabskim državam (Vekarić, 1977: 82). Možnost pomankanja nafte pa ni povsem presenetila zahodnih držav, kajti že pred izbruhom vojne je Irak grozil, da bo uporabil embargo nafte proti vsem državam, ki bodo podpirale Izrael v primeru izbruha vojne (Kapstein, 1990: 144). Vendar so ZDA odigrale odločilno vlogo pri reševanju krize, tako, da so povečale svoj izvoz za kar 650.000 sodov nafte dnevno. Dodatno nafto je zagotavljala tudi Venezuela s 500.000 sodi nafte dnevno, kljub temu, da je bila članica OPEC-a in je tako kršila solidarnost z ostalimi državami članicami. Sredi junija se je položaj glede dobave nafte začel spreminjati, saj so Kuvajt, Bahrajn in Katar ponovno začeli izvažati nafto, Irak pa je spet odprl IPC naftovod. Libija je od julija dalje začela dobavljati nafto Franciji, Grčiji, Italiji, Španiji in Turčiji. Tako se je embargo, ki so ga vzpostavile arabske države proizvajalke nafte počasi začel krhati. Kljub

---

³⁰ Več o pravnem statusu Jerzualema glej v brošuri *United Nations and the Question of Palestine* ter članek *Lo status di Gerusalemme nel diritto internazionale* v *La Comunita internazionale* (2001/1, 217-236).

³¹ Glej prilogo 4.

uspehu, ki so ga imele zahodne države pri soočenju z pomanjkanjem nafte, se je večina arabskih držav odločila, da vztraja z embargom proti ZDA in Veliki Britaniji, vendar so se razhajanja in neenotnost med državami že kazala. Irak je vztrajal pri embargu za te države, na drugi strani, pa so Savdska Arabija, Kuvajt in Libija, ki v vojni niso pridobile ničesar, močno nasprotovale embargu predvsem zaradi možnosti izgube pomembne vloge na svetovnem naftnem trgu (Kapstein, 1990: 148-149). Vprašanje embarga so dokončno rešili na Konferenci arabskih držav v Kartumu, 29. avgusta 1967, kjer so sprejeli odločitev o prekinitvi embarga (Vekarić, 1977: 83). Vendar pa so arabske države na tem srečanju oblikovale in združile zunanjepolitične cilje v boju proti Izraelu in zahodnim državam. Arabske države proizvajalke nafte so se odločile, da bodo spremenile svojo politiko. Namesto zmanjševanja naftne oskrbe Zahodu, so se odločile, da bodo raje uporabile prihodke od izvoza nafte za zagotovitev finančne baze in tako lažje uresničevanje zunanjepolitičnih ciljev ter finančno podporo državam, ki so jih vojne z Izraelom neposredno prizadele, saj so menile, da je »nafta arabsko bogastvo, ki naj služi arabskim ciljem«. Nove odločitve in možnosti uresničitve ciljev arabskih držav izvoznic nafte so izhajale predvsem iz vse večje odvisnosti Zahoda od arabske nafte (Al-Sowayegh, 1984: 100).

V primeru embarga, ki so ga leta 1967 vzpostavile arabske države proizvajalke nafte, le-te niso dosegle veliko. Izrael se ni umaknil z zasedenih ozemelj. Sinajski polotok, Zahodni breg in Golansko višavje, ki jih je zasedel med vojno, so ostala pod izraelsko okupacijo.

Pogajanja za reševanje krize s takojšnjim umikom Izraela z zasedenih ozemelj so obravnavali tudi v GS OZN, vendar neuspešno, zato je Egipt zahteval takojšen sklic VS OZN. Ta je 22. novembra 1967 sprejel resolucijo 242 za reševanje bližnjevzhodne krize, ki je predvidevala umik izraelskih sil z zasedenih ozemelj (Šobajić, 1982 : 296-297).³² Egipt je jeseni 1967 pripravljajl ponovno odprtje Sueškega prekopa, vendar je prepoved plovbe ostala za Izrael. Večina zahodnih držav pa je posledično zaradi Sueške krize leta 1956 začela prevažati nafto iz Perzijskega zaliva okoli Rta dobrega upanja, prekop pa je ostal zaprt vse do leta 1974

---

³² Resolucija 242 je podala splošna načela za mirno reševanje bližnjevzhodnega problema. Poleg spoštovanja državnih meja v regiji, demilitarizaciji nekaterih obmejnih predelov poziva tudi k pravični rešitvi problema beguncev. Egipt in Jordanija sta sprejela resolucijo, vendar sta kot pogoj za nadaljna pogajanja postavila umik izraelske vojske iz zasedenih ozemelj. Izrael je sicer sprejel resolucijo, vendar je možnost umika ter vrnitve beguncev videl samo z neposrednimi pogajanjimi z arabskimi državami ter sklenitvijo mirovnega sporazuma. Sirija je zavrnila resolucijo, PLO pa jo je kritizirala, ker naj bi vprašanje Palestine postavila zgolj v okviru begunskega vprašanja (United Nations, 2003: 8). Kljub temu se resolucija 242 smatra kot temeljni inštrument za vsa nadaljna mirovna pogajanja za rešitev spora med Izraelom in sosednjimi arabskimi državami. Resolucija 242 je dostopna na www.un.org/documents/sc/res/1967/scres67.htm.

(Duroselle, 1998: 660). Zahodne industrializirane države so bile sposobne nadomestiti pomankanje nafte, ki je nastalo zaradi embarga arabskih držav, predvsem s pomočjo ZDA, ki so imele leta 1967 še vedno prevladujoč položaj na svetovnem naftnem trgu. V šesdesetih letih je bil vpliv OPEC-a na svetovni naftni trg precej šibak, kljub dejstvu, da se je večina novo odkritih naftnih zalog po drugi svetovni vojni nahajalo na Bližnjem vzhodu. In prav z vzpostavitvijo embarga so hotele arabske proizvajalke nafte opozoriti nase tudi kot upor proti prevladi zahodnih naftnih družb, prenizki ceni nafte ter pravični rešitvi izraelsko-arabskega spora, ki ga je nova vojna ter hitra izraelska zmaga in nova okupacija ozemelj še zaostila. Pomen embarga je bil predvsem v dejstvu, da so arabske države proizvajalke nafte prvič združile svoje zunanje politične cilje v enotno akcijo, kajti kljub navidezni arabski enotnosti in enakim ciljem so velika razhajanja in razlike med državami. Nafta pa je bila tokrat uporabljena kot politično orožje.

6.3. Naftni krizi v sedemdesetih letih

6.3.1. Vojna jom-kipur 1973 in embargo arabskih držav proizvajalk nafte ter prva naftna kriza 1973/74

Že leta 1971 je egiptovski predsednik Anwar Sadat izrazil možnost sklenitve mirovnega sporazuma z Izraelom, ki bi zagotavljal vrnitev zasedenih ozemelj Egiptu. Ker ni bilo nobenega napredka za dosego sporazuma, se je Egipt začel intenzivneje pripravljati na vojno. Skozi vse leto 1972 ter večino leta 1973 je Egipt grozil z vojno, če ZDA ne prisilijo Izraela k spoštovanju resolucije VS OZN 242, ki zahteva popoln umik Izraela z ozemelj zasedenih med vojno 1967 (www.us.-israel.org/jsource/History/73_War.html, 16.11.2003). Možnost osvoboditve okupiranih ozemelj ter uspeh arabskih držav v boju z Izraelom je bila vse večja, kajti arabski svet je leta 1973 izgledal veliko bolj enoten kot kdaj koli prej, arabska solidarnost pa se je krepila iz dneva v dan. Tudi predsednik Sadat je kot njegov predhodnik Nasser verjel v moč arabske nafte. Tokratne okoliščine pa so bile Arabcem veliko bolj naklonjene (Duroselle, 1998: 662).

Šestega oktobra 1973 - na Jom kipur, sveti dan židovske vere - sta Egipt in Sirija nenapovedano napadla Izrael. Na Golanski planoti in vzdolž Sueškega prekopa se je izraelska vojska soočila s številčno močnejšima vojskama Egipta in Sirije, ob pomoči ostalih arabskih držav. Med njimi je bil najdejavnejši Irak, ki se je vključil v boje na Golanski planoti. Druge

arabske države, predvsem Savdska Arabija, Kuvajt in Libija so zagotavljale Egiptu in Siriji ogromno finančno podporo, tokrat pa so izjemoma poslale tudi svojo vojsko. Iz Libanona so palestinski komandos napadali izraelske naselbine. V boje se je nekoliko zadržano vključevala le Jordanija, ki pa svoje pomoči ni zavrnila (www.us-israel.org/jsource/History/73_War.html 16.11.2003). Čeprav je napad na Izrael izgledal kot pravo presenečenje, temu ni bilo tako. Po hudem porazu arabskih dežel v vojni 1967 in po neuspešnih pogajanjih z Izraelom, ki naj bi Izrael prisilila k umiku z zasedenih ozemelj, je bilo povsem jasno, da bodo le-te to hotele doseči z novo vojno (Duroselle, 1998: 663).

Po izbruhu vojne, so arabske države proizvajalke nafte začele vojno še na »drugi fronti - na naftni fronti«. Že 7. oktobra je Irak nacionaliziral naftno družbo IPC, istočasno so vojaške operacije zaustavile dobavo nafte preko naftovodov za okrog milijon sodov dnevno. Naslednji dan, je bilo napovedano srečanje ministrov OPEC-a z naftnimi družbami glede novih določil Tehranskega sporazuma, vendar je zaradi vojne bilo srečanje prekinjeno (Kapstein, 1990: 164-165).

V prvih dneh vojne je bil Egipt uspešen v vojaških spopadih in je tako skoraj izničil mit o nepremagljivosti izraelske vojske, vendar se je položaj začel naglo spreminjati, ko so Američani pohiteli z oskrbo Izraela, SZ pa je to storila z Sirijo, Egiptom in Irakom (Di Nolfo, 2000: 1226-1227). Kljub podpori v vojni sta bili obe velesili predvsem usmerjeni v zaustavitev spopadov, ki so bili vse močnejši (Šobajić, 1982: 314). Ker je Izraelu v vojni grozil poraz, so ZDA 14. oktobra vzpostavile z državo zračni most za dostavo vojaške pomoči. Arabske države so na ameriško potezo izrazito hitro reagirale in nemudoma sklicale 16. oktobra 1973 zasedanje arabskih naftnih ministrov v okviru OAPEC (Kapstein, 1990: 164). Istega dne je OPEC sprejel enostransko odločitev in povišal postavljeno ceno iz 3,011 na 5,119 dolarjev za sod surove nafte.³³ Podražitev, ki je znašala okrog 70 odstotkov je naftne družbe postavila pred dejstvo: ali sprejmejo nove cene ali pa poiščejo nove vire naftne oskrbe. Naftne družbe so bile povsem nepripravljene na povišanje cen, naftnih zalog niso imele, ker so si jih zagotavljale v okviru koncesijskih dogovorov, v tistem obdobju pa tudi ni bilo pomembnejših nadomestnih alternativnih virov za nafto (Attiga, 1988: 77).

Samo deset dni po izbruhu vojne, torej 17. oktobra, so države članice OAPEC sprejele odločitev o zmanjšanju proizvodnje in izvozu nafte (Al-Sowayegh, 1984: 102). S tem novim

---

³³ Glej prilogo 5.

ukrepom so bile države članice obvezane, da zmanjšujejo proizvodnjo nafte po stopnji najmanj pet odstotkov mesečno, ki bo obračunana na podlagi dejanske proizvodnje nafte septembra 1973, vse dokler mednarodna skupnost ne prisili Izraela v umik iz zasedenih arabskih ozemelj. Na naslednjem sestanku OAPEC (4-5. november) v Kuvajtu je bilo sprejeto še ostrejšo zmanjševanje proizvodnje, kar za 25 odstotkov glede na septembrsko raven (Vekarić, 1977: 85). Savdska Arabija je bila pri teh odločitvah vodilna in prav njena odločna podpora je pripomogla k uspehu.

Tabela 6.1.: Zmanjšanje proizvodnje nafte držav članic OAPEC oktobra 1973

	SEPTEMBER 1973	PROIZVODNJA PO EMBARGU	ODSTOTEK ZMANJŠANJA PROIZVODNJE
SAVDSKA ARABIJA	85,499	58,494	31,5 %
KUVAJT	35,063	24,788	29 %
IRAK	21,115	19,560	7,3 %
ZAE	13,980	10,480	25 %
KATAR	6,086	4,584	25 %
LIBIJA	22,861	17,146	25 %
ALŽIRIJA	10,500	7,875	25 %
DRUGE DRŽAVE (Egipt, Sirija, Oman)	11,000	8,250	25 %
SKUPAJ	206,104	151,182	26,7 %

Vir: prirejeno po Al-Sowayegh (1984: 131)

Arabske države so z »naftno vojno« uspele razdeliti tudi zahodni svet. Evropa je zaradi velike odvisnosti od bližnjevzhodne nafte in rastoče moči arabskih držav zavrnila vojaško pomoč Izraelu, zato so arabske države sprejele odločitev, da oskrbo z nafto razdelijo na politični osnovi (Kapstein, 1990: 166). Države članice Evropske gospodarske skupnosti (med njimi tudi Francija in Velika Britanija) razen Nizozemske in Danske ter Japonska so bile razvrščene v skupino prijateljskih držav³⁴ (Vekarić, 1977: 83-84).

³⁴ Arabske države so razvrstile države v tri skupine: prijateljske, nevtralne (npr. Zahodna Nemčija) in države, ki podpirajo Izrael (ZDA).

Arabske države proizvajalke nafte so sprejele odločitev za popoln naftni embargo 19. oktobra 1973. ZAE in Alžirija sta prvi uvedli popoln embargo za ZDA, v naslednjih dneh so to storile tudi druge države. Do 2. novembra so proizvajalke nafte uvedle embargo še za Nizozemsko (Al-Sowayegh, 1984: 132). Arabske države proizvajalke nafte so novembra na konferenci v Alžiru uvedle popolno prepoved izvoza nafte še za Rodezijo, Južnoafriško republiko in Portugalsko zaradi podpore Izraelu ter kot protest zoper kolonialistično in rasistično politiko, ki so jo vodile te države (Vekarić, 1977: 83).

Zahteve arabskih držav (predvsem do ZDA) za prekinitev embarga so bile naslednje:

- korenita sprememba odnosa zahodnih držav do Izraela in arabskih držav;
- umik Izraela z zasedenih ozemelj, okupiranih med vojno leta 1967 ter vzpostavitev zakonitih pravic Palestincem.

Samo Irak se ni pridružil zmanjšanju proizvodnje, vendar je bila njegova solidarnost z odločitvami OAPEC povsem jasna z že omenjeno nacionalizacijo iraške naftne družbe (Al-Sowayegh, 1984: 102).

Prenehanje t.i. jom-kipurske vojne konec oktobra 1973 ni pomenila tudi konca »naftnih bojev«. Arabci so bili odločeni, da uresničijo svoje cilje. V svoje »akcije« so vključili poleg zmanjševanja in omejevanja proizvodnje nafte, namenjene izvozu ter embarga, še četrto obliko gospodarskega pritiska in sicer, povišanje cene nafte.

Prav eksplozija cen je imela posledice brez primere. Arabske proizvajalke nafte so odločitev za 70 odstotno povišanje cen, sprejeto 16. oktobra 1973, označile kot nujno, saj je novo postavljena cena bila odraz prave tržne cene. Zato je 23. decembra 1973 OPEC sprejel novo odločitev: povišanje cene nafte za 130 odstotkov.³⁵ Tako se je cena nafte iz 5,17 dolarjev za sod, povišala kar na 11,65 dolarjev za sod. Ta cena je začela veljati 1. januarja 1974 (Al-Sowayegh, 1984: 135-136). V treh letih, od Teheranskega sporazuma dalje, se je sprememba moči za določanje cen nafte na svetovnem trgu torej zasukala v prid OPEC-a. Oktobra leta 1973 je splet različnih okoliščin, kot je vojna z Izraelom in spremembe na trgu, dala OPEC-u možnost v svoje roke prevzeti vajeti v pogajanjih z naftnimi družbami glede cen in koncesijskih dogovorov (Attiga, 1988: 76).

---

³⁵ Glej prilogo 6.

Tabela 6.2.: Rast cen surove nafte arabskih proizvajalk nafte v začetku sedemdesetih
(USD/sod)

LETO	pred Teheranskim sporazumom 1971	po Teheranskem sporazumu 1971	ODSTOTEK POVIŠANJA	1972	januar 1973	januar 1974	ODSTOTEK POVIŠANJA
POSTAVLJ- ENA CENA (sod nafte v USD)	1, 8 \$	2, 285 \$	27 %	2,479 \$	2,591 \$	11, 651 \$	350 %

Vir: prirejeno po Al-Sowayegh (1984: 135).

Zviševanje cen nafte arabskih proizvajalk je bilo uspešno predvsem zaradi popolne enotnosti vseh članic OPEC-a, tudi nearabskih držav, čeprav so se le-te oddaljile od sodelovanja pri omejitvi izvoza in zmanjšanju proizvodnje nafte. Za razliko od prejšnjih postopkov uporabe nafte kot političnega orožja - zmanjševanje proizvodnje, prepoved izvoza, kontingentiranje izvoza, so to obliko gospodarskega pritiska arabske države razglašale kot naravno zahtevo proizvajalcev in izvoznih nafte, da na svetovnem naftnem trgu ovrednotijo svoja naravna bogastva. Prihodki od nafte so se v letih 1970-73, kljub povišanju cene zmanjševali predvsem zaradi padca vrednosti dolarja (cene nafte se obračunavajo v USD) ter povečanja inflacije v svetovnem gospodarstvu. Rast cene nafte je povečala izvozne prihodke arabskim državam, spremenila je gospodarski in posledično tudi politični položaj Arabcev v mednarodni skupnosti in pogajalsko moč v naporih za reševanje krize na Bližnjem vzhodu (Al-Sowayegh, 1984: 135).

Na konferenci OAPEC v Alžiru, novembra 1973 so arabske države še vedno podpirale odločitev, da nafta ostane »orožje v vojni« za umik Izraela z zasedenih arabskih ozemelj in vrnitev nacionalnih pravic Palestincev. Prekinitev embarga na izvoz nafte v ZDA so torej arabske države pogojevale z doseganjem sporazuma o umiku izraelske vojske iz okupiranih ozemelj zasedenih med vojno leta 1967. Čeprav te zahteve niso bile izpolnjene, je OAPEC 18. marca 1974 po številnih diplomatskih pogajanjih na srečanju v Tripoliju sprejel odločitev in ukinil prepoved izvoza arabske nafte v ZDA (predstavniki Libije in Sirije so glasovali proti). Prepoved izvoza nafte na Nizozemsko je OAPEC ukinil 10. julija 1974, embargo pa je še naprej veljal za Rodezijo, Južnoafriško republiko in Portugalsko (Vekarić, 1977: 83-87).

Ker nearabske članice OPEC-a niso sodelovale pri povišanju cen, se je predvsem na Zahodu pojavilo mnenje, da je povišanje cen zgolj rezultat začasnih okoliščin, ki nimajo nič skupnega s svetovnim naftnim trgom. Kljub temu, da je bilo zmanjšanje izvoza nafte izključno politična odločitev, pa je bilo povišanje cen skupek obeh dejavnikov, tako ekonomskega kot političnega. Zahteve po zvišanju cen nafte so se pojavile že pred oktobrsko vojno, vendar je le-ta vse skupaj še olajšala, kajti brez prekinitev v oskrbi z nafto, bi cene veliko počasneje rasle (Al-Sowayegh, 1984: 136).

Za celoten potek oktobrske vojne je bila odločilnega pomena nafta. Zahodna Evropa in Japonska sta bili prisiljeni upoštevati tudi arabsko stran v konfliktu, ZDA pa so intenzivneje posegle v mirovna pogajanja za rešitev arabsko-izraelskega konflikta (Cleveland, 1999: 366).³⁶ Tako lahko v primeru vojne 1973 trdimo, da je šlo za najuspešnejšo dosedanje izrabo nafte kot sredstva zunanje politike arabskih držav ter lahko potrdimo hipotezo, da so le-te z uporabo nafte v politične namene skušale vplivati na izid arabsko-izraelskega konflikta ter zmanjšati vpliv tujih naftnih družb v regiji.

ZDA in Sovjetska Zveza sta 22. oktobra 1973 predstavili v VS OZN skupno resolucijo 338, ki je zahtevala takojšno ustavitev spopadov in spoštovanje resolucije 242 iz leta 1967 ter začetek mirovnih pogajanj. Obe resoluciji VS OZN 242 (1967) ter 338 (1973) sta tako postali temeljna "inštrumenta" za vsa nadaljna pogajanja za doseg miru na Bližnjem vzhodu (United Nations, 2003: 16). Vojna je trajala le tri tedne, končala pa se je s premirjem, ki je verjetno Arabce rešilo pred vnovičnim porazom, vendar se je za Izrael vseeno neugodno končala (Nešković, 1991: 3). Kljub vsemu je bil glavni izraelski uspeh že v tem, da se je Egipt bil pripravljen pogajati z Izraelom (Šobajić, 1982: 317). Pogajanja za prekinitev sovražnosti niso v celoti zadovoljile arabskih zahtev, zlasti kar zadeva palestinsko vprašanje, toda to je bila cena, ki jo je bilo treba plačati za kompromis (Drčar-Murko, 1973: 990).

Konec leta 1973 so sklicali v Ženevi konferenco, kjer sta obe strani Egipt in Izrael sprejeli sporazum, s katerim sta se sprti državi umaknili z obmejnega območja, kamor so se nato namestile sile ZN (mirovna misija UNEF II). Pogajanja s Sirijo so bila počasnejša. Pojavljal se je problem zajetih izraelskih vojakov, ki jih Sirija ni hotela predati ter umik Izraela z Golanske planote. Sklenitev miru med Egiptom in Izraelom je bila za ZDA izrednega pomena, kajti

---

³⁶ Novembra 1973 so države zahodne Evrope in Japonske priznale Palestincem pravice in zahtevale umik Izraela z zasedenih ozemelj iz leta 1967.

uvedba naftnega embarga iz strani arabskih držav med vojno je imela vse hujše posledice (Calvocoressi, 2001: 416-417).

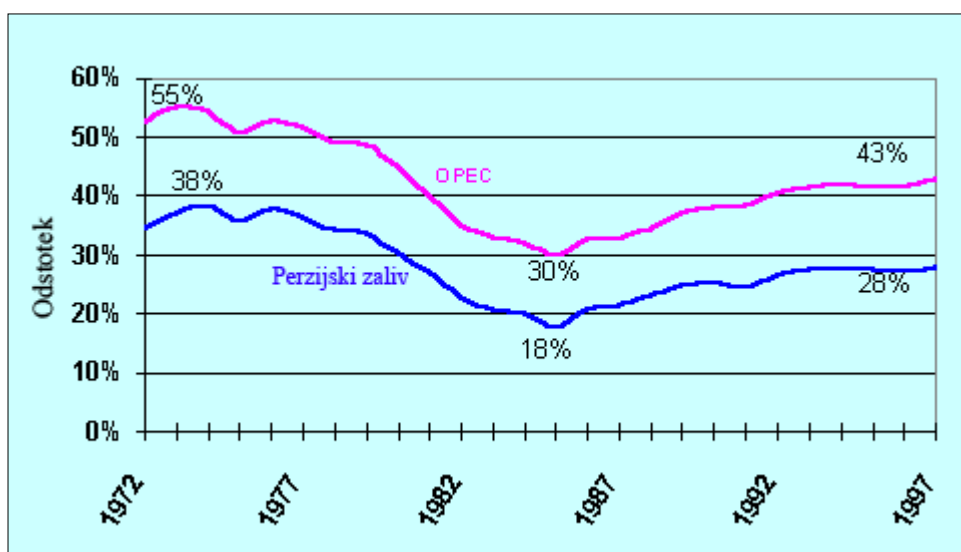
Za konec obsežnega opisa dogajanj med t.i. jom-kipursko vojno oktobra 1973 lahko dodamo samo to končno misel, da "takih vojn ni mogoče odločiti z orožjem, vendar pa je arabska stran vseeno uspela nekoliko spremeniti ravnotežje v svojo korist in tako opozoriti nase" (Drčar-Murko, 1973: 991).

6.3.2. Posledice naftne krize 1973

Vse posledice odločitev arabskih držav za naftni embargo in kasneje za enostransko podražitev nafte je težko zaobjeti. »Zaradi pomankanja mednarodnih dogovorov je naftni embargo ter skokovito povišanje cene glavnega energetskega vira imelo v naslednjih letih po sprejeti odločitvi različne posledice« (Duroselle, 1998: 796), ki so bile številne in med seboj tesno povezane.

Kljub temu, da so arabske države že pred uvedbo embarga nakazale težnje po povišanju cene nafte in večji vlogi v mednarodni skupnosti, pa so bile zahodne države vseeno popolnoma nepripravljene na odločitev arabskih držav, da uporabijo nafto kot sredstvo zunanje politike (Cleveland, 1999: 442). Uspeh OPEC-a, predvsem pa arabskih držav za uspešno uvedbo embarga oktobra 1973 in podražitve nafte je potrebno iskati v številnih dejavnikih, vendar je najpomembnejše vsekakor dejstvo, da je »nafto leta 1973 izvažalo le nekaj izvoznikov in je tako tega leta šest arabskih držav članic OPEC-a opravilo 77 odstotkov vsega izvoza Organizacije oziroma 67 odstotkov vsega svetovnega izvoza« (Mrak, 1981: 63). Tako je naftna kriza 1973/74 v mednarodni skupnosti popolnoma spremenila odnos do nafte. Več o vseh posledicah, ki jih je imela naftna kriza in uporaba nafte kot sredstva zunanje politike, bomo govorili v sedmem poglavju.

Graf 6.2.: Odstotek proizvodnje nafte v državah OPEC ter Perzijskega zaliva od leta 1972-1997

Vir: www.eia.doe.gov/FTP/ROOT/international/25opec/sld003.htm, 11.2.2004.

6.3.3. Druga naftna kriza 1979/80 kot posledica iranske revolucije

Druga naftna kriza se je pojavila, ko so se sredi leta 1978 začele razmere v Iranu hitro spreminjati. Iransko ljudstvo je demonstriralo proti šahu Rezi Pahlaviju in uvedlo splošno stavko. Tako so 13. oktobra 1978 zaprli največje naftno polje v Abadanu. Šah je s pomočjo vojske poskušal ostati na oblasti ter najavil reforme, toda vse je kazalo, da izgublja legitimnost. Šah je januarja 1979 zapustil Iran, februarja pa se je iz izgnanstva vrnil Ajatolah Homeini ter imenoval revolucionarno vlado pod vodstvom Mehdiya Basargana. Islamska revolucija je zatrla vse zahodnjaške težnje in postavila vero na prvo mesto. Iran se je tako v nekaj mesecih spremenil iz ameriškega - zahodnega zaveznika v »vodjo« protiameriškega gibanja in postajal vse večja grožnja tudi za države v regiji (Rubin, 1999: 2).

Prekinitev proizvodnje na iranskih poljih oktobra 1978 je takoj sprožila splošno zmedo v zahodnem svetu. Cene na trgih so poskočile za 20 odstotkov od postavljenih cen OPEC-a in znašale že več kot 14 dolarjev za sod. Dvig cen na naftnem trgu je bila posledica pričakovanj zahodnih držav, da se bo proizvodnja nafte na Bližnjem vzhodu zaradi iranske revolucije še dodatno zmanjšala. To je povzročilo množična nakupovanja zalog nafte. Naftne družbe so

iskale nadomestila za iransko nafto, ker je bilo črpanje ustavljeno. Poleg tega pa so bile na trgu prisotne tudi številne špekulacije. Zahodne države so bile zaskrbljene, ali bodo lahko ostale države proizvajalke OPEC-a uspešno v kratkem času zapolnile vrzel, ki je nastala ob iranski prekinitvi, saj je bilo potrebno uskladiti tudi proizvodne kapacitete ter sam transport nafte (Kapstein, 1990: 185-186).

OPEC je že decembra 1978 je sprejel odločitev o povišanju cene nafte za 14,5 odstotkov za leto 1979. Aprila 1979 je tako znašala cena 14,56 dolarjev za sod nafte (www.eia.doe.gov/emeu/cabs/chron.html, 13.12.2003). Odločitev za povišanje cen nafte leta 1979 se je nahajala predvsem v izdatni devalvaciji dolarja, kar je bistveno zmanjšalo realno vrednost naftnih prihodkov OPEC držav. Sredi leta 1979 je tudi Iran ponovno začel z izvozom nafte, vendar se je politična situacija zaradi zajetja ameriških talcev še dodatno zaostрила. Inflacija je skozi vse leto strmo naraščala, prav tako tudi cene nafte, politična kriza na Bližnjem vzhodu pa se je vse bolj zaostrovala (Pavlič, 1979: 1713). Konec leta 1979 je znašala cena nafte že 24 dolarjev za sod. V prvih mesecih leta 1980 se je cena nafte še naprej nenadzorovano višala in se je povzdignila na 28 dolarjev za sod. Izbruh vojne Iran-Irak je naftno krizo še dodatno poglobila, saj se je dobesedno porušil sistem določanja cen znotraj OPEC tako, da je cena nafte decembra 1980 znašala vrtoglavih 36 dolarjev za sod (www.eia.doe.gov/emeu/cabs/chron.html, 13.12.2003).

Zaradi prekinitev in zmanjšane proizvodnje se je cena nafte dvignila, kljub temu, da se celotna proizvodnja nafte držav OPEC ni zmanjšala, zaradi dodatnega črpanja Savdske Arabije. V drugi naftni krizi tako na trgu sploh ni primanjkovalo nafte (Ferien in Fursenko, 1989: 45). Iranska revolucija in naftna kriza, ki ji je sledila, je bila tudi prvi preizkus za Mednarodno agencijo za energijo (IEA - *International energy agency*). Ta je nastala kot protiutež OPEC-u po prvi naftni krizi. IEA je bila neuspešna pri zagotavljanu zalog za države porabnice, zato so tudi v tokratni krizi to storile same naftne MNP in to izkoristile tudi za dvig cen. Izkazalo se je, da so zahodne države še vedno ranljive z oskrbo z nafto.

Drugo naftno krizo je resda povzročila iranska revolucija januarja 1979, vendar je nazorno pokazala, da tržne zakonitosti na področju nafte ne veljajo ter poudarila soodvisnost in ranljivost obeh strani, tako proizvajalcev kot porabnikov nafte (Pavlič, 1979: 1713). Posledice krize so bile za svetovno gospodarstvo velike. Zmanjšana ponudba nafte in njena višja cena je prisilila industrializirane države v gospodarsko prilagajanje ter posledično tudi v manjše

povpraševanje po OPEC nafti, saj so se že po prvi naftni krizi začeli pojavljati alternativni energetske viri. Zmanjšanje povpraševanja po OPEC-ovi nafti je med članice kartela po obdobju enotnih akcij vneslo razdor, ki je privedel do oblikovanja različnih skupin znotraj organizacije. Obe krizi sta v osemdesetih letih za OPEC pomenili potrebo po prilagajanju ponudbe nafte zaradi zmanjšane povpraševanja.

6.4. Zalivska kriza leta 1990/91

V začetku leta 1990 je na Bližnjem vzhodu vladalo zatišje. Mednarodna skupnost je bila usmerjena na dogajanje v Evropi. Na Bližnjem vzhodu se stvari niso premaknile z "mrtve točke": arabsko-izraelski spor še vedno ni bil končan, "politična praznina" arabskega sveta je prav v tem obdobju predvsem zaradi vse težjega gospodarskega in socialnega položaja pripeljala do krepitve islamskega fundamentalizma. Po koncu hladne vojne so v regiji zavladali mešani občutki predvsem zaradi spoznanja, da bo konec te Arabce oškodoval zaradi prevlade ZDA kot edine velesile (Quandt, 1991).

V času zbliževanja med Vzhodom in Zahodom, ko se je hladna vojna bližala h koncu, je ponovno zavrelo na Bližnjem vzhodu. Že 17. julija 1990 je Irak prvič obtožil Kuvajt, da na obmejnem področju črpa iraško nafto ter da mu tako povzroča gospodarsko škodo. Čeprav je na Ženevskem vrhu OPEC vse kazalo, da se bodo strasti pomirile, je Irak v naslednjih dneh po srečanju namestil ob meji s Kuvajtom svoje sile in 2. avgusta 1990 zjutraj začel invazijo na Kuvajt (Košir, 1991: 2). To ni bil nepredviden vojaški napad, saj je Irak vedno kazal težnje po priključitvi nekdanje province. Poleg tega pa se je Irak zaradi osemletne vojne z Iranom znašel v hudi gospodarski krizi, zato je v zasedbi z nafto bogatega Kuvajta videl možnost postati vodilna sila na Bližnjem vzhodu (Rubin, 1999: 3). Usoda emirata je že od začetka skrbela OZN, zato je še istega dne po začetku invazije VS OZN sprejel resolucijo 660, s katero je zahteval takojšen in brezpogojen umik iraške vojske. Ker se napad ni končal, je VS OZN 6. avgusta 1990 sprejel novo resolucijo 661, s katero so uvedli gospodarske, ekonomske in vojaške sankcije za Irak.³⁷ Sledile so še številne resolucije VS OZN in napeta diplomatska pogajanja, s katerimi so poizkušali prisiliti Irak k umiku. Po večmesečnih neuspehih, je VS OZN 29. novembra 1990 sprejel resolucijo 678, ki je določila 15. januar 1991 kot zadnji rok za umik iraške vojske iz Kuvajta (Košir, 1991: 2).

---

³⁷ Vse resolucije VS OZN za Irak dostopne na www.un.org/documents/scres.htm.

Aneksija Kuvajta - prvi tovrstni poseg v arabskem svetu - je združila zahodne zaveznike v koalicijo. V vojni so sodelovale tudi arabske države in sicer Egipt, Sirija ter Savdska Arabija, ki so se namestile ob prvi bojni črti na savdski meji z Irakom. Iran je ostal v vojni nevtralen, saj je Irak tik pred koaličijskim napadom 15. januarja 1991 priznal sporazum iz Alžira za mejo na Šat el-Arabu, zaradi katerega se je osemletna vojna med obema državama sploh začela. V arabskem svetu je Irak lahko upal le na podporo Jordanije, Jemna in PLO. Prva je potrebovala iraško nafto, PLO pa je potreboval zaščito pred Izraelom. Irak je v zalivsko krizo hotel vplesti tudi reševanje palestinskega vprašanja in zasedenih izraelskih ozemelj, vendar so koaličijske sile, predvsem ZDA, zavrnile vsakršno povezovanje iraškega konflikta z ostalimi spori na Bližnjem vzhodu (Košir, 1991: 2).

Zalivska vojna je bila drugačna od prejšnjih vojn, ki so se odvijale na Bližnjem vzhodu, tako tudi začetna naftna kriza ob izbruhu vojne ni bila enaka prejšnjim. V tem primeru ni šlo za embargo nafte, uveden proti zahodnim državam, kot so ga sprejele arabske proizvajalke nafte leta 1967 in 1973, ampak so ZN uvedli ekonomske sankcije proti Iraku, ki so jih podprle tudi arabske države, predvsem Savdska Arabija, zato tokratna motnja v ponudbi nafte za razliko od prejšnjih vojn ni povzročila pretiranega pomanjkanja nafte na svetovnih trgih.

Čeprav so bili naftni trgi skoraj pol leta pod nenehnim pritiskom zaradi možne vojne v Zalivu, najpomembnejšega energetskega vira ni primanjkovalo. Tako je bila visoka cena nafte po vdoru Iraka v Kuvajt predvsem posledica delovanja špekulacij ter razmišljanj o možnih zapletih pri preskrbi z nafto. Zalivska kriza ni povzročila pomanjkanja. Nasprotno. V tem obdobju je bilo nafte v izobilju prav zaradi proizvodnje Savdske Arabije, ki je povečala črpanje iz 5,4 na 8,4 milijone sodov nafte dnevno in je tako skoraj sama pokrila ves izpad iraške in kuvajtske nafte (Mašanović, 1991: 3). V obdobju 1990-91 so vse zahodne države uvedle varčevanje z nafto, kljub obilici nafte na trgih. Namesto pomankanja ob izbruhu krize je bilo tržišče zasičeno z nafto, kljub temu dejstvu pa je cena rasla. Sistem proizvodnih kvot je Kuvajt pred začetkom krize močno kršil, le-te pa so zadnja leta ohranjale OPEC pri obstoju. Proizvodnja OPEC je avgusta 1990 znašala okrog 22 milijonov sodov nafte na dan, vendar so države članice nenehno kršile kvote³⁸, kar je bil tudi eden izmed razlogov, da je Irak zasedel Kuvajt (Poznič, 1991: 3). Države izvoznice nafte Perzijskega zaliva, Iran, Savdska Arabija,

---

³⁸ Poleg Kuvajta so tudi ostale članice OPEC-a po začetku krize kršile kvote, in sicer, Venezuela za 20 odstotkov, Libija za 23 odstotkov, ZAE in Iran za 10 odstotkov.

Bahrajn, Katar in ZAE so svojo predkrizno proizvodnjo, ki je znašala 12 milijonov sodov dnevno, decembra 1990 povečale na 16 milijonov sodov na dan, kar je pomenilo, da je skoraj vsak drugi sod nafte, namenjen na svetovni trg, prišel s tega strateško pomembnega področja (Mašanović, 1991: 3). Tako lahko ugotovimo, da je OPEC v zalivski krizi odigral pozitivno vlogo za države uvoznice nafte, saj nafte, zaradi notranjih nesoglasij, ni uporabil kot sredstvo zunanje politike držav. Države članice OPEC-a so zagotovile oskrbo z nafto in tako preprečile ponovitve naftnih kriz iz sedemdesetih let in posledic, ki so jim sledile.

Zunaj območja OPEC se proizvodnja ni povečala, saj so le bližnjevzhodne države proizvajalke nafte lahko relativno hitro in brez posebnih naložb, povečale dobavo nafte (Mašanović, 1991: 3).³⁹ Ob nevarnosti vojne so najhitreje reagirale članice IEA, povišale so svoje zaloge surove nafte, poleg tega pa so v IEA prav zaradi negativnih izkušenj iz prejšnjih naftnih kriz pripravili načrt za morebitno povečanje ponudbe nafte na trgu za 2,5 milijona sodov nafte na dan (IEA, 2000: 9). Cena nafte je 9. oktobra 1990 znašala 41 dolarjev, 15. januarja 1991, dan pred napadom pa je cena za sod nafte bila 29,10 dolarjev (Mašanović, 1991: 3). Zalivska kriza je nazorno pokazala kako lahko ogrožanje strateških pomembnih virov, v tem primeru nafte sproži, akcijo mednarodne skupnosti, ko se le-ta odloči za prepoved izvoza nafte kot del ekonomskih sankcij na eno od držav proizvajalk.

Konec leta 1991 je Bližnji vzhod ponovno izgledal bolj stabilna regija, cene nafte so se umirile, ameriški vpliv v regiji je postal neizpodbiten (Indyk, 1992). S koncem hladne vojne se tako ZDA niso odrekle ambiciji usodno krojiti ozemeljska vprašanja na območjih, kjer imajo strateške interese. Na zalivskem ozemlju se križata vsaj dva: dolgoročni gospodarski (naftni) in politični, ki ga pooseblja arabsko-izraelski konflikt. V spopad za obrambo teh interesov je leta 1991 ZDA uspelo pritegniti skoraj vse zaveznike, v pridobitev ostalih držav pa so vpregli tudi mednarodne institucije (Košir, 1991a : 411). Ali je bil namen intervencije mednarodnih sil v Kuvajtu in delu Iraka zares zgolj zaščita načel OZN in kaznovanje agresorja ali je šlo le za nafto in uresničevanje lastnih strateških ciljev je težko reči (Krunić, 1993: 550). Že leta 1980 je ameriški predsednik Carter v t.i. Carterjevi doktrini najavil, da bo vsakršen poizkus kakršne koli države, da bi prevzela nadzor na Perzijskim zalivom, upoštevan kot ogrožanje vitalnih interesov ZDA (Cunningham, 1988: 92). ZDA so kot vodilna intervencijska sila, najverjetneje

---

³⁹ Prednost arabskih držav pred drugimi proizvajalkami nafte je v bistveno nižjih stroških črpanja, kajti če so v Savdski Arabiji leta 1990 na nekaterih poljih načrpali sod nafte že s 50 centi, so porabili za enako količino v Teksasu 20 dolarjev (Poznič 1991: 3).

izrabile iraško invazijo na Kuvajt predvsem za vzpostavitev svojega neposrednega in širšega nadzora v tej regiji (Krunić, 1993: 551).

Posledica vojne se je čutila po vsem arabskem svetu. Ideja o politični entiteti arabskega sveta je izgubila na pomenu. Arabska enotnost, ki je imela moč združiti zunanjo politiko arabskih držav v prejšnjih letih, predvsem v skupnih akcijah v sedemdesetih, je bila tokrat presenetljivo zadržana (Lewis, 1997).

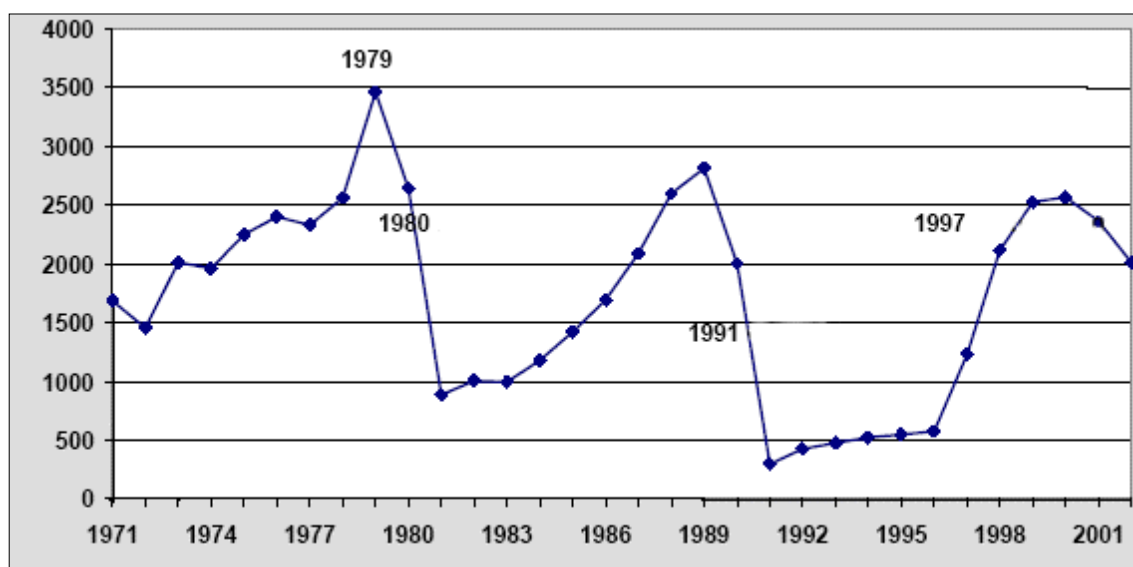
Poudariti moramo, da kljub temu, da je zalivska vojna potekala na z nafto najbolj bogatem področju in da je nafta gospodarsko najbolj občutljiva surovina, od katere je dnevno odvisna polovica vse svetovne proizvodnje in porabe, tokrat ni prišlo do hujše naftne krize v svetu, kar zalivsko krizo bistveno ločuje od ostalih bližnjevzhodnih spopadov (Košir, 1991a: 413). K temu je nedvomno veliko prispeval OPEC, ki je za razliko od ostalih vojn, ravnal v skladu z zahodnimi interesi. Glavno vlogo znotraj OPEC je odigrala Savdska Arabija, ki je leta 1991 prispevala tretjino vse nafte v okviru organizacije.

6.5. Program “Nafta za hrano”

Zaradi posebnega položaja Iraka kot ene izmed največjih svetovnih proizvajalk nafte, bomo predstavili njen položaj po uvedbi sankcij iz strani OZN ter kratek oris situacije, ki je nastala po ameriški okupaciji marca 2003.

Po začetni invaziji Iraka na Kuvajt so ZN sprejeli resolucijo 661, ki uvede ekonomske sankcije za Irak. Že po koncu vojne so ZN poslali v Irak humanitarno misijo, ki naj bi preučila dejansko stanje Iračanov, ki jim je grozila humanitarna katastrofa. Skozi vse leto 1991 so ZN izvajali razne dejavnosti in dostavljali človekoljubno pomoč Iraku ter predlagali državi prodajo omejenih količin nafte v zameno za dostavo osnovnih potrebščin (hrana, zdravila) za ljudi, vendar je Irak to zavrnil. Preobrat nastopi leta 1995, ko VS OZN sprejme resolucijo 986 za začetek humanitarnega programa “Nafta za hrano”, s katerim so Iraku ponovno ponudili možnost prodaje nafte v zameno za humanitarne potrebe. Program je bil sicer mišljen kot prehodna rešitev, v upanju, da bo Irak čimprej sprejel resolucije o popolnem uničenju orožja za množično uničenje (www.un.org/Depts/oip/background/inbrief.htm, 10.3.2004).

Graf 6.3.: Iraška proizvodnja nafte od leta 1971-2001 (milijon sodov nafte/leto)

Vir: Mandil (2003: 4).

Prvo iraško nafto v okviru programa so izvozili decembra 1996, prva dostava hrane je tako prišla marca 1997. Na začetku je Irak lahko izvozil za dve milijardi dolarjev nafte vsakih šest mesecev, od tega je dve tretjini bilo dodeljeno za humanitarne potrebe. Leta 1998 se je ta vrednost povišala na 5,26 milijarde dolarjev. Leta 1998 in 1999 so zaradi izгона inšpektorjev ZN prekinili program za dva meseca, vendar se je decembra 1999 ponovno pričelo s črpanjem.

Po napadu ameriških sil 20. marca 2003 je bil zaradi vojne program prekinjen, inšpektoriji in ostalo osebje OZN se je umaknilo iz Iraka. Po koncu večjih spopadov v Iraku maja 2003, je VS OZN sprejel novo resolucijo 1483 (22. maj 2003), s katero je vzpostavil stike z novimi okupacijskimi silami (predvsem ZDA) ter se dogovoril o podaljšanju programa za nadaljnjih šest mesecev in obnovi Iraka. Program "Nafta za hrano" se je zaključil 21. novembra 2003, dejavnosti prodaje nafte v zameno za humanitarne potrebe pa dalje izvaja t.i. Koalicijska prehodna oblast. V celotnem obdobju delovanja je program priskrbel za okrog 46 milijard dolarjev humanitarne pomoči (www.un.org/Depts/oip/background/index.htm, 10.3.2004).

Tabela 6.3.: Program ZN »Nafta za hrano« december 1996 - marec 2003
(podatki na dan 21.3.2003)

Faza I - VIII	Količina nafte (milijon sodov)	Vrednost izvožene nafte (USD/milijoni)
Prva	120	2,150
Druga	127	2,125
Tretja	182	2,085
Četrta	308	3,027
Peta	360.8	3,947
Šesta	389.6	7,402
Sedma	343.4	8,302
Osma	375.7	9,564
SKUPAJ	2,206.5	USD 38,602
Faza IX - XIII	Količina nafte (milijon sodov)	Vrednost izvožene nafte (USD/milijoni)
Deveta	293	5,638
Deseta	300.2	5,350
Enajsta	225.9	4,589
Dvanajsta	232.7	5,639
Trinajsta	169.6	4,413
SKUPAJ	3,427	USD 25,629

Vir: www.un.org/Depts/oip/basicfigures.html, 10.3.2004.

Program "Nafta za hrano" je bil deležen številnih kritik predvsem zaradi neustreznega reševanja problemov iraškega prebivalstva v povojnem obdobju (primanjkovalo je zdravil, pripomočkov za šole, za kmetijstvo). Poleg tega se je med izvajanjem programa razvil vzporeden "črni trg" z iraško nafto⁴⁰, s katerim naj bi Irak po nekaterih podatkih letno zaslužil tudi do dve milijardi dolarjev (Scrimaglio, 2002: 12-13). Kljub temu pa je program vsaj delno ublažil trpljenje iraškega prebivalstva ob strogih sankcijah OZN, ki so veljale za Irak pod oblastjo Sadama Huseina. Danes ostaja proizvodnja iraške nafte zelo vprašljiva kljub ogromnemu potencialu, ki ga ima Irak. Dokazane iraške rezerve nafte znašajo okrog 78 milijard sodov nafte, odkritih je bilo 73 naftnih polj, vendar se le na petnajstih črpa nafta. Državna naftna industrija je v slabem stanju zaradi številnih vojn ter primanjkovanja naložb, tako, da dnevna proizvodnja lahko doseže največ raven iz leta 1990, in sicer 2,8 milijona sodov nafte (Mandil, 2003: 2-3). Prehodna koalicijska oblast je začela z reorganizacijo iraškega naftnega sektorja ter ustanovila 15-članski naftni odbor za usklajevanje in nadzor iraške naftne industrije, vendar je položaj v Iraku zaradi stopnjevanja nasilja težko obvladljiv.

⁴⁰ Črno trgovanje z iraško nafto je potekalo preko Turčije, Jordanije, Sirije, Irana ter ZAE, predvsem z tovarnjaki. Na dan naj bi tako izvozili okrog 200.000-300.000 sodov nafte (Scrimaglio, 2002: 12).

7. (NE)USPEŠNOST ZUNANJEPOLITIČNIH ODLOČITEV ARABSKIH DRŽAV BLIŽNJEGA VZHODA

Kot se je izkazalo, je uporaba nafte kot sredstvo zunanje politike lahko »dvorezen meč«. Kajti če so hotele arabske države po eni strani z uporabo embarga, enostranskimi podražitvami zaščititi svoje naravne vire in vplivati na izraelsko-arabski konflikt ter vzpostaviti drugačno ekonomsko ureditev v svetu, do katere bi bile deležne tudi države tretjega sveta, pa so po drugi strani dolgoročno najbolj prizadele prav te države ter vnesle razdor med same seboj. Ali so bile odločitve arabskih držav uspešne ali ne, je težko reči, zagotovo pa so sprožile val sprememb v mednarodni skupnosti. K uspehu arabskih držav v svojih prizadevanjih je pripomoglo prav dejstvo, »da so OPEC države ob podražitvi imele približno 75 odstotkov svetovnih zalog nafte, njihov delež v svetovni proizvodnji pa je leta 1973 znašal 55,5 odstotkov. Tega leta je znašal delež OPEC v svetovnem izvozu nafte kar 87,3 odstotkov« (Mrak, 1981: 63).

Na uspešnost OPEC-ovih odločitev je vplivalo tudi naraščanje deviznih rezerv, ki so omogočale učinkovitejši pritisk držav na svetovni naftni trg. Tako so bile te države finančno neodvisne in zmožne prebroditve težav v primeru izpada naftnih dohodkov. V tistem obdobju pa je bila zmožnost nadomestitve nafte v kratkem času majhna, predvsem zaradi ogromne odvisnosti svetovnega gospodarstva od nafte ter nepripravljenosti držav na tako politiko OPEC-a (Mrak, 1981: 64). Politična podpora in enotnost med arabskimi državami je bila kljub manjšim nasprotovanjem enotna. Po naftni krizah so bile spremembe in posledice v mednarodni skupnosti torej številne, zato jih bomo v nadaljevanju skušali na kratko predstaviti.

I. Inflacija ter vpliv na plačilne bilance

V zahodnih državah, ki so vse do takrat poznale visoko gospodarsko rast in zmerno inflacijo, je podražitev vseh naftnih proizvodov povzročila velik plačilnobilančni primanjkljaj ter pospešeno povečala inflacijo. V industrializiranih državah je ponekod inflacija presegala tudi 20 odstotkov letno (Duroselle, 1998: 796). Povišanje cen nafte je tako imelo zelo različne vplive na plačilnobilančni položaj različnih skupin držav. Medtem, ko so se države izvoznice nafte preko noči soočile z ogromnimi presežki v svojih plačilnih bilancah, se je plačilnobilančni položaj držav uvoznic nafte, tako industrijsko razvitih držav kot DVR, bistveno poslabšal. To dejstvo je tudi ustoličilo sistem fleksibilnih deviznih tečajev, ki je

zamenjal sistem fiksnih deviznih tečajev⁴¹. Plačilnobilančni učinki naftnega šoka so bili zelo neenakomerno porazdeljeni med posamezne države uvoznice nafte, kar je glede na različno stopnjo njihove odvisnosti od uvoza nafte razumljivo (Mrak, 2002: 373).

Zaradi zelo različnega učinka naftnega šoka za gospodarstva posameznih držav je prišlo tudi do precejšnjih razlik v ekonomskih politikah, ki so jih države sprejele kot odgovor nanj. Nekatere države kot na primer Nemčija in Japonska, ki so bile bolj zaskrbljene zaradi visoke stopnje inflacije, so na plačilnobilančne primanjkljaje reagirale z odločnim prilagajanjem svojih gospodarstev novonastalim razmeram. To je pomenilo uvedbo ukrepov omejevalne fiskalne in monetarne politike ter posledično prilagoditev življenjskega standarda. Druge države, ZDA, Italija in Velika Britanija so podobno kot številne DVR odlagale plačilnobilančno prilagajanje, svoje naraščajoče primanjkljaje v plačilni bilanci pa so financirale z zadolževanjem na mednarodnih finančnih trgih. Evrovalutni trgi⁴² so postali v tem obdobju ključen segment funkcioniranja celotnega mednarodnega denarnega sistema. Povečan obseg poslovanja na teh trgih pa je tudi eden od temeljnih razlogov za izbruh dolžniške krize v začetku osemdesetih let (Mrak, 2002: 374). Inflaciji se je nato pridružila še povečana stopnja brezposelnosti.

II. DVR in podražitev nafte

Za večino DVR je naftna kriza pomenila konec razvoja, nezmožnost financiranja industrijskega in kmetijskega napredka, predvsem pa izguba upanja v boljše življenje, s katerim so bila prežeta šestdeseta leta (Engdahl, 2000: 242). DVR so po politični osvoboditvi stopile na pot svojega gospodarskega razvoja, vendar so novonastale države bile prisiljene v nadaljevanje odnosov z bivšimi centri moči, ki so na različne načine vsiljevale DVR svojo zamisel o gospodarskem razvoju, temelječo na visoki tehnologiji in močni energetski intenzivnosti. DVR so tako postale zaradi posebnosti njihovega gospodarskega razvoja v kratkem času energetske zelo ranljive. Kot relativno nerazvita gospodarstva so se zato te države soočile z veliko večjimi težavami v prilagajanju novemu energetskega položaju kot

---

⁴¹ Sistem fiksnih, vendar prilagodljivih deviznih tečajev je veljal v obdobju t.i. Brettonwoodskega mednarodnega sistema od leta 1944 do leta 1971 oziroma do leta 1973 - to vmesno obdobje je urejal t.i. Smithsonianski sporazum, ki je predstavljal prehod na sistem fleksibilnih deviznih tečajev, ki je v rabi danes.

⁴² Evrovalutni trgi so medbančni trgi, na katerih banke sprejemajo terminske depozite in dajejo kredite, denominirane v valuti, ki je drugačna kot valuta države, v kateri je banka locirana. Predpona "evro" ni povezana z geografsko lokacijo depozita, temveč z dejstvom, da depozit ni pod jurisdikcijo države, v katere valuti je depozit denominiran. To pomeni, da dolar plasiran v banko v Hongkongu ali Tokiu je prav tako evrodolar, kot če bi bil ta plasma narejen v evropsko banko.

razvite države (Mrak, 1981: 67). DVR neizvoznice nafte so bile torej manj pripravljene na povišanje cene nafte kot razvite države in prav zato so bile te največje »žrtve« OPEC-ovih odločitev. Plačilnobilančni primanjkljaj DVR naj bi znašal samo leta 1973 devet milijard dolarjev in kar 35 milijard dolarjev leta 1975. Za te države je to predstavljalo breme, ki je neizogibno vodilo v izbruh dolžniške krize (Duroselle, 1998: 797).

Po podražitvi nafte v letih 1973 in 1974 je prišlo do pravega »buma« v odnosih med privatnimi komercialnimi bankami in DVR. Razlogi za te spremembe so tako na strani privatnih bank kakor tudi na strani DVR (dežel OPEC-a in drugih dežel v razvoju). V letih 1973 in 1974 se je likvidnost bančnega sektorja v industrijsko razvitih državah bistveno povečala, saj se je zaradi nižje stopnje gospodarske aktivnosti v teh deželah znatno znižalo njihovo povpraševanje po likvidnih sredstvih, hkrati pa so banke v teh državah zabeležile ogromen priliv finančnih naftnih presežkov iz dežel OPEC-a. V pogojih povečane likvidnosti so banke v industrijsko razvitih državah pospešeno iskale možnosti za investiranje teh sredstev v DVR, to aktivnost pa so spodbujale tudi državne institucije, ki usmerjajo dejavnost komercialnih bank. Pripravljenost komercialnih bank za povečano kreditiranje DVR je vodil tudi relativno izboljššan plačilnobilančni položaj DVR, povezan z visokimi letnimi stopnjami rasti cen primarnih proizvodov, ki je v začetku sedemdesetih let prispeval k izboljšanju kreditne sposobnosti teh dežel. Vendar so se pretežno srednje razvite DVR zadolževale na mednarodnem trgu kapitala, kajti najmanj razvite države niso izpolnjevale vseh pogojev za najemanje komercialnih kreditov. Zaradi svoje nizke kreditne sposobnosti so bile najmanj razvite DVR vezane predvsem na uradno razvojno pomoč razvitih in dežel OPEC-a ter na neposredne privatne naložbe razvitih držav. Konec sedemdesetih let je bilo že očitno, da se zadolževanje DVR na mednarodnem trgu, ki je bil značilen za obdobje po letu 1973, končuje, k temu pa je prispevala predvsem nezmožnost DVR za servisiranje zunanjih dolgov (Mrak, 1987: 132-133). Splet vseh omenjenih okoliščin je povzročil izbruh dolžniške krize v osemdesetih letih, katere primeža se DVR še danes ne morejo rešiti.

III. Naftni presežki oz. t.i. petrodolarji

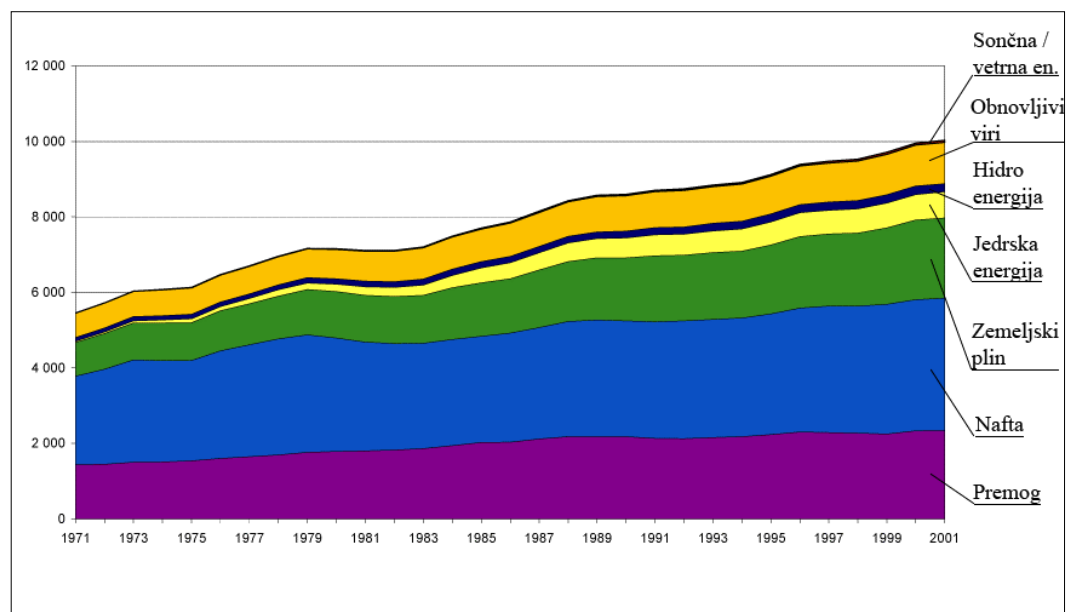
Podražitev nafte je države OPEC nekako vrgla iz gospodarskega ravnotežja, saj so se v enem letu prihodki od nafte povečali za 4,5 krat, čeprav se je obseg proizvodnje znižal za 2,5 odstotkov. Nekaterim izmed teh držav se je posrečilo sredstva v celoti izkoristiti za svoj gospodarski razvoj, druge pa so zaradi svoje majhne absorpcijske sposobnosti postale močan neto izvoznik kapitala (Mrak, 1981: 67).

Kot že omenjeno, so evrovalutni trgi dobili dodaten zagon z reciklažo petrodolarjev. Pri reciklaži petrodolarjev gre za krožen proces pretoka dolarjev, ki ga sestavljajo tri faze. Prva faza je plasiranje depozitov držav OPEC, le-ti izvirajo iz povečanih zaslužkov od prodaje nafte in so običajno denominirani v dolarjih, v banke, ki so locirane v svetovnih finančnih centrih. Druga faza so krediti, ki jih te banke odobravajo državam uvoznicam nafte. Te potrebujejo sredstva za financiranje uvoza dražje nafte. V zadnji, tretji fazi, pa gre za sam nakup nafte, ki ga države uvoznice nafte plačajo državam OPEC z denarjem izposojenim v bankah, oziroma z denarjem, ki so ga države OPEC v obliki depozitov naložile v te banke. Tako je proces reciklaže petrodolarjev v ključni fazi ostal v rokah razvitega kapitalističnega sveta (Mrak, 2002: 373-374).

IV. Alternativni viri energije

Ker je cena nafte bila visoka, so postali dobičkonosni ostali viri energije. Tako je za prihodnost kazalo, da bo glavni vir energije postala jedrska energija kljub številnim nasprotovanjem. Poleg jedrske energije je postala aktualna tudi izraba sončne energije, plimovanja, vetrne energije, ponovno se je povečala uporaba premoga. Ti alternativni viri energije so v zelo kratkem času omogočali nadomestitev z nafto.

Graf 7.1.: Gibanje svetovne porabe primarnih energetskega virov od leta 1971-2001
(milijon ton ekvivalentne nafte/leto)

V. Nafta iz Severnega morja

Sredi šestdesetih let so odkrili prva nova ležišča nafte v Severnem morju, leta 1969 pa jo začnejo tudi črpati. Vendar je bilo v začetnem obdobju raziskovanje, odkrivanje novih ležišč nafte ter proizvodnja veliko dražja od arabske, kljub temu pa je v začetnih letih črpanja vlivalo upanje, da se bo Zahod morda rešil odvisnosti od OPEC nafte. Pojavljale so se špekulacije, da so prav te države prispevale k podražitvi nafte v sedemdesetih, ker drugače črpanje ne bi bilo dobičkonosno (Spero in Hart, 1997: 291).

VI. DVR izvoznice nafte

DVR izvoznice nafte so si z enotnim nastopanjem v okviru OPEC zagotovile nadzor nad svojimi naravnimi viri, čeprav so vse nadaljne stopnje (predelava, transport in trženje) še vedno ostale zunaj dominacije njihovega vpliva. OPEC je postal v 70-ih vzor za ostale DVR, kajti uprl se je razvitim kapitalističnim državam.

Državam OPEC je sicer uspelo s podražitvijo nafte še bolj strniti DVR v njihovem boju, vendar so se kmalu začele kazati razlike in razhajanja med državami OPEC in DVR uvoznici nafte. Problemi znotraj OPEC-a v osemdesetih so se oddaljili od doseženih uspehov. Zmožnost kartela, da lahko poviša cene nafte, je dokončno spremenila svetovni naftni trg. Visoke cene nafte so vzpodbudile energetske varčevanje, strukturne spremembe gospodarstev ter omogočile novim proizvajalkam dostop na trg (Spero in Hart, 1997: 289-290).

VII. Povečan strateški pomen nafte

Podražitev nafte je na političnem področju še povečala strateški pomen te, izhajajoč iz velike odvisnosti razvitega zahoda predvsem od arabskih proizvajalk. Prvič se je tudi jasno pokazala učinkovitost nafte kot orožje za doseganje političnih ciljev. Sledila je široka paleta akcij razvitega sveta, da bi zagotovile stalne dobave nafte in preprečile nove naftne krize. Te akcije so bile na eni strani usmerjene v okrepitev sodelovanja med samimi razvitimi državami. Tako je bila ustanovljena IEA. Na drugi strani pa v izboljšanje sodelovanja z OPEC državami. Razvite države so si prizadevale odtrgati države OPEC od njihove baze - DVR, ki so s svojo solidarnostjo dajale močno oporo DVR izvoznici nafte v njihovem boju z razvitim kapitalističnim svetom (Mrak, 1981: 69).

VIII. Mednarodna agencija za energijo -IEA

Novembra 1974 so v Parizu ustanovili IEA kot protiutež OPEC-u. Neposreden vzrok za ustanovitev so bile posledice naftnega embarga arabskih držav ter naftne krize, ki je sledila leta 1973/74 (Cunningham,1987: 20). IEA je bila ustanovljena kot avtonomna organizacija znotraj OECD in danes po tridesetih letih obstoja sodeluje tudi z OPEC-om pri pridobivanju in obdelavi podatkov. Agencija ima 24 članic. Njena prva akcija po naftni krizi 1973/74 je bila usmerjena v zmanjšanje ranljivosti Zahoda ob morebitnih naftnih prekinitvah. Zato je IEA sprejela ukrep t.i.Strategic Petroleum Reserve (SPR)- strateške rezerve nafte, ki naj bi zagotavljale devetdesetdnevne zaloge nafte in tako omogočile nemoteno porabo. Kljub številnim spremembam od njenega nastanka pa ostaja njena pglavitna naloga zagotavljanja energetske varnosti državam članicam (IEA, 2000: 9).

IX. Odnos razvitih držav do arabskih držav članic OPEC

V razvitih državah se je odnos do arabskih držav OPEC-a spremenil. Tako je Bližnji vzhod v času hladne vojne še bolj postal bojišče velesil, kjer so le-te uporabljale različne načine za zagotavljanje lastnih (naftnih) interesov: od neposrednih vojaških groženj in različnega ekonomskega sodelovanja do zagotavljanja politične in vojaške varnosti ter sklepanja zavezništov. Povečani prihodki od nafte so arabskim državam omogočili nakup orožja, kar je vodilo v vojaške spopade za prevlado v regiji. Po koncu hladne vojne je zalivska kriza krepko zamajala arabsko enotnost ter vzpostavila nov pristop do arabskega sveta, kjer so se ZDA uveljavile kot edina velesila. Danes na pragu 21. stoletja se interes razvitih držav do bližnjevzhodne regije ni spremenil. Temu dejstvu lahko pritrdi prav ameriško posredovanje v Iraku leta 2003 in že več kot leto trajajoča okupacija. ZDA so z novo vojno v Zalivu pokazale, da so vojne za strateške naravne vire še vedno »aktualne«.

X. Arabske države in Izrael

Arabske države niso uspele z gospodarsko-političnim pritiskom vplivati na zahodne države, naj zmanjšajo pomoč Izraelu in ga prisiliti k umiku z zasedenih ozemelj. Egipt je sicer s separatnim mirom ponovno dobil Sinajski polotok, vendar so ostala zasedena ozemlja iz vojne 1967 še vedno pod izraelsko okupacijo ter ostajajo predmet spora za Palestince (Zahodni breg, del Jeruzalema, židovske naselbine v Gazi) in Sirijo (Golanska planota) tudi danes. Vendar so arabske države z akcijami v okviru vojne 1973 vseeno povečale svoj vpliv v mednarodni skupnosti, če ne drugače, se je pokazala vsa ranljivost zahoda ob prekinitvah dobave nafte.

XI. Razhajanja med arabskimi državami v 80-ih letih - neuspeh skupnega arabskega delovanja

Iranska revolucija leta 1979, začetek vojne med Irakom in Iranom leta 1980, vojna med Izraelom in Libanonom, ki se je začela z manjšimi spopadi sredi sedemdesetih let in se leta 1982 prelevila v vojno, je Bližnji vzhod spremenilo v pravo vrelišče. V zahodnih državah se je dvom glede oskrbe z nafto iz arabskih držav večal. Gospodarska kriza, ki je prizadela zahodne države in DVR kot posledica naftnih kriz, je zahtevala številna prilagajanja in spremembe. Države članice OPEC-a so se morale soočiti s posledicami lastne politike sedemdesetih let, od katere so se vedno bolj odmikale in se skušale vsaka na svoj način rešiti iz zmanjšanega obsega naftnega izvoza v zahodne države. V osemdesetih letih je »arabska enotnost« doživela pravi polom, OPEC ni bil več skupni nosilec boja proti zahodnim državam in Izraelu, Arabska liga je suspendirala članstvo Egiptu zaradi podpisa mirovnega sporazuma z Izraelom.

- **Vojna Irak-Iran leta 1980**

Medtem, ko se je vojna v Libanonu nadaljevala, se je moral Bližnji vzhod soočiti z novim konfliktom, ki se je začel na obrobju Perzijskega zaliva. Irak, pod vodstvom Saddama Husseina, je 22. septembra 1980 napadel Iran z namenom ponovne priključitve ozemlja ob mejni reki Šat el-Arab, ki ga je prepustil Iranu leta 1975.⁴³ Spor glede mejne reke Šat el-Arab⁴⁴ med Iranom in Irakom je trajal iz obdobja po prvi svetovni vojni, vendar je postal resnejši po obsežnih odkritjih nafte na spornem področju (Nešković, 1991 :3).

Irak je predvideval, da bo vojna kratkotrajna in bo poleg ponovne osvojitve ozemlja oslabila tudi režim ajatole Homeinija, ki je med drugim nenehno podpiral iraške Kurde, poseljene v najbogatejši naftni regiji v Iraku.⁴⁵ Vendar se je vojna spremenila v osem let trajajoče krvave spopade, ki so se končali 20. avgusta 1988 z objavo Generalnega sekretarja OZN Perez de Cuellarja o prekinitvi spopadov (Duroselle, 1998: 749-750). Po končani vojni se teritorialne

---

⁴³ Irak 17. septembra umakne sporazum sklenjen leta 1975 v Alžiru z Iranom, ki je urejal mejno vodno pot in razglasi suverenost nad reko Šat el-Arab (www.eia.doe.gov/emeu/cabs/chron.html, 13.12.2003).

⁴⁴ V Šat-el-Arab se zlivata Evfrat in Tigris, ki se nato zлива v Perzijski zaliv. Reka je prevozna pot za nafto iz rafinerij v Abadanu (Calovocoressi, 2001:459). Pomen reke Šat el-Arab je za obe državi velik, poleg naravne meje predstavlja tudi pomemben izhod za naftni prevoz v Perzijski zaliv, še posebno za Irak, ki ima samo okrog 50 milj širok obalni pas v Perzijskem zalivu (Wright, 1980). Glej prilogo 7.

⁴⁵ Leta 1980 je v Iraku živelo okrog 52 odstotkov šiitov, ki bi lahko v Iraku ponovili revolucijo v Iranu.

meje niso premaknile, obe strani sta imeli ogromne človeške izgube ter popolnoma uničeni gospodarstvi.

Vzrok, da je Irak začel vojno, je poleg možnosti premagati Iran ter tako nadzirati ves Perzijski zaliv tudi zasedba iranski naftnih polj ob meji (Rubin, 1999: 2). Že novembra leta 1980, dva meseca po začetku vojne je Irak prodril 80 km v notranjost Irana in tako zasedel glavno rafinerijo v Abadanu. Iran pa je v protinapadu uničil iraška naftna črpališča ter številne naftovode. Konflikt je na svetovnem naftnem trgu povzročil primankljaj 3,8 milijonov sodov naftne dnevno. Vendar je leta 1981 bojazen pred ponovno naftno krizo minila, ko je Savdska Arabija⁴⁶ povečala svojo proizvodnjo in s tem zapolnila vrzel, ki je nastala zaradi vojne. Iran in Irak sta sicer začela še istega leta ponovno črpati in izvažati nafto, vendar v omejenih količinah (Kapstein, 1990: 197-198). Nove naftne krize med vojno Irak-Iran ni bilo, kljub temu, da spadata obe državi med največje proizvajalke nafte na svetu ter sta obe članici OPEC-a, saj so države uvoznice bile v boljši situaciji kot leto poprej ob izbruhu drugega naftnega šoka. Zagotovile so si večje zaloge nafte, zmanjšalo se je povpraševanje po nafti, Savdska Arabija pa je povečala proizvodnjo. Vendar so države OPEC-a decembra 1980 vseeno povišale cene nafte, januarja 1981 je tako znašala cena nafte 35 dolarjev za sod (Levy, 1981).

- Nesoglasja znotraj OPEC, kršitev postavljenih kvot ter zlom cene nafte leta 1986

Po relativnih uspehih arabskih držav v naftnih krizah v sedemdesetih letih so bile te trdno prepričane, da so dokončno prevzele nadzor nad najpomembnejšo svetovno dobrino ter tako uveljavile svoj vpliv v mednarodnih odnosih. Zahodne države pa so kot odgovor na naftne krize, omejile porabo nafte in prešle na druge, alternativne vire energije. Posledica sprejetih ukrepov zahodnega sveta je bilo zmanjšano povpraševanje po nafti, predvsem bližnjevzhodni ter posledično stalno povečevanje naftnih zalog (Cunningham, 1988: 55).

OPEC je v začetku osemdesetih let izgubil velik delež naftnega trga, ki so ga zapolnile nečlanice OPEC-a, in sicer Mehika, Malezija ter nafta iz Severnega morja, ki je Norveško in Veliko Britanijo uvrstila med pomembne svetovne proizvajalke nafte. Delež OPEC-a na svetovnem naftnem trgu je tako padel iz 63 odstotkov leta 1973 na 48 odstotkov leta 1979, leta 1983 pa je znašal le še 33 odstotkov (Spero in Hart, 1997: 290). Cena nafte je od leta

---

⁴⁶ V zameno za povečano črpanje so ZDA Savdski Arabiji ponudile vojaško zaščito pred Iranom.

1980 neprekinjeno padala, decembra 1985 je sod nafte znašal okrog 25 dolarjev. Ta cena je še vedno omogočala črpanje in proizvodnjo nafte tudi težje dostopnih naftnih črpaljšč. Vendar se je situacija začela strmo spreminjati. Soočene z velikim povečanjem proizvodnje nafte v nečlanicah OPEC-a so OPEC- države bile prisiljene znižati proizvodnjo pod 25-30 milijonov sodov na dan, ki so jo držale vse od leta 1979. Sredi leta 1985 se je raven proizvodnje še dodatno znižala na 16 milijonov sodov na dan, vendar je vse kazalo, da je tudi ta postavljena previsoko. Savdsko Arabijo je padec cene in zmanjšana proizvodnja najbolj prizadela, saj ima država največje zaloge nafte na svetu. Tako je leta 1985 znašala savdska proizvodnja nafte 2,3 milijona sodov na dan, v primerjavi z letoma 1979 in 1980, ko je le-ta znašala 10 milijonov sodov na dan, je to bilo kar 80 odstotno znižanje proizvodnje, medtem ko so ostale proizvajalke nafte OPEC znižale proizvodnjo za okrog 15 odstotkov v primerjavi z letom 1980 (Cunningham, 1988: 55.56).

Savdska Arabija je kot odgovor na nastali položaj, enostransko sprejela odločitev o povečanju proizvodnje, kar je povzročilo zlom cene nafte na svetovnih trgih. Aprila 1986 je tako znašala cena nafte na svetovnem trgu pod 10 dolarji za sod. Pri tako nizki ceni nafte pa le redkokatere države proizvajalke lahko še črpajo nafto z dobičkom. Nizke cene nafte so bile odraz znižanega povpraševanja, raznolikosti v ponudbi in nezmožnosti OPEC-a, da se dogovori glede cene in uredi proizvodno politiko. Savdska Arabija je skozi vse leto 1985 skušala prevzeti nadzor na kvotami proizvodnje in zmerno določanje cen, vendar se je prav zaradi neuspeha znotraj OPEC odločila za povišanje proizvodnih kvot.⁴⁷ Zlom naftne cene so naftne proizvajalke hitro občutile. OPEC se je vedno bolj zavedal potrebe po strožjem pristopu h kvotnem sistemu in tudi nečlanice organizacije (Norveška) so privolile k znižanju produkcije, kajti prav nearabske proizvajalke niso bile več sposobne proizvajati nafte po tako nizki ceni. OPEC je tako sprejel nov kvotni sistem, kar je znižalo proizvodnjo nafte in s tem so cene ponovno pristale na realni stopnji (Cunningham, 1988: 57-58).

---

⁴⁷ Vzroke odločitve Savdske Arabije za kršitev sistema kvot in posledično padec cene lahko iščemo v: menili so, da bi prav nizka cena nafte lahko omogočila ponoven dostop bližnjevzhodne nafte na delež naftnega trga, ki so ga te države izgubile po drugem naftnem šoku leta 1979, poceni nafta bi omogočila industrijsko rast, tako v zahodnem svetu kot v državah tretjega sveta, katerim sta prav krizi v sedemdesetih povzročili gospodarsko krizo, in zadnje, prav nizke cene nafte bi zmanjšale uporabo alternativnih virov energije, ter tako arabskim proizvajalkam omogočile stalen delež na svetovnem energetske trgu (Cunningham, 1988: 58).

- Osamitev Egipta

Vzrokov za sklenitev t.i. Campdavidskega mirovnega sporazuma med Egiptom in Izraelom je več. Egipt je v vseh arabsko-izraelskih vojnah nosil največje vojaško in ekonomsko breme, kar ga je sililo v nenehno zadolževanje. Zato je Egipt nujno potreboval sklenitev miru in vrnitev zasedenega Sinajskega polotoka tudi zaradi naftnih polj, zato je predsednik Sadat zaprosil za ameriško posredovanje v mirovnem procesu.

Ameriški predsednik Carter je takoj pristal na povabilo, saj si je prizadeval za sklenitev mirovnega sporazuma med Izraelom in Egiptom, ki naj bi predstavljal prvi sporazum med Izraelom in arabskimi državami. ZDA so tako prevzele vlogo glavnega pogajalca v sporu in organizirale trilateralno konferenco v Camp Davidu (ZDA) septembra 1978, kjer sta sprti strani podpisali okvirni dokument za splošni mir na Bližnjem vzhodu. Sporazum je predvideval umik Izraela s Sinaja, postopno prepuščanje območja mesta Gaze in Zahodnega brega ter tako ustanovitev palestinske države (Calovocoressi, 2001: 426). Mirovni sporazum med Egiptom in Izraelom je bil podpisan 26. marca 1979 v Washingtonu (Duroselle, 1998: 745). Egipt je ponovno dobil Sinajski polotok (izraelska vojska se dokončno umakne aprila 1982), vendar pa Palestinci niso dobili niti priznanja niti svoje države. Arabski svet je bil ogorčen nad separatnim mirom, ki ga je Egipt sklenil z Izraelom. Očitali so mu, da na mirovna pogajanja ni povabil PLO (Calovocoressi, 2001: 426). Arabske države so zato povsem izolirale Egipt, mu odklonile finančno pomoč⁴⁸, prekinile diplomatske stike ter suspendirale članstvo v Arabski ligi še istega leta. V arabsko organizacijo ga nato ponovno sprejmejo leta 1989.

XII. Nacionalizacija naftne industrije

Vse arabske države proizvajalke nafte so v zadnjih petdestetih letih uspele nacionalizirati naftno industrijo, tako, da načeloma naftno politiko lahko vodijo neodvisno od zahodno industrializiranih držav, največjih uvoznic nafte. Vsaka država članica OPEC-a je uspela ustanoviti svojo nacionalno naftno družbo⁴⁹ ter tako prevzeti nadzor nad državno naftno industrijo, ki je bila prej v rokah tujih MNP (Verbič, 2001: 29). Večina nacionalnih naftnih

---

⁴⁸ Egipt se je tako moral nasloniti na finančno pomoč ZDA, kajti predvsem pomoč Savdske Arabije je bila znatnega pomena.

⁴⁹ Nacionalne družbe arabskih držav izvoznic nafte so: Sonatrach (Alžirija), Iraq National Oil Company (Irak), National Iranian Oil Company (Iran), Libya's National Oil Corporation (Libija), Kuwajt Petroleum Corporation (Kuvajt), Abu Dhabi National Oil Company (ZAE), Qatar General Petroleum Corporation (Katar), Saudi Aramco (Savdska Arabija).

družb izhaja iz obdobja nacionalizacije sedemdesetih let dvajsetega stoletja. Le-te so v državah OPEC-a še vedno simbol nacionalne suverenosti, saj nadzirajo najpomembnejši vir državnih prihodkov.

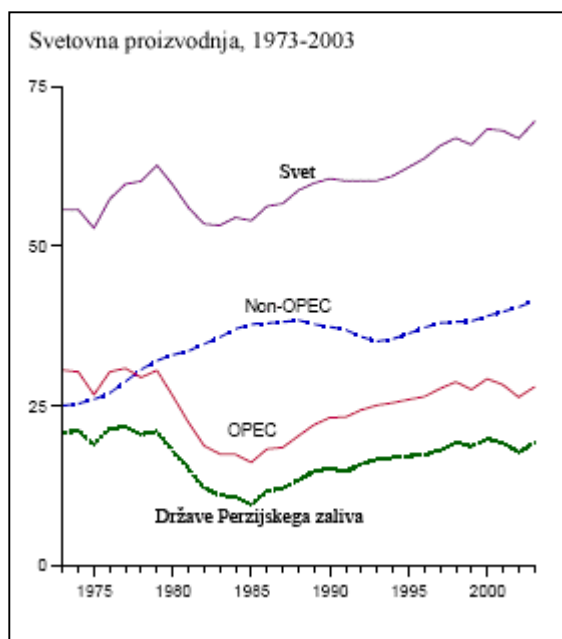
XIII. Tuje nafte družbe

Položaj naftnih MNP se je v zadnjih štiridesetih letih korenito spremenil. Te družbe so prešle iz popolnega monopola na naftnem trgu, kjer so nadzirale vse procese naftne industrije in so vodile svojevrstno »naftno diplomacijo« do podrejenosti državam proizvajalkam v sedemdesetih ter osemdesetih letih do današnjega intenzivnega sodelovanja z nacionalnimi naftnimi družbami, kjer se skuša združiti investicije, prenos tehnologije ter tržna znanja, ki jih imajo tuje naftne MNP z nadzorom naftnih nahajališč ter proizvodnjo nafte nacionalnih družb (Subbroto, 1994: 112).

XIV. Vloga OPEC-a v prihodnosti

Obseg OPEC nafte v uvozu zahodnih držav se je, kot smo že omenili, predvsem v osemdesetih letih zaradi bojazni pred novimi naftnimi šoki zmanjšal, v devedesetih se je položaj sicer izboljšal, danes pa se delež proizvodnje arabskih držav OPEC veča prav zaradi obsežnih naftnih zalog in še vedno poceni črpanja v primerjavi z drugimi državami proizvajalkami. Vendar kot meni bivši generalni sekretar OPEC-a Subbroto (1994: 275), se je OPEC v vseh teh letih tudi veliko naučil in postal prav po krizah pomemben dejavnik naftnega trga.

Graf 7.2.: Gibanje svetovne proizvodnje nafte, 1973-2003 (milijon sodov na dan)

Vir: www.eia.doe.gov/mer/pdf/pages/sec11_4.pdf, 11.2.2004.

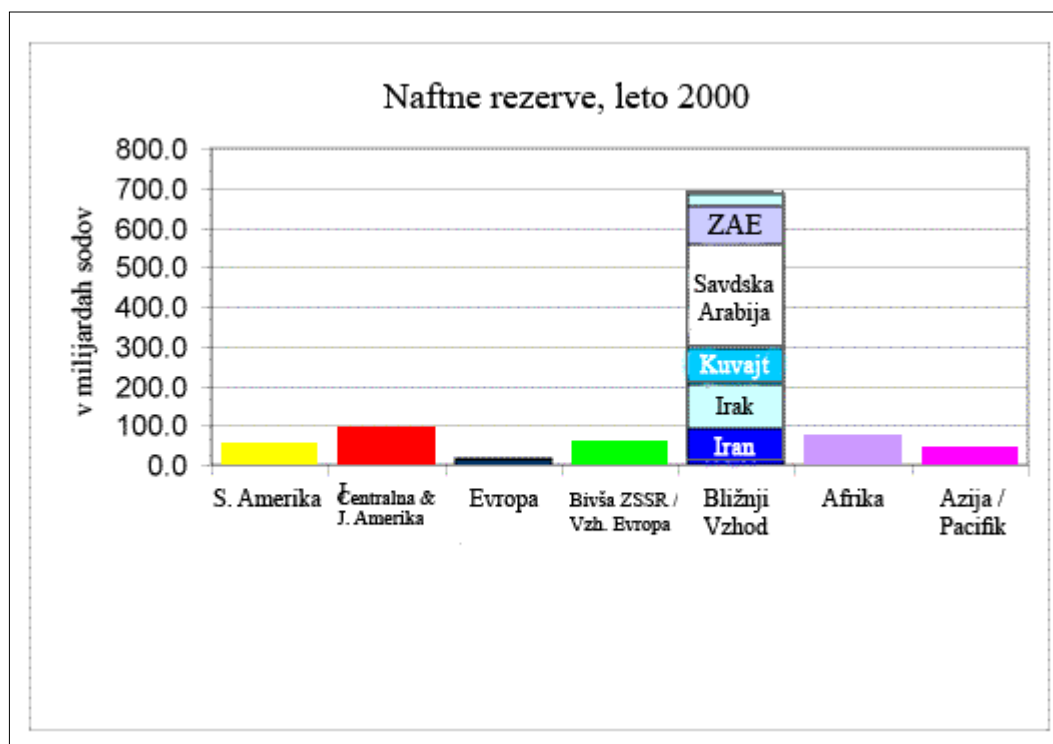
Danes si hoče OPEC zagotoviti povsem drugačno vlogo, kot tisto, ki smo jo poznali iz sedemdesetih ter osemdesetih let prejšnjega stoletja. Devedeseta leta so bila za OPEC odločilnega pomena, saj je tržni delež OPEC-a pričel še močneje padati kot v prejšnjem desetletju, zato se je moral kartel soočiti z dejstvom, kako dalje. Če je po zalivski vojni vse kazalo, da se OPEC spopada z hudo notranjo krizo, v kateri se članice težko skupaj odločajo o nadaljnem delovanju, spoštovanju proizvodnih kvot, pa so ob cenovni naftni krizi leta 1997-1999⁵⁰ pokazale, da imajo kljub težavam še vedno lahko vpliv na svetovni naftni trg, saj je delež vseh naftnih zalog največji prav v državah OPEC-a.

Konec leta 2002 so države članice OPEC-a imele 847,719 milijonov sodov surove nafte dokazanih rezerv⁵¹, kar znaša 79,4 odstotkov vseh svetovnih rezerv (OPEC Annual Statistical Bulletin, 2002: 10).⁵²

⁵⁰ Cene nafte so v letu 1998 dosegle nanjžje nivoje v zadnjih 25 letih, k temu so pripomogle krize v Aziji, Rusiji in J Ameriki ter upočasnjena gospodarska rast v Evropi. OPEC je v tem letu vodil neučinkovito politiko in ni bil sposoben odgovoriti na padanje cen, zato je cena nafte padla na 9,69 dolarja za sod. Zato se marca 1999 na sestanku OPEC države članice sprejele nov dogovor o proizvodjalni politiki, znižale so stopnjo proizvodnje in s tem normalizirajo cene nafte, ki so nato ponovno znašale okrog 21 dolarjev za sod. Vodilne pri teh odločitvah so bile tokrat Savdska Arabija in Venezuela, ki so zgladile večno nezaupanje med članicami kartela.

⁵¹ Dokazane rezerve so skupne količine nafte, kondenzatov in zemeljskega plina, ki jih bo v prihodnosti z 80 do 90-odstotno verjetnostjo možno načrpati. Poleg tega pa obstajajo še verjetne rezerve, to so v določenem času

Graf 7.3.: Svetovne rezerve nafte po regijah na dan 31.12.2000 (milijarda sodov)

Vir: www.eia.doe.gov/pub/oil_gas/petroleum/analysis_publications/oil_market_basics/Sup_image_Reserves.htm, 5.12.2003.

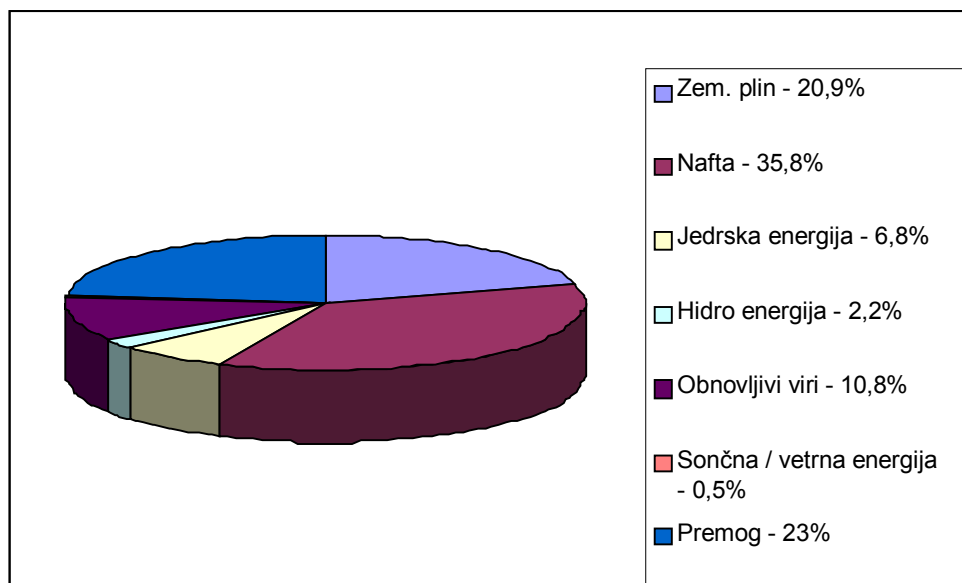
Nafta in njeni derivati so bili ključni dejavniki gospodarske rasti v 20. stoletju, vendar so se ob koncu stoletja razmere v svetovnem gospodarstvu spremenile, predvsem zaradi velike prilagodljivosti in stalnega povečevanja učinkovitosti produkcije z novimi tehnologijami. Tako je gospodarska rast vedno manj odvisna od povečanja porabe energetskih surovin. Prav zato so danes države ob morebitnem naftnem šoku veliko bolj prilagodljive kot nekoč, vendar to velja zgolj za razvite države (Križanič, 2000: 8).

---

ocenjene količine nafte ali zemeljskega plina, za katere geološke in tehnične analize z večjo stopnjo verjetnosti kažejo, da bi jih v prihodnosti lahko pridobivali (Burkeljca, 2001: 51-53).

⁵² Glej prilogo 8.

Graf 7.4.: Delež svetovne porabe primarnih energetske virov v letu 2001

Vir: www.library.iea.org/dbtw-wpd/Textbase/stats/pdf_graphs/29TPESPI.pdf,
7.11.2003.

Delež proizvodnje nafte OPEC držav v svetovni proizvodnji je leta 2002 znašal 37,7 odstotkov, kar je okrog 24 milijonov sodov nafte na dan od tega so bližnjevzhodne države članice načrpale okrog 18,6 milijonov sodov nafte na dan (OPEC Annual Statistical Bulletin, 2002:13).

IEA ocenjuje, da naj bi že leta 2005, torej prihodnje leto, proizvodnja držav OPEC lahko ponovno presegla polovico svetovne, če bi hoteli slediti povpraševanju ter naj bi tako do leta 2009 samo iz zalivskih držav prihajalo več kot polovica proizvodnje. Zato lahko dolgoročno pričakujemo, da se bodo te države ponovno začele zavedati svoje moči ter se obnašati »samozavestneje« (Verbič, 2001: 28). Zaradi velikega naftnega potenciala, ki se nahaja v bližnjevzhodni regiji, bodo te države v prihodnosti vodilne v proizvodnji nafte, vendar pa se z večanjem odvisnosti od njihove nafte ponovno večja njihov manipulativni prostor; tako lahko pričakujemo dvig cen nafte prav zaradi zmanjševanja svetovnih zalog ter tudi možnost izrabe nafte kot političnega orožja.

Vprašanje, ki si ga zastavljajo mnogi je, kdaj črpanje nafte ne bo več moglo slediti povpraševanju in kdaj se bo proizvodnja začela zmanjševati. Naftni višek, to je obdobje, ko

bo proizvodnja največja, se bo zgodil v naslednjih desetih letih. Od tedaj naprej naj bi proizvodnja nafte samo še upadala. To bo naftni šok, vendar ne začasen kot v sedemdesetih letih, ampak bo to izziv za vso človeštvo, mogoče največji, pred katerim se je doslej znašlo (Verbič, 2001: 28) .

8. ZAKLJUČEK

Arabske države so skušale po drugi svetovni vojni, zavedajoč se rastoče odvisnosti zahodnega sveta od bližnjevzhodne nafte, uporabiti ta energetske vir za doseg lastnih zunanjepolitičnih ciljev. Želja vplivati na arabsko-izraelski konflikt je okrepila tudi delovanje in obstoj Arabske lige. Temu pa so se pridružile velike in upravičene težnje držav po nadzoru nad svojim največjim naravnim bogastvom, porojene v »duhu poveljnega pretrganja vezi« in nadvlade zahodnih držav ter njihovih naftnih družb v regiji. V ta namen so strnile svoja prizadevanja ter ustanovile OPEC, ki je postal v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja vzor za vse države v razvoju. Vendar, če sta OPEC ter OAPEC, ki sicer po embargu 1973 ni imel vidnejše vloge v naftni panogi, bila v prvih desetletjih obstoja usmerjena predvsem v prekinitev popolnega nadzora tujih naftnih družb pri določanju cen ter krepitevi moči tudi z uporabo nafte v politične namene, ki je dosegla višek v naftnih krizah v sedemdesetih letih, pa je zlom cene nafte, ki je sledil, arabske države postavil pred drugačne izzive. Zavedanje arabskih držav, da je pretirana politična obarvanost nafte lahko tudi zelo tvegana in ima obratne posledice, je bila vse večja. Zagotovo so danes arabske države pri uporabi nafte kot sredstva zunanje politike veliko bolj pragmatične ter predvsem zainteresirane za stabilne cene in preskrbo z nafto držav uvoznic, saj naftni prihodki ostajajo temelj razvoja nacionalnih gospodarstev. Vendar pa se z stopnjevanjem nasilja med Izraelom in Palestinci ter (vojaškim) poseganjem zahodnih držav predvsem ZDA v regijo, ponovno poraja možnost tudi uporabe nafte kot sredstva zunanje politike, kajti nafta ima še vedno velik strateški in politični pomen v mednarodnih odnosih, predvsem za Bližnji vzhod, kjer je zmes največjih svetovnih zalog »črnega zlata« ter politične nestabilnosti še vedno, če se simbolično izrazimo - pravi »sod smodnika«.

Skozi obširen opis politično-strateške vloge nafte v mednarodnih odnosih lahko torej potrdimo, da ima zaradi velikega pomena v gospodarstvu in razvoju modernih družb nafta posebno ekonomsko ter politično-strateško vlogo v mednarodnih odnosih. Temu sledi, da je nafta lahko tudi zunanjepolitično sredstvo posameznih držav ali skupine držav. Poizkus

embarga med vojno leta 1967, predvsem pa dogajanje med vojno 1973, ki predstavlja najpomembnejši mejnik skupnega zunanjepolitičnega delovanja arabskih držav pa lahko potrdi hipotezo, da so države Bližnjega vzhoda z izrabo nafte v politične namene skušale predvsem vplivati na arabsko-izraelski konflikt ter zmanjšati vpliv zahodnih držav in njihovih naftnih družb v regiji in povečati svoj vpliv v mednarodni skupnosti, kar pa z gotovostjo ne moremo trditi v primeru zalivske krize.

Bližnji vzhod bo najverjetneje tudi v naslednjih letih ostal krizno žarišče, nafta pa ostaja vsaj še za nekaj prihodnjih desetletij pogavitni energetska vir in tako tudi sredstvo zunanje politike arabskih držav ter posledično izpostavljena cenovnim nihanjem. Zdi se, kot da se je čas na Bližnjem vzhodu ustavil ter da urinih kazalcev arabski svet ne more premakniti naprej. Dolgoletni konflikt med Izraelom in Palestinci še vedno ostaja nerešen, pristop razvitega Zahoda do bližnjevzhodnih držav pa ostaja zgolj v velikem strateškem in geopolitičnem pomenu regije ter premalo v obliki mednarodne razvojne pomoči. Menim, da je razviti svet tisti, ki mora oljčno vejico pobrati s tal in jo ponuditi kot simbol miru tudi državam na Bližnjem vzhodu ter jim tako povrniti zaupanje.

9. SEZNAM LITERATURE

Knjige

1. Al Joundi, Sami (1972) *Židje in Arabci*. Ljubljana: Zavod Borec.
2. Al-Sowayegh, Abdulaziz (1984) *Arab petropolitics*. London: Croom Helm Ltd.
3. Attiga, Ali Ahmed (1988) *Interdependence on the oil bridge: Risks and opportunities*. Petroleum information Committee of the Arab Gulf States.
4. Benko, Vlado (1997) *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Knjižna zbirka Mednarodni odnosi, Fakulteta za družbene vede.
5. Bennett, A.LeRoy (1995) *International Organizations: Principles and issues*. New Jersey: Prentice Hall, Sixth edition.
6. Britannica Encyclopedia (2003): *Encyclopedia Concise Britannica*. London.
7. Burkeljca, Milojka (2001) *Pojmovnik izrazov naftne panoge*. Ljubljana: Slovenski nacionalni naftni komite Svetovnih naftnih kongresov.
8. Calvocoressi, Peter (2001) *World politics 1945-2000*. Harlow: Pearson Education Limited.
9. Cleveland, L.William (1999) *A history of the modern Middle East*. Boulder: Westview press, Second edition.
10. Cunningham, Michael (1988) *Hostages to fortune: The future of Western interests in the Arabian Gulf*. London: Brassey's Defense Publishers Ltd.
11. Di Nolfo, Ennio (2000) *Storia delle relazioni internazionali, 1918-1999*. Roma: Editori Laterza.
12. Duroselle, Jean-Baptiste (1998) *Historie Diplomatique de 1919 à nos jours* (v prevodu *Storia diplomatica dal 1919 ai nostri giorni*). Milano: LED.
13. Engdahl, F.William (2000) *Stoljeće rata: Anglo-američka naftna politika i novi svjetski poredak*. Zagreb: AGM.
14. Ferier, Ronald in Fursenko, Alexander (1989) *Oil in the World economy*. London in New York: Routledge.
15. Hourani, Albert (1998) *A History of the Arab Peoples* (v prevodu *Storia dei popoli arabi: Da Maometto ai nostri giorni*). Milano: Oscar Mondadori.
16. Kapstein, B.Ethan (1990) *The insecure alliance: Energy crises and Western politics since 1944*. New York in Oxford: Oxford University Press.
17. Kissinger, Henry (1995) *Diplomacy*. New York: Touchstone Simon in Schuster.
18. Lewis, Bernard (1993) *The Arabs in history* (v prevodu *Gli arabi nella storia*). Roma: Editori Laterza.

19. Lewis, Bernard (1994) *The shaping of the Modern Middle East* (v prevodu *La costruzione del Medio Oriente*). Roma: Economica Laterza.
20. Morgenthau, J. Hans (1995) *Politika med narodi: Borba za moč in mir*. Ljubljana: DZS.
21. Mrak, Mojmir (1981) *Nafta in kolektivna naslonitev na lastne sile držav v razvoju*. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta Borisa Kidriča.
22. Mrak, Mojmir (1987) *Svetovni jug v pasti dolgov: Medsebojno finančno sodelovanje dežel v razvoju v 80-ih letih*. Ljubljana: Zbirka družboslovje, Delavska enotnost.
23. Mrak, Mojmir (2002) *Mednarodne finance*. Ljubljana: GV Založba.
24. OPEC (1984) *OPEC Official Resolutions and Press Releases 1960-83*. Dunaj: Pergamon Press.
25. OPEC (1994) *Viewpoint 1992-1994: A selection of speeches by Dr Subroto, Secretary General of OPEC*. Dunaj: An OPEC series, Pergamon Press.
26. Russett, Bruce in Starr, Harvey (1996) *Svetovna politika: Izbira možnosti*. Ljubljana: Zbirka Mednarodni odnosi, Fakulteta za družbene vede.
27. Sampson, Anthony (1977) *Sedem sester: Naftne družbe in spremembe v svetu*. Ljubljana: DZS.
28. Spero, Joan Edelman in Hart, Jeffrey A. (1997) *The politics of International economic relations*. New York: Routledge, Fifth edition.
29. Šobajić, Vojimir (1982) *Judje in Izrael*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
30. Vekarić, Vatroslav (1977) *Nafta i spoljna politika arapskih država*. Beograd: Institut za mednarodno politiku i privredu.
31. Zbirka Tematski leksikoni (2001) *Geografija*. Tržič.

Gradivo in analize iz medmrežja

32. OPEC (2002) *Annual Statistical Bulletin*.
www.opec.org/Publications/AB/pdf/AB002002.pdf (9.11.2003).
33. OPEC (2002a) *General Information*. www.opec.org/Publications/IG/GenInfo.pdf (20.11.2003).
34. United Nations (2003) *Question of Palestine and the United Nations*. Brochure DPI/2157/Rev.1., www.un.org/Depts/dpi/palestine (28.1.2004).
35. IEA (2001) *Oil supply security: The emergency response potential of IEA countries in 2000*. www.iea.org/books/studies/2001/oilsecu.pdf (20.11.2003).

Članki v znanstvenih in strokovnih revijah ter tiskanih občilih

36. Drčar-Murko, Mojca (1973) *Vojna* 73. *Teorija in Praksa* 10 (9-10), 987-991.

37. Indyk, Martin (1992) Watershed in the Middle East.
www.foreignaffairs.org/19920201faessay5857/martin-indyk/watershed-in-the-middle-east
(12.10.2003).
38. Košir, Darijan (1991) Dolgega pol leta napetosti. *Delo*- posebna izdaja, 18.1.: 2.
39. Košir, Darjan (1991a) Zalivska kriza in pozalivski Bližnji vzhod. *Teorija in Praksa* 28 (3-4), 411-416.
40. Križanič, France (2000) Naftni šoki nekdanj in danes. *Delo*, Sobotna priloga, 16.9.: 8-9.
41. Krunić, Zoran (1993) Puščavski vihar ali pesek v oči. *Teorija in praksa* 30 (5-6), 550-553.
42. Lewis, Bernard (1997) The West and the Middle East.
www.foreignaffairs.org/19970101faessay3413/bernard-lewis/the-west-and-the-middle-east
(16.12.2003).
43. Levy, J. Walter (1981) Oil agenda for the 1980s.
www.foreignaffairs.org/19810601faessay8191/walter-j-levy/oil-an-agenda-for-the-1980s
(6.2.2004).
44. Mašanović, Božo (1991) Stiske z nafto ne bo, bo pa dražja. *Delo*, 18.1.: 3.
45. Nešković, Branimir (1991) Le premori med vojnama. *Delo*, 17.1.: 3.
46. Pavlič, Stane (1979) OPEC, inflacija in države v razvoju. *Teorija in Praksa* 16 (11-12), 1711-1724.
47. Petrič, Ernest (1996) Zunanja politika majhnih držav. *Teorija in praksa* 33(6), 876-897.
48. Poznič, Andrej (1991) Naftni trg in zalivska kriza. *Delo*, 17.1.: 3.
49. Rubin, Barry (1999) The Persian Gulf after the cold war: Old pattern; New era. *Middle East Review of International Affairs*, Journal 3 (2).
www.biu.ac.il/Besa/meria/journal/1999/issue2/jv3n2a6.html (16.2.2004).
50. Quandt, B. William (1991) The Middle East in 1990.
www.foreignaffairs.org/19910201faessay6069/william-b-quandt/the-middle-east-in-1990
(16.12.2003).
51. Scrimaglio, Edoardo Riccardo (2002) I venti di guerra e il petrolio iracheno. *Nuova Geopolitica* 1 (4), 10-14.
52. Simoniti, Iztok (1984) O nekaterih trajnih značilnostih bližnjevzhodne krize. *Teorija in praksa* 21 (11), 1281-1291.
53. Verbič, Tomaž (2001) Konec kratga izleta v naftno izobilje. *Delo*-Sobotna priloga, 20.10.: 28-29.
54. Viršek, Damjan (2003) Bistvene podražitve ne pričakujejo. *Delo*, 20.3.: 11.

55. Wright, Claudia (1980) Implications of the Iraq-Iran war.

www.foreignaffairs.org/19801201faessay8158/claudia-wright/implications-of-the-Iraq-Iran-war (6.2.2004).

Prispevki na konferencah

56. Mandil, Claude (2003) The geopolitics of oil after the Iraq war. Florence: Aspen Institute Italia, IEA.

www.iea.org/dbtw-wpd/textbase/speech/2003/mandil/florence_txt.pdf (8.1.2004).

Medmrežje

57. www.arableagueonline.org/arableague/english (17.12.2003).

58. www.eia.doe.gov/emeu/cabs/chron.html (13.12.2003).

59. www.eia.doe.gov/FTPROOT/international/25opec/sld003.htm (11.2.2004).

60. www.eia.doe.gov/mer/pdf/pages/sec11_4.pdf (11.2.2004).

61. www.eia.doe.gov/pub/oil_gas/petroleum/analysis_publications/oil_market_basic/Sup_image_Reserves.htm (5.12.2003).

62. www.faculty.winthrop.edu/haynese/mlas/alex.html (15.1.2004).

63. www.faculty.winthrop.edu/haynese/mlas/charter.html (15.1.2004).

64. www.library.iea.org/dbtw-wpd/Textbase/stats/pdf_graphs/29TPES.pdf (7.11.2003).

65. www.library.iea.org/dbtw-wpd/Textbase/stats/pdf_graphs/29TPESPI.pdf (7.11.2003).

66. www.opec.org/FAQs/AnswersAboutOPEC.htm (8.8.2003).

67. www.opec.org/NewsInfo/Quotas (10.4.2004).

68. www.saudinf.com/main/d61.htm (22.7.2003).

69. www.oapecorg.org/About.htm (16.2.2004).

70. www.un.org/Depts/dpa/ngo/history.html (20.1.2004).

71. www.un.org/documents/sc/res/1967/scres67.htm (28.1.2004).

72. www.un.org/documents/sc/res1973/scres73.htm (28.1.2004).

73. www.un.org/Depts/oip/basicfigures.html (10.3.2004).

74. www.un.org/Depts/oip/background/inbrief.htm (10.3.2004).

75. www.un.org/Depts/oip/background/index.htm (10.3.2004).

76. www.un.org/Depts/Cartographic/map/profile/mideastr.pdf (7.5.2004).

77. www.domino.un.org/unispal.nsf/vMaps (21.4.2004).

78. www.us-israel.org/jsource/History/73_War.html (16.11.2003).

10. PRILOGE

Priloga 1: Zemljevid Bližnjega vzhoda

Vir: www.un.org/Depts/Cartographic/map/profile/mideastr.pdf, 7.5.2004.

Priloga 2: Tabela proizvodnja nafte OPEC od leta 1982-2002

LETO	% OPEC v svetovni proizvodnji	PROIZVODNJA OPEC (1.000 sodov na dan)
1982	35 %	18.734,4
1983	31,7 %	16.615,6
1984	30,1 %	15.933,7
1985	28,5 %	14.921,0
1986	32 %	17.660,2
1987	30,7 %	16.741,5
1988	33,1 %	18.841,4
1989	35,3 %	20.406,3
1990	37,3 %	22.021,1
1991	37 %	22.253,6
1992	40,2 %	23.845,1
1993	41 %	24.230,5
1994	41,1 %	24.609,4
1995	40,8 %	24.600,8
1996	40,3 %	24.769,2
1997	40,5 %	25.431,8
1998	42,7 %	27.739,7
1999	41,4 %	26.227,8
2000	42.2 %	27.745,2
2001	41,1 %	26.873,5
2002	37,7 %	23.977,4

Vir: prirejeno po OPEC Annual Statistical Bulletin (2002: 14).

Priloga 3: Delitveni načrt ZN za Palestino, leta 1947

Vir: www.domino.un.org/unispal.nsf/vMaps, Map No.3067, 21.4.2004.

Priloga 4: Ozemlja, ki jih je zasedel Izrael med vojno leta 1967

Vir:

www.domino.un.org/unispal.nsf/vMaps, Map No.3243, 21.4.2004.

Priloga 5: Objava odločitve zalivskih držav članic OPEC o povišanju cene nafte

OPEC Ministerial Committee of the Gulf Members

press communique - Kuwait, 16 October 1973

In accordance with the decision taken in Vienna on 12 October*, the Ministerial Committee (representing the six OPEC Member Countries bordering the Gulf) met in Kuwait on 16 October and decided to:

1. In line with OPEC Resolution No.90 as well as the practice of other OPEC Member States - Venezuela, Indonesia and Algeria - to establish and announce the posted prices of crudes in the Gulf.
2. The new posted are based on actual market prices in the Gulf as well as in other areas, corrected for gravity differentials and geographical location.
3. From this day on, actual market prices will determine the level of corresponding posted prices, keeping the same relationship between the two prices as existed in 1971 before the Tehran Agreement. The correction for changing posted prices upwards or downwards will take place when the actual market prices of crude oil exceed or drop below the corresponding level of the new announced prices by one per cent.
4. The corresponding market price of the new posted price for Arabian Light crude is hereby established and announced at \$3.65/barrel. The prices of other crudes will be established accordingly. This price represents only a 17 per cent increase over actual sale of the same crude recently. Consequently, the posted prices for all crudes shall be increased so as to produce the same result.
5. The sulphur premium of various crudes will be determined individually by each Member State on the basis of actual market trends.
6. The Geneva Agreement shall continue to be in force.
7. The effective date of the new arrangements and prices will be 16 October.
8. In case the oil companies refuse to take crudes on the basis of the arrangements, the producing countries will make available to any buyer the various crudes at prices computed on the basis of Arabian Light at \$3.65/barrel fob Ras Tanura.

Vir: OPEC (1984: 115-116).

Priloga 6: Objava odločitve zalivskih držav članic OPEC o ponovnem povišanju
cene nafte

Ministerial Meeting of the six

---

* On 12th October, in the face of the continued intransigence of the oil companies, after long and protracted negotiations, talks finally broke down. This was the last time the companies were ever involved in price negotiations with OPEC Members Countries. These negotiations, which began on 8 October, were entered into in accordance with Resolution XXXV.160 adopted at the XXXV (Extraordinary) Meeting of the Conference in Vienna on 27 September.

Gulf Member Countries of OPEC

press release no. 18-73 - Vienna, 24 December 1973

Tehran, December 23, 1973. – The Ministers of the six Gulf Member Countries met in Tehran on 22nd and 23rd December, 1973. The meeting was also attended by other OPEC Delegations, Algeria, Indonesia, Libya and Nigeria and Venezuela as an observer.

The Ministers reviewed the report prepared by the Economic Commission Board held in Vienna between December 17th and 20th, 1973.

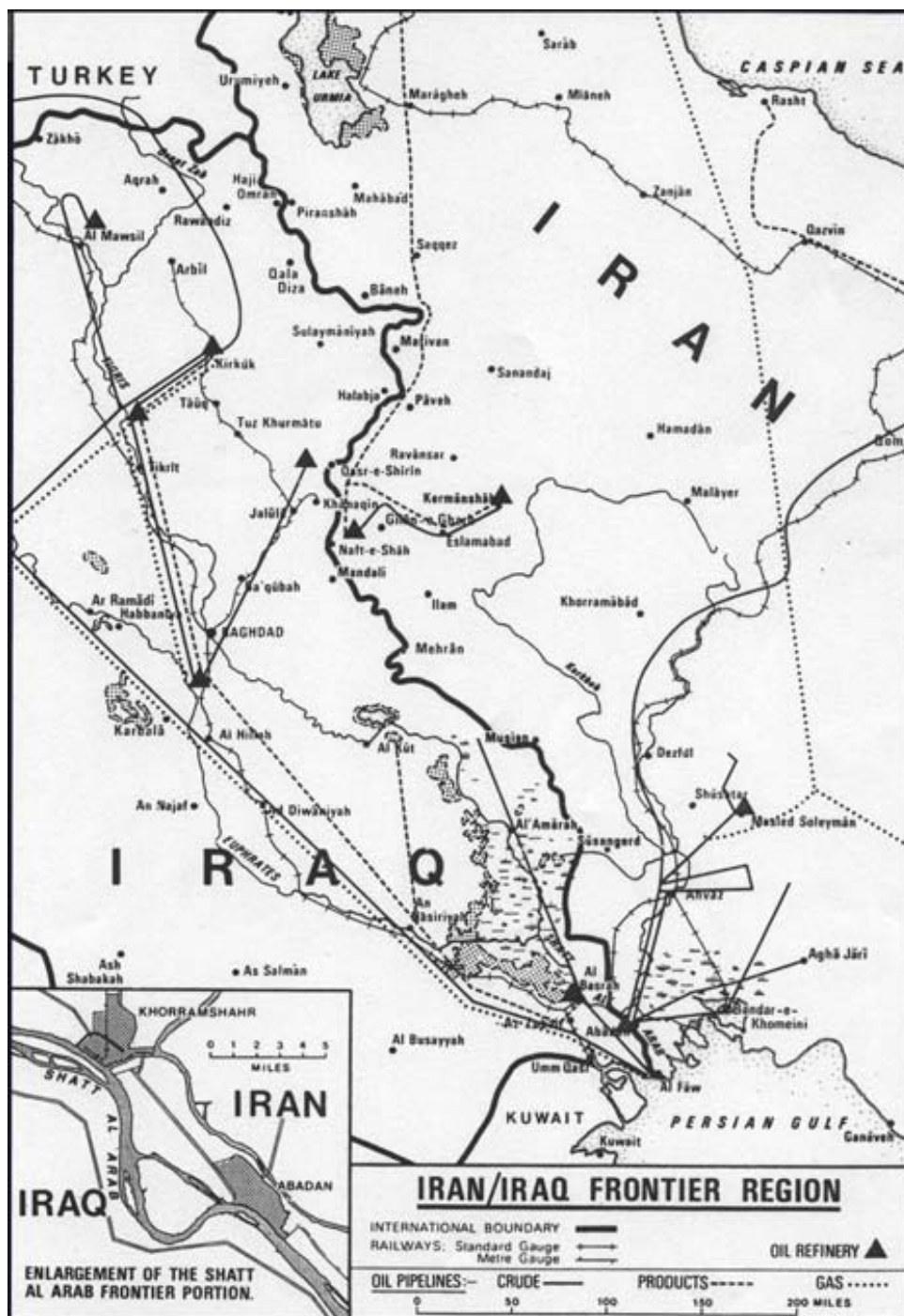
Although the findings of the Economic Commission Board, as well as direct sales realized by some of the Member Countries, indicated a price in excess of \$17 per barrel, the Ministerial Committee decided to set government-take of \$7 per barrel for the marker crude, Arabian Light 34 degree API. The relevant posted price for this crude will, therefore, be \$11.651 per barrel. The effective date for this posted price shall be January 1st, 1974. This posted price has already taken into consideration the effect of Geneva II Agreement.

It was also decided to hold an Extraordinary Meeting of the Conference on the 7th January, 1974, to discuss the bases of a long-term pricing policy and to review the possibility of establishing a dialogue between oil producing and consuming countries in order to avoid entering into a spiral increase in prices and to protect the real value of their oil.

Considering that the government-take of dollars per barrel is moderate, the Ministers hope that the consuming countries will refrain from further increase of their export prices.

Vir: OPEC (1984: 119).

Priloga 7: Meja med Irakom in Iranom na reki Šat el-Arab

Vir: Cunningham (1987: 120).

Priloga 8: Tabela porazdelitev svetovnih rezerv nafte od leta 1982-2002

OBMOČJE	1982	1985	1990	1995	2000	2002
S.AMERIKA	34.547	34.176	31.839	27.245	26.901	27.646
J. AMERIKA	89.587	118.579	122.329	132.473	123.280	111.173
V.EVROPA	65.384	64.233	58.568	58.961	67.160	79.190
Z. EVROPA	21.340	22.067	16.890	20.990	18.033	18.268
BLIŽNJI VZHOD	388.592	431.428	662.461	665.753	694.756	698.906
AFRIKA	57.877	56.200	59.733	74.177	90.756	93.550
ASIJA/PACIFIK	39.004	38.452	42.530	43.404	44.391	38.434
SKUPAJ SVET	696.331	765.134	993.909	1.022.524	1.065.274	1.067.167
OPEC	467.371	535.798	765.879	785.066	840.538	847.719
OPEC ODSTOTEK	67,1 %	70 %	77,1 %	76,8 %	78.9 %	79,4%

Vir: prirejeno po OPEC Annual Statistical Bulletin (2002: 10).